

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
MENO EDUKOLOGIJOS KATEDRA

RIMA PREDTEČENSKYTĖ

Karjeros edukologijos magistrantūros studentė
II kursas

**DAILĖS MOKYTOJŲ PASIRENGIMO DIRBTI IR ĮSIDARBINIMO
GALIMYBIŲ LIETUVOS VAKARŲ IR ŠIAURĖS REGIONUOSE
EDUKACINIS TYRIMAS**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė:
Doc. dr. R. Gaučaitė

Šiauliai, 2009

SANTRAUKA

Magistro baigiamasis darbas tema:

DAILĖS MOKYTOJŲ PASIRENGIMO DIRBTI IR ĮSIDARBINIMO GALIMYBIŲ LIETUVOS VAKARŲ IR ŠIAURĖS REGIONUOSE EDUKACINIS TYRIMAS

Aktualumas. Procesai, vykstantys darbo rinkoje, yra dinamiški, tad ir reikalavimai specialistų kompetencijoms yra nuolatinės kaitos būklėje. Dailės mokytojas susiduria su naujais iššūkiais, kadangi jam reikia prisitaikyti prie socialinių, ekonominių pokyčių, užpildytos švietimo darbo rinkos. Remiantis paskutiniaisiais darbo rinkos situacijos analizės duomenimis (Įsidarbinimo galimybių barometras, 2007) dailės mokytojai yra vienoje iš paskutinių vietų pagal galimybę įsidarbinti švietimo sistemoje. Ypač šios problemos aktualios Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose, kurie turi dailės mokytojus rengiančias aukštąsias mokyklas ir kur darbo rinka yra šiais specialistais užpildyta. Susidariusi situacija dailės mokytojus verčia ieškoti naujų įsidarbinimo galimybių ne tik valstybiniame, bet ir privačiame sektoriuje, tapti ne tik darbo vietos vartotojais, bet ir kūrėjais. Tačiau tam reikia tam tikrų specifinių kompetencijų, dailės mokytojai turi būti pakankamai mobilūs, kad galėtų išnaudoti jau turimas kompetencijas bei įgyti naujų. Todėl kyla klausimai – ar studijų metu įgytos kompetencijos leidžia sėkmingai konkuruoti šiuolaikinėje darbo rinkoje, ar yra galimybių įsidarbinti ne švietimo sistemoje ir kokie veiksniai lemia įsidarbinimo galimybes? Minėti klausimai ir apsprendžia šio darbo pedagoginę problemą.

Tyrimo objektas. Dailės mokytojų pasirengimas dirbti ir įsidarbinimo galimybės. **Tikslas.** Ištirti dailės mokytojo pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes bei veiksnius Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose šiuolaikinio darbo pasaulyje vykstančių pokyčių kontekste. **Tyrimo metodai:** mokslinės literatūros analizė; dokumentų lyginamoji analizė; kiekybinis tyrimas su kokybinio tyrimo elementais, naudojant mišraus tipo klausimyną (anketinė apklausa elektroniniu paštu); kiekybinė duomenų analizė, naudojant aprašomąją statistiką, pagal SPSS.

Tyrimo imtis, bazė, instrumentas: šio tyrimo imtį sudarantys 225 respondentai yra dailės mokytojai (93), universitetinių bakalauro dieninių studijų paskutinių kursų studentai (51), mokyklų direktoriai (55) bei įmonių vadovai (26) iš Šiaulių ir Klaipėdos regionų. Respondentams pateikta mišraus tipo anketa, kuria norima išsiaiškinti kiekvienos respondentų grupės nuomonę apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes bei analizuotos 3 universitetinių (ŠU, KU) (bakalauro) aukštojo mokslo lygmens institucijų, rengiančių dailės mokytojus, studijų programos, koncentruojantis į jose pateiktų studijų tikslų specifika. Apibendrinant universitetinių (bakalauro) pedagoginių studijų programų turinio (content) analizę ir apklausos tyrimo duomenis galima teigti, kad dailės mokytojai tik iš dalies tinkamai pasirengę konkuruoti šiuolaikinėje darbo rinkoje, nes studijų programose daugiau akcentuojamos profesinės kompetencijos susijusios su dailės dalyko išmanymu, o ne su tam tikromis asmeninėmis savybėmis (kritinis mąstymas ir kt.), bendrakultūriniais, vadybiniais, informacinių technologijų, komunikavimo ir kt. gebėjimais, mokymosi mokyti, kurių reikalauja šiuolaikinis darbo pasaulis, tad ir jų įsidarbinimo galimybės yra apribojamos.

SUMMARY

Master's final work topic:

The educational investigation of art teachers preparation to work and placement opportunities in the West and North regions of Lithuania

Topicality. As the processes in the labour market are dynamic, requirements to specialists' qualifications are constantly altering. Therefore art teachers often confront new challenges as they have to adjust to social, economical changes and overstocked educational labour market. In accordance with facts of the latest labour market situation analysis, art teachers take one of last places according to their opportunities to be employed in the education system. These problems are extremely relevant in the West and North regions of Lithuania, that have their own higher educational institutions qualifying art teachers and where labour market is overstocked by these specialists. Current situation forces art teachers to look for new placement opportunities not only in public, but also in the private sector and become not only the users of the work places, but to create ones themselves. However to do this art teachers need some specific qualifications, they must be quite mobile in order to apply their qualifications as well as to develop some new ones. That's where some questions arise – do the qualifications acquired during the study years let them compete successfully in the labour market? Are the opportunities of employment in the non-educational system available to them and what determines the possibilities? These problems are the main issues determining the pedagogical substance of the work.

The object of the research: Art teachers' preparation to work and placement opportunities.

The purpose: Analysing art teachers' preparation to work and placement opportunities and factors in the West and North regions of Lithuania in the context of changes happening in the contemporary world of labour. **The methods of the research:** analysis of research literature; comparative analysis of documentary; quantitative research with qualitative research elements, using the mixed type questions (application questionnaire by email); quantitative analysis of data, using the descriptive statistics according to SPSS.

Research sample, base, instrument: the sample of this research includes 225 respondents who are art teachers (93), last-year bachelor degree full-time students (51), head teachers (55) and Chief executive officers from various companies (26) in Šiauliai and Klaipėda regions. Respondents were given the mixed type questionnaire form, intended to sort out the opinion of each respondents' group about art teachers' preparation to work and placement opportunities, and 3 study programs of academic (ŠU, KU) higher education level institutions were analysed with regard to particularity of the program's study objectives. Summing up the analysis of academic (bachelor degree) pedagogic study programs content and questionnaire research facts, we can say that art educators are only partially qualified to compete in contemporary labour market, because the study programs emphasize the professional competences associated with some specific knowledge of the art subject, but not with some really important individual features (like critical thinking and so on), cultural values, management, information technology, communications and etc. abilities, learning to learn, which the contemporary world of labour demand, therefore their placement opportunities are limited.

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
ĮVADAS.....	5
1. ŠIUOLAIKINĖS DARBO RINKOS IŠŠŪKIAI DAILĖS MOKYTOJUI.....	10
1.1. Šiuolaikinės darbo rinkos ypatumai.....	10
1.1.1. Šiuolaikinės darbo rinkos samprata.....	10
1.1.2. Darbo rinkos dalyvio pagrindiniai bruožai.....	13
1.2. Vakarų ir Šiaurės regionų darbo rinkų specifika.....	16
1.3. Dailės mokytojas – darbo rinkos dalyvis.....	19
1.4. Dailės mokytojo veiklos lauko bruožai.....	22
1.4.1. Tradicinės dailės mokytojo veiklos.....	22
1.4.2. Mokytojo novacinės veiklos sampratos erdvė ir struktūra.....	25
1.5. Dailės mokytojo kompetencijos šiuolaikinės darbo rinkos kontekste.....	29
1.6. Mobilumas - sėkmingo įsidarbinimo prielaida.....	32
2. DAILĖS MOKYTOJŲ PASIRENGIMO DIRBTI IR ĮSIDARBINIMO GALIMYBIŲ TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ.....	36
2.1. Universitetinių (bakalauro) pedagoginių studijų programų turinio (content) analizė.....	36
2.2. Dailės mokytojų požiūrio į pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose edukacinio tyrimo rezultatai	50
2.2.1. Tyrimo metodika ir instrumentarijus pagrindimas.....	50
2.2.2. Respondentų charakteristika.....	52
2.2.3. Įsidarbinimo praktikos tyrimas.....	53
2.2.4. Pasirengimo darbui švietimo sistemoje kokybė.....	63
2.2.5. Pasirengimas darbui ne švietimo sistemoje.....	77
IŠVADOS.....	86
REKOMENDACIJOS.....	88
LITERATŪRA.....	89
PRIEDAI.....	92

IVADAS

XXI amžiaus iššūkiai Lietuvos visuomenei atveria naujas galimybes suvokiant, kad švietimas, ugdymo procesas yra tautos kultūros dalis, visuomenės ir asmens kaitos pagrindinis veiksnys. Ugdymo procesas vis sudėtingėja – keičiasi technologijos, kinta informacija, atsiranda vis naujų vieno ar kito reiškinio interpretacijų. Tai, kas atrodė nepajudinama griūva, tai, kas atrodė seniena, vėl atrandama ir vertinama. Šiuolaikinis pasaulis, kuriame kiekvieną dieną pateikiama be galo daug naujos informacijos, reikalauja ne tik tą informaciją perimti, suvokti, bet ir gebėti kūrybingai pritaikyti. Kad galėtum sėkmingai veikti kintančiame gyvenime, turi nuolatos permąstyti visą turimą ir gaunamą informaciją ir atrinkti, kas svarbu, o kas – ne. Tik turint informacijos kaupimo, apdorojimo ir apmąstymo patirties bus įmanoma tai padaryti.

Todėl mūsų demokratinei visuomenei reikalingi profesionalai, kurie gali greitai prisitaikyti prie dinamiškų socialinių ir ekonominių pokyčių Lietuvoje, besikeičiančių darbo sąlygų, kurie yra iniciatyvūs, aktyvūs, pasitikintys savimi, atsakingi, kūrybiški, plečia savo profesijos žinias bei gebėjimus. Šiuolaikinėje literatūroje beveik visur pripažįstama, kad pedagogo profesija reikalauja ne tik pedagogikos, psichologijos ir specialybės žinių, mokėjimų bei įgūdžių, bet ir specialių asmenybės savybių ir gebėjimų, įgalinančių efektyviai ir kūrybingai reikštis profesinėje veikloje.

Pedagoginėje - psichologinėje literatūroje apie mokytojo asmenybės bruožus, profesines kvalifikacijas, kompetencijas, veiklas, reikalavimus sėkmingam pedagoginiam darbui yra gana plačiai išstudijuota, apie tai rašė O. Tijūlienė (2004), D. Grakauskaitė – Karkockienė (2003), V. Kavaliauskienė (2004, 2001), S. Saulėnienė (2003), V. Jakavičius (2003), P. Jucevičienė, D. Lepaitė (2000), R. Laužackas (2005) ir kt., apie vykstančių pokyčių įtakoje vis didesnę svarbą įgaunančią novacinę veiklą rašo B. Vijeikienė, J. Vijeikis (2000), V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2000, 2002) ir kt.

Svarbu suvokti, kad išsilavinimo kokybę, o kartu ir sėkmingą įsidarbinimą bei konkuravimą darbo rinkoje apsprendžia rinkos poreikiai, kurie nuolatos kinta, kartu keičiasi ir darbo europinis, pasaulinis, dvasinis, kultūrinis, techninis bei technologinis kontekstas. Įsivyrąja rinkos ekonomika ir ją atitinkantys visuomeniniai ir darbiniai santykiai, kuriuose dalyvauja ir dailės mokytojas, kaip dabartyje vykstančių permainų darbo pasaulyje dalyvis ir liudytojas. Taigi dailės mokytojas susiduria su naujais iššūkiais, kadangi jam reikia prisitaikyti prie socialinių pokyčių, europinės integracijos ir gyvenimo globalizacijos.

Temos aktualumas. Pedagogo profesija yra viena iš valstybės reglamentuojamų profesijų ir lyginant ją su kitomis profesijomis, pasižyminti išskirtinumu, kuris iki šiol nėra tinkamai atpažintas ir įvertintas. Visgi pastaruoju metu yra visuotinai pripažįstama, kad pagrindinis švietimo kaitos, mokyklos, o tuo pačiu ir visuomenės tobulinimo veiksnys yra pedagogai, keliama vis nauji reikalavimai ir priekaištaujama, kad jie atsilieka nuo visuomenės kaitos tendencijų, yra konservatyvūs, uždari, dirba nepakankamai efektyviomis priemonėmis, lėčiau nei kitose srityse dirbantys žmonės diegia naujoves. Kai tuo tarpu globali informacinė visuomenė įgalina piliečius priimti informaciją, būti bendraujančiais, besimokančiais ir kuriančiais naujas paslaugas ir produktus. Šiai nuolatinei kaitai būsimus ir jau esančius dailės mokytojus svarbu ruošti, būtina keisti jų sąmonę. Tam reikia kelti jų bendrąjį kultūrinį lygį, o ne apsiriboti vien siauru parengimu profesinei veiklai švietimo sistemoje. Tai galėtų sustiprinti mokytojų profesinį mobilumą. Tad svarbiausia čia užduotis – parengti motyvuotą savianalizę ir savęs pažinimą specialistą. Kita vertus, orientuojantis tik į šiandienos rinkos poreikius, yra išsprendžiama tik šiuo metu egzistuojanti problema ir visai nesiorientuojama į netolimoje ateityje išaugančius naujus iššūkius, su kuriais ateityje susidurs mokytojas, o tame tarpe ir dailės mokytojas. Taigi išskyla būtinybė rengti ne tik darbo vietas „vartotoją“, bet ir kūrėją. Todėl pagrindinis akcentas turėtų būti asmenybės galimybių plėtojimas, kad būtų išugdytas profesinis mobilumas, kuris suprantamas kaip gebėjimų kompleksas, taikomas sąmoningai ir planingai plėtojant savo ir aplinkos sąveikos ribas (Gaučaitė, 2004).

Problema. Dailės dalyko mokytojų specialybė specifinė tuo, kad dailė, kaip dėstomas dalykas, sudaro labai menką procentą visų dėstomų disciplinų tarpe. Dailės mokytojai pagal kvalifikaciją be formalaus švietimo institucijų dar gali dirbti papildomo ugdymo institucijose: meno mokyklose, studijose, klubuose, būreliuose. Tačiau dažna situacija, kai vienai mokyklai neretai užtenka vieno mokytojo. Tai leidžia manyti, kad tiek daug dailės mokytojų nereikia.

Nepaisant to, pedagogikos programos studijuojantieji sudaro labai didelę visų aukštųjų mokyklų studentų dalį. Taigi jų yra paruošiama daugiau nei pageidauja mokyklos rinkos poreikis. Juolab pradedant 1999 m. oficialūs savivaldybių paskelbto mokytojų poreikio skaičiai buvo mažesni nei naujai priimtų mokytojų skaičius. Todėl pagal darbo rinkos skelbiamus duomenis dailės mokytojai atsiduria paskutinėje vietoje, akcentuojant mažas įsidarbinimo galimybes pagal specialybę (Įsidarbinimo galimybių barometras, 2007). Taigi užpildyta švietimo darbo rinka dailės mokytojus verčia ieškoti naujų įsidarbinimo galimybių jau ir privačiame sektoriuje už švietimo sistemos ribų, kurias jie dar galėtų išnaudoti su įgyta dailės mokytojo kvalifikacija. Šiuo atveju jie galėtų realizuoti galimybę persikvalifikuoti į artimas

gautai kvalifikacijai specialybes (pvz. reklamos dizaineris, dirbti reklamos agentūroje ir t.t.) kitaip tariant turi būti pakankamai mobilus, o tam reikia tam tikrų kompetencijų. Kokių iš esmės naujų gebėjimų reikia dailės mokytojui, lemiančių sėkmingą jo įsidarbinimą ?

Tyrimo objektas. Dailės mokytojų pasirengimas dirbti ir įsidarbinimo galimybės.

Tyrimo tikslas. Ištirti dailės mokytojo pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes bei veiksnius Vakarų ir Šiaurės Lietuvos regionuose šiuolaikinio darbo pasaulyje vykstančių pokyčių kontekste.

Uždaviniai :

1. Išanalizuoti šiuolaikiniame darbo pasaulyje vykstančius pokyčius mokytojo profesijos kontekste.
2. Išanalizuoti vykstančių pokyčių, veiksnių ypatybes, lemiančias dailės mokytojo įsidarbinimo galimybes Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje.
3. Ištirti dailės mokytojų įsidarbinimo Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje galimybių situaciją, pagrindinius veiksnius ir galimybes.
  - 3.1. Ištirti dailės mokytojų ir su dailės menu susijusių specialistų poreikį Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje, jų įsidarbinimo situaciją.
  - 3.2. Ištirti būsimų dailės mokytojų, dailės mokytojų ir darbdavių požiūrius į įgytas kompetencijas ir įsidarbinimo galimybes.
  - 3.3. Nustatyti dailės mokytojų kompetencijų ir įsidarbinimo galimybių sąryšį.

Hipotezė: šiuolaikinės darbo rinkos reikalavimus atitinkančių kompetencijų įgijimas yra vienas iš pagrindinių dailės mokytojų įsidarbinimo galimybes laiduojančių veiksnių.

Tyrimo metodologija. Darbe buvo remiamasi humanistinės, kognityvinės, rekonstruktyvizmo filosofinėmis pažiūromis, laikančiomis lygybę, teisingumą, žmogiškumą – trokštamais žmonių santykių principais, o žmogų - pagrindine vertybe, su jai būdingu aplinkinio pasaulio pažinimu. Humanizmas apibūdinamas kaip meilė žmogui, jo laisvė arba kaip visuma požiūrių, kurios atskleidžia pagarbą žmogaus orumui, jo teisėms, rūpinimąsi žmonių gerove, jų visapusišku vystymusi, siekimą sudaryti žmogui palankias visuomeninio gyvenimo sąlygas. Tarnavimas žmogui – tai bene svarbiausias humanizmo aspektas. Tikrai humaniška visuomenė pirmiausiai turi rūpintis ne savo narių lygybe, o tuo, kad jos nariai galėtų realizuoti savo prigimtinius gebėjimus ir juos ugdyti, kad kiekvienas žmogus pagal savo gebėjimus ir laimėjimus galėtų užimti toje visuomenėje deramą vietą. Tad čia svarbu padėti žmogui pažinti pasaulį ir save, savo sąmonės ir išorinio pasaulio skirtumą, juslių ir sampročio

sugebėjimų analize paaiškinti, kaip ir ar iš tiesų sąmonė savo vaizdiniais gali pasiekti išorinius objektus ir užtikrinti savo tapatumą su jais ar bent kažkokį artumą jiems. O pažinus pasaulį (ir save) keisti pagal savo poreikius. Pabrėžiant, kad individui jau ne pakanka jo turimų gebėjimų norint prisitaikyti šiuolaikiniame jį supančiame pasaulyje, būtina keisti turimus gebėjimus, juos papildyti naujais. Gebėjimų rekonstrukciją siejant su darbo rinka, akcentuojama, kad reikia būti ne tik darbo vietos vartotoju, bet ir gebėti susikurti, rasti naują darbo vietą šiuolaikinės darbo rinkos pokyčių kontekste. Žmogus yra savo pasaulio ir savęs kūrėjas, turintis nuostatą pagerinti situaciją, sugebantis nuolat atsinaujinti ir nuolat keistis, atnaujinti ir patobulinti pasaulį. Reikia, kad žmogus galėtų maksimaliai patenkinti savo unikalias galimybes, nes žmogus tol nėra žmogumi, kol jis tų savo galimybių nepatenkina. Nuo pačio žmogaus ir jį supančios visuomenės priklauso, kokia ateitis jo laukia.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė;
2. Dokumentų lyginamoji analizė;
3. Kiekybinis tyrimas su kokybinio tyrimo elementais, naudojant mišraus tipo klausimyną (anketinė apklausa elektroniniu paštu);
4. Kiekybinė duomenų analizė, naudojant aprašomąją statistiką, pagal SPSS (Statistical Package for Social Sciences) kompiuterinės programinės įrangos aprašomosios statistikos paketą.

Tyrimo imtis. Šio tyrimo imtį sudarantys 225 respondentai yra dailės mokytojai (93), turintys mokytojo, vyr. mokytojo, metodininko, eksperto kvalifikacijas, universitetinių bakalauro dieninių studijų paskutinių kursų studentai (51), mokyklų direktoriai (55) bei įmonių vadovai (26) iš Šiaulių ir Klaipėdos regionų.

Tyrimo instrumentas: respondentams pateikta mišraus tipo anketa, kuria norima išsiaiškinti kiekvienos respondentų grupės nuomonę apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes. Tyrimo instrumentą sudaro 4 blokai: demografiniai duomenys, įsidarbinimo praktikos tyrimas, pasirengimo darbui švietimo sistemoje kokybė, pasirengimas darbui ne švietimo sistemoje. Išryškinti tyrimo kriterijai ir indikatoriai. Kriterijai tiesiogiai atspindi tyrimo klausimus, indikatoriai – požymius, pagal kuriuos bus sprendžiama apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes ir ieškoma atsakymų į tyrimo klausimus.

Tyrimo etapai:

1. 2006 11 – 2007 06 – temos pasirinkimas, tyrimo objekto ir tikslo formulavimas, mokslinės literatūros, dokumentų studijavimas.
2. 2007 06 – 2007 10 tyrimo tikslo ir uždavinių koregavimas, anketinės apklausos rengimas.
3. 2007 11 – 2007 12 – pilotažinis tyrimas, anketinės apklausos koregavimas, aukštųjų universitetinių mokyklų (ŠU, KU) universitetinių (bakaluro) pedagoginių studijų programų profesinių gebėjimų ir pedagogo profesijos aprašo lyginimas.
4. 2008 01 – 2008 02 - konstatuojamasis tyrimas.
5. 2008 02 – 2008 03 - konstatuojamojo tyrimo rezultatų analizė ir interpretacija, mokslinio darbo rašymas, mokslinio darbo gynimas.

Darbo struktūra: darbą sudaro santrauka, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas, 46 priedai. Darbe pateikiama 13 lentelių ir 14 paveikslų.

1. ŠIUOLAIKINĖS DARBO RINKOS IŠŠŪKIAI DAILĖS MOKYTOJUI

1.1. Šiuolaikinės darbo rinkos ypatumai

1.1.1. Šiuolaikinės darbo rinkos samprata

Darbo rinka yra gana sudėtingas socialinis ir ekonominis reiškinys, todėl apibūdinama gali būti labai įvairiai, priklauso nuo to, kokią jos pusę ar aspektą norime pabrėžti. “Darbo rinkos” teorinė samprata yra neatskiriamas rinkos ekonomikos atributas, jos sudedamoji dalis.

Knygoje “Darbo rinkos terminai ir sąvokos” (1998) pateikiamas toks termino „darbo rinka“ apibrėžimas: „darbo rinka - darbo jėgos pardavimo ir pirkimo ekonominių santykių sistema, kurioje formuojasi darbo pasiūla ir paklausa bei jo kaina - darbo užmokestis“ (Darbo rinkos terminai ir sąvokos, 1998, p. 29). Toliau knygoje teigiama, kad darbo rinką galima apibūdinti ir atsižvelgiant į tą funkciją, kurią ji atlieka rinkos ekonomikoje. Šiuo požiūriu ją galima apibrėžti kaip visuomeninio darbo paskirstymo ir perskirstymo tarp verslo rūšių (šakų) ir veiklos sričių (profesijų) ekonominį mechanizmą, užtikrinantį gamybos ir darbo efektyvumą, remiantis visuomenės poreikių struktūra (Darbo rinkos terminai ir sąvokos, 1998). B. Martinkus, A. Sakalas, A. Savanevičienė (2003) atkreipia mūsų dėmesį į tai, jog anksčiau terminas „rinka“ įvardindavo tam tikrą vietovę, kurioje perkamos ir parduodamos prekės. Šiuo metu rinka nusako sąlygas, kurios leidžia pirkėjams ir pardavėjams susisiekti vienas su kitu bei konkurencijai atsirasti. Konkurencija - neišvengiamas rinkos ekonomikos komponentas. Darbo rinkoje darbuotojai konkuruoja tarpusavyje, stengdamiesi gauti darbo vietą ar geriau apmokamą darbą (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė, 2003).

“Darbo rinkos terminai ir sąvokos” (1998) pažymi, jog darbo rinkos sąvoka naudotina plačiaja ir siaurąja prasme, priklausomai nuo to, kas laikoma darbo rinkos subjektu. Darbo rinkos (kaip ir prekių, kapitalo, vertybinių popierių rinkos) subjektai yra pirkėjas ir pardavėjas. Tačiau darbo rinkoje pirkėjas ir pardavėjas turi specifinį socialinį statutą. Jie santykiauja kaip darbdavys (darbo jėgos pirkėjas) ir darbuotojas (specifinės prekės - darbo jėgos arba savo sugebėjimo dirbti pardavėjas) (Darbo rinkos terminai ir sąvokos, 1998).

Remiantis K.B.Paulavičiumi (2002), terminas „darbo rinka“ savo pirmine, siaurąja prasme, reiškė vietą, kurioje buvo perkama ir parduodama žmogaus darbo jėga. Tarptautinių žodžių žodyne įvardinta, jog „rinka - tai prekių mainų sfera, pagal mainų objektą skiriama į prekių, darbo jėgos, kapitalo (pinigų) rinkas; teritoriniu ir dydžio požiūriu yra vietinė, nacionalinė (vidaus) rinka ir pasaulinė, arba tarptautinė (užsienio) rinka“ (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 950). Pagal mainų objektą rinka skiriama į prekių, darbo jėgos, kapitalo. Darbo rinkos

elementai - darbo pasiūla (darbo jėga) ir paklausa. Rinkoje darbo paklausa, kaip nurodo B. Martinkus, A. Sakalas, A. Savanevičienė (2003), formuojasi priklausomai nuo technologiškai apibrėžto darbo kiekio, reikalingo įmonėms, kad atliktų užsakymus, ir nuo darbo užmokesčio lygio.

Siekimas bei gebėjimas dirbti tam tikrą laiką, esant įvairiems darbo užmokesčio lygiams, yra *darbo pasiūla*. Nors darbo rinka tapati prekių rinkai, pasiūlos dėsningumų bendrumas yra akivaizdus. Kuo tam tikros profesijos darbuotojų darbo užmokestis didesnis, tuo daugiau žmonių linkę pasirinkti šią profesiją, tuo daugiau valandų per dieną (kai kitos sąlygos lygios) jie pasirengę skirti darbui.

Tai paskatino mūsų visuomenėje fenomeno atsiradimą – *juodoji darbo rinka (neoficialus darbas)*. Tai reiškia, kad nėra jokių raštiškų darbininko ir darbdavio susitarimų, nemokami mokesčiai ir socialinis draudimas, negarantuojamas darbo saugumas ir atlyginimas už darbo metu galimas traumas. Be to į juodąją darbo rinką gali būti ištraukę tiek užsiregistravę darbo biržose, tiek jose neregistruoti asmenys. Galima ir tokia situacija, kada žmogus yra oficialiai registruotas darbo biržoje kaip bedarbis, gauna bedarbio pašalpą, bet tuo pačiu yra užimtas juodojoje darbo rinkoje. Įvairiais duomenimis nuo 150 iki 600 tūkstančių žmonių yra įtraukti į neoficialią darbo rinką. Tai galima paaiškinti politinės, ekonominės situacijos nestabilumu, neoficialaus darbo kontrolės ir apskaitos nebuvimu ir kartu darbo rinkos poreikių neatitikimu (Stankūnienė, 1995).

Bendrai vertinant darbo rinkos tendencijas teigiama, kad situacija darbo rinkoje gerės, darbo vietų bus įsteigta žymiai daugiau nei likviduota, didžiausias darbo pasiūlymų augimas numatomas paslaugose ir pramonėje, nekvalifikuotos darbo jėgos perspektyvos bus ribotos, išliks darbo jėgos pasiūlos ir paklausos suderinamumo problema (Andreikienė, Ablušinskienė, 2007). Nors kai kurios profesijos turės augimo tendenciją, reikalavimai darbui tarp daugumos profesijų išliks konstanta arba nežymiai padidės. Reikalavimai ir pasiūla turi išlaikyti pusiausvyrą (Barnow, 1986). Tačiau tai ne visada pavyksta, štai dailės dalyko mokytojų specialybė pagal darbo rinkos skelbiamus duomenis atsiduria paskutinėje vietoje, akcentuojant mažas įsidarbinimo galimybes pagal specialybę (Įsidarbinimo galimybių barometras, 2007). Yra požymių, kad šalies pedagogų bendruomenėje dirbtinai stabdoma natūrali kartų kaita. Jauni, šiuolaikišką išsilavinimą įgiję, užsienio kalbą mokantys ir informacines komunikacines technologijas įvaldę ir svarbiausia norintys dirbti mokytojai negali įsiliesti į mokytojų darbo rinką, negali ateiti į mokyklą. Dažna situacija, kai nebesusidaro krūvis, tam tikro dalyko pamokos dėstyti atiduodamos ne specialistams, pvz. rusų kalbos mokytojui, pensininkui, šiaip

bendruomenei žinomam „senbuviui“. Kadangi nėra atitinkamo teisinio mechanizmo, neretai jauni specialistai, norintys įsidarbinti mokykloje, atsiduria beviltiškoje padėtyje.

Todėl B. Martinkus, A. Sakalas, A. Savanevičienė (2003) pabrėžia, kad socialinė rinka turi reaguoti į profesijų pasikeitimą, įvairių specialybių trūkumą ar perteklių. Švietimo sistemos ir darbo rinkos bendradarbiavimas leidžia subalansuoti darbo rinką, patikrinti profesijų reikalingumą. Deja, kartais matyti, kad profesijų plėtrą labiau apsprendžia tam tikros vertybės ir tradicijos, o ne rinkos poreikis. Kai tuo tarpu šiuolaikinės rinkos poreikius, pasak šių autorių, tenkina ne darbo jėga apskritai (19a. vadinta paprastu darbu), bet darbo jėga, turinti tam tikrą kvalifikaciją. Šis atitikimas svarbus abejoms pusėms, nes asmenys turėdami aukštąjį išsilavinimą kartu turės geresnes galimybes įsidarbinti net ir ne pagal įgytą profesiją, o darbdaviai gaus kvalifikuotą specialistą.

Tačiau įvertinant sparčią technologinės kaitos tempą ir jos kuriamą ekonominę ir socialinę kaitą, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad individai žengiantys į darbo rinką šiandien nebegali tikėtis visą gyvenimą dirbti viename darbe, turėti tik vieną specialybę ir visą laiką likti viename ūkio sektoriuje. Specialistai sutinka, jog daugeliui dabartinių jaunų žmonių per savo darbo karjerą teks keletą kartų radikaliai keisti profesiją. Tai lemia poreikio mokytis visą gyvenimą stiprėjimą. Juo toliau, juo labiau reikės platesnių, bendresnių, lengvai pritaikomų gebėjimų, kurie padėtų nuolat įgyti naujų specialybės žinių ir perprasti naujus darbo metodus.

Apibendrinant, noriu akcentuoti, kad svarbiausias dabartinės mūsų visuomenės bruožas – naujovės. Išsakoma, skirtingai vertinama daugelis tikrovės objektų, reiškinių, procesų. Atsiranda vis kitokių požiūrių, sampratų, pavyzdžių, metodologinių sistemų, nusakančių tam tikrų problemų, reiškinių vertinimo, aiškinimo pobūdį. Mokslininkai interpretuoja tam tikrus darbo kaip reiškinių aspektus bei procesus, vykstančius realiame darbo pasaulyje, kuris skiriamas į oficialią ir neoficialią darbo rinką. Tikrovėje abi darbo rinkos yra glaudžiai susijusios (sąveikauja) ir yra vieningos darbo rinkos sudėtinės dalys. Mano manymu knygoje „Darbo rinkos terminai ir sąvokos“ (1998) pateikiamas tiksliausias ir išsamiausias darbo rinkos apibrėžimas. Darbas (darbo jėga) - specifinė prekė. Sugebėjimas dirbti ir kurti vertę yra nenutrūkstamai susijęs su pačiu rinkos dalyviu - darbininku, žmogumi. Apžvelgus galima daryti išvadą, kad mūsų demokratinei visuomenei reikalingi profesionalai, kurie gali greitai prisitaikyti prie dinamiškų socialinių ir ekonominių pokyčių Lietuvoje, besikeičiančių darbo sąlygų, kurias neabejotinai keis darbo europinis, pasaulinis dvasinis, kultūrinis, techninis, technologinis kontekstas. Jam veikiant ateities visuomenėje formuojasi naujas darbo rinkos

veikėjas, išivyrėja nauja gyvenimo ir darbo pasaulio vizija, su kuo verta susipažinti ir plačiau paanalizuoti Lietuvos švietimo ugdymo proceso socialinių dalyvių – mokytojų atžvilgiu.

1.1.2. Darbo rinkos dalyvio pagrindiniai bruožai

„Darbas yra pagrindinė žmogaus gyvenimo sritis, kurioje formuojasi ir vystosi žmogaus asmenybė“ (Matulionis, 2003, p. 91). Darbas žmogui – egzistencinė pareiga, pragyvenimo būtinybė, gerovės sąlyga, individualios biografijos dalis, asmenybės formavimosi ir vystymosi sritis. Natūralu manyti, kad šiuolaikiniai kaitos procesai, vykstantys darbo pasaulyje, neišvengiamai formuoja tam tikras žmogaus savybes, kuria naują žmogaus paveikslą, kuris daugiau ar mažiau atskleidžia, atliepia naujus darbo pasaulio poreikius. Koks yra šiuolaikinio darbo pasaulio žmogaus portretas? Kokie ryškiausi šio portreto bruožai?

XXI amžiaus Europos darbo jėga suvokiama kaip lanksti, mobili, gebanti greitai persikvalifikuoti, keisti darbo ir gyvenamąją vietą, atvira naujoms žinioms, įgūdžiams, nusiteikusi nuolat mokytis. Nuolatinis suaugusiųjų mokymasis tampa gyvenimo norma ne tik Vakarų, bet ir Centrinėje bei Rytų Europoje.

V. Kavaliauskienė (2004) pateikia kai kuriuos naujo žmogaus paveikslo bruožus, sudarytus pagal Kurnitzky, Wallace, Masschelein, Simons. Išskiriami šie asmenybės santykių punktai:

Santykis su savimi:

- Pasitikintis savimi, ambicingas, jaučiantis savo vertę, išdidus, siekiantis pripažinimo;
- Save įvertinantis, atsiskaitantis sau, siekiantis savo evoliucijos, savo darbo jėgos vadybininkas, verslininkas, gebantis projektuoti save, tobulinantis save ir savo santykius su savo profesija, gebantis kritiškai ir objektyviai pažvelgti į save, žinantis savo išteklius, potencines galimybes, mokantis, galintis naudotis moderniomis informacijos priemonėmis ir kt.;
- Sunkiai susikuriantis savo gyvenimo planą;
- Neįžiūrintis ateities perspektyvų, konformistas.

Santykis su darbo pasauliu:

- Lankstus (gebantis prisitaikyti prie pasaulinės rinkos sąlygų ir priimti iššūkius); dvasiškai ir fiziškai mobilus (gebėjimas verslininkauti); greitas, gebantis prisitaikyti; reklamuojantis savo gebėjimus; proginis darbuotojas, pasinaudojantis kiekviena proga, galimybe; gebantis susikurti darbo vietą namuose prie

kompiuterio ir užsiimti tuo, kas įdomu; derinti ir integruoti įvairias darbo rūšis; siekiantis išlaikyti ir įtvirtinti profesines, specialiąsias žinias ir profesinę kompetenciją; tipinis veiklos žmogus – biržos makleris, paslaugų teikėjas ir kt.;

Santykis su kitais:

- Pasirengęs būti lyginamas su kitais ir konkuruoti, autonomiškas, savarankiškas subjektas, veikiantis pagal savo pasirinktus motyvus, atsiskyręs nuo kitų; kitas žmogus – partneris pasikeičiant paslaugomis; pasiduodantis vadovavimui; paklūstantis bet kokiam spaudimui; lengvai perkalbamasis; masių visuomenės ir spektaklių žmogus; linkęs pasinaudoti viskuo, kas galima pagal įstatymą ir kt.

Santykis su savo nuosavybe:

- Siekiantis gero gyvenimo.

Santykis su mokslu, žiniomis:

- Žinantis, turintis informacijos, ją paverčiantis naujais produktais, o pastaruosius – pinigais; žinantis „kažką“ (rodantis apgaulingą, netikrą žinojimą).

Santykis su dvasinėmis vertybėmis:

- Akylai tikintis aukštesne jėga – nematoma likimo ranka; „kapitalas ir žinios“ – pagrindiniai vertybių kūrimo elementai (Kavaliauskienė, 2004, p. 12).

Kaip matyti iš pateikto apibūdinimo, naujasis žmogus yra gana prieštaringas, tačiau būdingiausios jo savybės yra tokios, kokios kuria verslininko paveikslą. Tokia savybė, kaip verslumas, galima teigti yra pirmoje vietoje.

C. Turner teigia, kad verslumas – tai savanoriškas bendras darbas, rizikavimas, kūrimas, įgyvendinimas, gebėjimas iškelti ir sėkmingai diegti novatoriškas idėjas, kuriomis siekiama kuo plačiau panaudoti galimybes neapsiribojant esamais moduliais, struktūra ir ištekliais. D. A. Shepherd, E. I. Douglas nuomone, verslumas pasižymi strategijų kūrimu, inovatyviomis taktikomis, pavojingų tendencijų ir rinkos pasikeitimų supratimu, drąsia lyderyste, kai kelias į priekį nėra akivaizdus (Strazdienė, Garalis, 2006, p. 124).

Hisrich, Peters suskirsto verslininkui reikalingus gebėjimus į:

- techninius gebėjimus, kurie apima rašytinę ir žodinę komunikaciją, techninius vadovavimo ir organizavimo gebėjimus;
- verslo vadybos gebėjimus, kurie apima planavimą, sprendimų priėmimą, marketingo ir finansų žinias;
- asmeninius verslumo gebėjimus, kurie apima vidinę kontrolę, inovacijas, rizikos valdymą (Strazdienė, Garalis, 2006, p. 124).

Verslumas, anot Z. Lydekos (1996), yra įgimtos ir įgytos žmogaus savybės, leidžiančios jam novatoriškai mąstyti ir aktyviai bei rizikingai veikti, tokios kaip vaizduoė, iniciatyva, imlumas naujovėms, rizika ir kt. Verslumą lemiančių žinių ir gebėjimų įgijimu turi rūpintis pats žmogus, pasirinkdamas mokymo institucijas, kurios gali pasiūlyti mokymo programas ir praktinio verslumo ugdymo priemones. Tuo tarpu verslumo mokymas, anot autoriaus, švietimo įstaigose turi padėti įdiegti ir skatinti minėtus gebėjimus.

Anot G. Strazdienės, A. Garalio (2006), efektyvus verslumo ugdymas reikalauja, kad studentai įgytų pagrindinius praktinius įgūdžius ir pasirengtų darbui verslo pasaulyje. Tam turi būti ugdomos tokios kompetencijos kaip komunikacija, kritinis mąstymas, problemų sprendimas, komandų sudarymas ir sprendimų priėmimas. O, asmens kūrybingumas yra pagrindinis verslumo bruožas, kuris beje yra vienas iš pagrindinių ir dailės pedagogo asmenybės bruožų.

Tačiau, kaip akcentuoja autoriai “ verslumo ugdymas – tai nuolat iškylančių problemų sprendimas ir užsibrėžtų tikslų įgyvendinimas“ (Strazdienė, Garalis, 2006, p. 130).

Todėl siekiant išugdyti verslui asmenį, reikia lavinti jo gebėjimus eksperimentuoti, veikti ir vystytis. Tai pasiekti galima taikant ugdymo procese pragmatizmo filosofines pažiūras, kurios neigia autoritarišką pedagoga, dogmatinį vadovėlinį mokymąsi, mokinių pasyvumą, gyvenimiškos tikrovės neatitinkančius mokymosi šaltinius, prievartines ugdymo priemones (Strazdienė, Garalis, 2006).

Ch. Handy pastebi, kad šiuolaikinėje darbo rinkoje atsiranda nauja joje dalyvaujančių asmenų kategorija – „portfelio žmonės, kurie nesirengia visą gyvenimą skirti vienai organizacijai netgi ir tuomet, jei jie būtų to prašomi. Savo portfeliuose jie nešioja tai, kas turi paklausą darbo pasaulyje: žinias ir įgūdžius, kuriuos būtų galima pritaikyti ir panaudoti įvairiose darbo srityse. Jie turi produktą, įgūdžius ar paslaugas, kurių reikia rinkai, ir jas parduoda“ (Kavaliauskienė, 2004, p. 10).

H. Kurnitzky (2004) kiek kitaip įvardija naujai atsiradusią dirbančių asmenų kategoriją – proginis darbuotojas. Anot autoriaus išnykus tarpiniam objektui, darbo visuomenė tampa į patirtis orientuota laisvalaikio visuomenė, kurioje žmonės sieja ne pagamintos gėrybės, o įvykiai ir patirtys. Tarp patirčių besiblašantis ir jų ieškantis vartotojas darbo visuomenėje tampa proginis darbuotoju. Jis kaip „savo darbo jėgos vadybininkas“ yra lankstus žmogus ir išeidamas į rinką ieško galimybės siekti karjeros – naujo job. Žodis job siejamas su proginis darbu. Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad sąvoka „proginis darbas“ (šiuo atveju anlg. job) pakeitė žodį darbas, mat darbas, ypač vadinamojoje pasiekimų visuomenėje, tapo pernelyg

bendras, nespecializuotas. Su žodžiu job negalima sudaryti jokio kito prasmingo žodžio. Todėl žmogus, turintis job, užsiimantis kokia nors veikla, yra proginis darbuotojas, pasinaudojantis kiekviena proga, galimybe ir t.t. „Tai tipinis veiklos žmogus – biržos spekuliantas, paslaugų teikėjas, verslininkas“ (Kurnitzky, 2004, p. 115).

M. Wallace teigimu „įsivyrąja era individo, kuris yra įdarbinamas tik laikinai ar iš dalies, o ne visam gyvenimui“ (Kavaliauskienė, 2004, p. 10). Autorė labai tiksliai ir išsamiai pateikia išskirtinius tokio individo bruožus, išskirdama *santykije su savimi* – pasitikėjimą, ambicingumą, aktyvumą, iniciatyvumą; *santykije su pasauliu* – lankstumą, mobilumą, prisitaikymą; *santykije su kitais* – savarankiškumą, konkurencingumą; *santykije su savo nuosavybe* – gero gyvenimo siekimą; *santykije su mokslu* – informacijos žinojimą; *santykije su dvasinėmis vertybėmis* – tikėjimą likimu. Pats individas įvardijamas kaip verslininkas – naujas darbo rinkos dalyvio paveikslas, novatoriškai mąstantis ir aktyviai bei rizikingai veikiantis. Todėl be galo svarbu tampa atsakyti į klausimą, kiek šie naujo darbo rinkos veikėjo bruožai, lemiantys pilnavertį dalyvavimą darbo rinkoje, atspindi dailės mokytojo asmenybėje? Ir kaip šis verslininko paveikslas įtakoja bendrą švietimo rinkos situaciją?

1.2. Vakarų ir Šiaurės regionų darbo rinkų specifika

Greiti ekonominiai ir socialiniai pokyčiai bei besiformuojančios taip vadinamos „greitkelio ekonomikos“ sąlygos Lietuvoje lėmė tai, jog iš esmės pasikeitė darbo rinkos struktūra. Kokia situacija rinkoje yra šiandien veikiama šių nuolat kintančių ekonominių – socialinių pokyčių?

Švietimo sistemoje, kaip ir bet kuriose kitose srityse, laikui bėgant vyksta personalo kaita. Lietuvos darbo biržoje yra renkami duomenys apie norinčius įsidarbinti mokytojus bei laisvas darbo vietas mokykloje. Tenka pastebėti, kad ne visi mokytojai darbo ieško užsiregistruodami darbo biržoje, iš kitos pusės, ne visi mokyklų vadovai darbuotojų ieško padedami darbo biržos. Daugumos savivaldybių švietimo padaliniai nuolat renka informaciją apie mokytojų pasiūlą ir paklausą ar net skelbia ją savivaldybės tinklapyje, nors, pagal įstatymus mokyklos kadro politikos vykdymas yra mokyklos vadovo funkcija. 2006 m. liepos mėn. bendrojo lavinimo mokyklų mokytojams buvo registruota 90 laisvų darbo vietų, iš kurių 60 proc. kaimo mokyklose. 2006 m. liepos 10d. duomenimis Darbo biržoje buvo užsiregistravę ir darbo ieškojo 426 dalykų mokytojai. Bendras dalykų mokytojų nedarbo lygis 2006 m. liepos 10 d. siekė 1,3 proc. *Mažiausias nedarbo lygis* buvo tarp chemijos (0,37 proc.), istorijos (0,6 proc.), fizikos (0,69 proc.), anglų kalbos (0,66 proc.) specialistų. *Aukščiausias nedarbo lygis*

buvo būdingas dailės (4,18 proc.), prancūzų kalbos (2,99 proc.) ir muzikos (2,82 proc.) specialistams. Didžiausia - pradinio ugdymo specialistų, auklėtojų ir socialinių pedagogų pasiūla. Didžiausia yra anglų, matematikos ir informacinių technologijų specialistų paklausa. Anglų ir informacinių technologijų paklausa 2006 m. liepos 10d. viršija šių specialistų pasiūlą (Mokytojų poreikio prognozė, 2006).

„Mokytojų poreikio prognozė“ (2006) nurodoma meninio ugdymo specialistų didžiausia pasiūla Klaipėdoje - muzikos mokytojai. Klaipėdos pedagogai, ieškantys kitų humanitarinių mokslų ir meno pedagogo darbo, sudaro 83 proc. visų šios specialybės ieškančių pedagogų dalį. Socialinio pedagogo darbo daugiausia ieškoma Klaipėdoje.

Klaipėdos darbo biržos direktoriaus pavaduotojo Virginijaus Andriušio teigimu, Klaipėdoje sunkiausiai darbą susiranda ikimokykliniai pedagogai. O labiausiai uostamiestyje ir apskrityje reikalingi anglų kalbos, tikslųjų ir gamtos mokslų mokytojai (Balčiūtė, 2003). Tokia padėtis buvo 2003 m. rugsėjo mėnesį. Beveik tokia pati ji išliko ir 2006 m., kai didžiausios galimybės įsidarbinti Klaipėdos apskrityje buvo asmenims, turintiems šias profesijas: anglų kalbos, matematikos, kompiuterijos mokytojai. Mažas galimybes įsidarbinti turėjo darželio auklėtojai, pradinio ugdymo mokytojai.

Šiaulių apskritis, lyginant su Klaipėdos apskritimi, yra sparčiai intelektualinį ir pramoninį potencialą kaupiantis regionas Šiaurės Lietuvoje. Bet ir čia 2005 m. didžiausios įsidarbinimo galimybės apskrityje buvo užsienio kalbų, kompiuterijos mokytojams. O štai 2006 m. buvo prognozuojama, kad Šiaulių apskrityje bus jaučiamas šių specialistų su aukštuoju universitetiniu/neuniversitetiniu bei aukštesniuoju išsilavinimu trūkumas: matematikos, informatikos, anglų kalbos mokytojų, psichologų, socialinių darbuotojų, o dailės bei pradinio ugdymo mokytojų pasiūla viršys paklausą (Šiaulių apskritis, 2007).

Pedagogų duomenų bazėje nėra duomenų apie tai, kiek ir kokių naujų mokytojų kasmet ateina dirbti į mokyklas (duomenų bazė tik pradeda funkcionuoti). Bet lyginant darbo ieškančių specialistų situaciją 2004 ir 2006 metais, galima pastebėti, kad per darbo biržas darbo ieškančių mokymo specialistų skaičius gerokai sumažėjo. Ypač sumažėjo (48 proc.) darbo ieškančių pradinio ugdymo pedagogų. Šį faktą galima būtų paaiškinti tuo, kad 2002-2004 m. gerokai sumažėjo pradinių klasių mokinių skaičius, daug mokytojų neteko darbo, o vėliau šis pokytis buvo ne toks ryškus. Gerokai mažiau darbo ieško ir anglų kalbos, matematikos, muzikos, dailės mokytojų. Skaičių, kiek mokytojų kasmet pradeda naujai dirbti švietimo sistemoje, galima įvertinti analizuojant mokytojų darbo stažą. Lyginant 2004 ir 2006 m. duomenis pastebima tai, kad padidėjo darbo ieškančių didesnę stažą turinčių pedagogų skaičius. Didžiausiu vidutiniu

darbo stažu pasižymi rusų kalbos, biologijos, matematikos, geografijos, istorijos mokytojo vietos ieškantys specialistai – jų vidutinis darbo stažas yra nuo 9 iki 11,2 metų. **Mažiausias vidutinis darbo stažas yra informacinių technologijų, socialinių pedagogų, dailės specialistų.**

„Mokytojų poreikio prognozė“ (2006) daro prielaidą jei: 1) švietimo sistemoje dirbantys pedagogai pagal amžių yra pasiskirstę tolygiai, 2) visi pedagogai pradeda dirbti 24-25 metų, o darbą mokykloje palieka būdami 60 metų. 3) mokytojų darbo vietų skaičius mokyklose nekinta. Tuomet tam, kad sistema funkcionuotų tinkamai, kasmet reikėtų parengti naujų pedagogų maždaug 1/5 dalį bendro dirbančių pedagogų skaičiaus (apie 3 proc.) T. y., esant šioms sąlygoms, į darbą 2005 metais reikėtų priimti 1600 naujų pedagogų. Tačiau tais metais jų buvo parengta 3,3 karto daugiau – 5280.

Meninio ugdymo specialistai kaip tik ir sudaro viena gausiausių būsimų mokymo specialistų grupių. Universitetinių mokymo programų absolventams suteikiami muzikos, dailės, menotyros ir edukologijos bakalauro laipsniai su mokytojo kvalifikacija. **Prognozuojama, kad per artimiausius ketverius metus kasmet aukštąsias mokyklas baigs vidutiniškai po 330 dailės, 240 muzikos, 40 šokio meno specialistų, galinčių dirbti bendrojo lavinimo mokykloje.** O natūraliai dailės specialistų kaitai bendrojo lavinimo mokykloje užtikrinti kasmet pakaktų apie 30 dailės (apie 50 technologijų) specialistų (neatsižvelgiant į mokinių skaičiaus mažėjimą ir ne pensinio amžiaus mokytojų išėjimą iš darbo). Nepaisant to “Mokytojų poreikio prognozėse” (2006) **prognozuojama, kad visų dalykų mokytojų, tame tarpe ir dailės, bus parengiama daugiau, nei kasmet vidutiniškai ateidavo į mokyklą.** Tiesa, prie rengiamų mokytojų čia skaičiuojami ir jau dirbantys pagrindinių studijų programose neakivaizdiniu būdu besimokantys mokytojai. Pavyzdžiui, muzikos, kūno kultūros, **dailės mokytojų planuojama parengti – net apie 7-8 kartus daugiau.** Tai leidžia kilti abejonėms, ar rengiamų dailės mokytojų skaičius nėra perteklinis? Nes prognozuojama, kad darbo vietų dailės, tikybos, informatikos ir vokiečių kalbos mokytojams skaičius, išliekant krūviams, kuriais mokytojai dirba šiuo metu, kasmet sumažės vidutiniškai 35 –iomis. **Nuo 2005 m. iki 2015 m. bendras darbo vietų mokytojams skaičius Lietuvoje sumažės apie 13 tūkst. 2015 m. numatomas bendras darbo vietų dalyko mokytojams skaičius – 19134.** Kasmet vidutiniškai šalyje reikės apie 1300 mokytojų mažiau nei metais prieš tai (Mokytojų poreikio prognozė, 2006).

Įvairių tyrimų duomenimis, švietimo sistemoje įsidarbina apie 50 proc. mokytojų rengimo ir pedagogikos programas baigusiu absolventų. Tačiau skirtingoms programoms šis

rodiklis yra nevienodas ir svyruoja maždaug nuo 30 procentų iki 80 procentų. **Iš esmės mokymo specialistams nėra būdinga ilgalaikė bedarbystė, mokymosi ir kvalifikacijos kėlimo gebėjimai daugeliui leidžia pakankamai greitai prisitaikyti pakitusios darbo rinkos sąlygomis.**

Apžvelgiant bendrą švietimo rinkos situaciją, noris akcentuoti Vakarų ir Šiaurės regionų švietimo rinkos specifiką, tai Klaipėdoje reikia išskirti muzikos mokytojus, kaip didžiausią meninio ugdymo specialistų pasiūlą. Šiauliuose – dailės mokytojus. Šį skirtumą sąlygoja skirtinguose regionuose esančių universitetų patvirtintos studijų programos, pagal kurias ir rengiami meninio ugdymo specialistai.

Apibendrinant galima teigti, kad švietimo rinkoje nepastebimos kokios nors teigiamos pastangos gerinti dailės mokytojų įsidarbinimo situaciją. *Aukščiausias nedarbo lygis* būdingas dailės mokytojams (2006 m. - 4,18 proc.) ir toliau išlieka. Jiems taipogi būdingas mažiausias vidutinis darbo stažas. Darbo vietų skaičius išliekant krūviams, kuriais mokytojai dirba šiuo metu, manoma kasmet sumažės vidutiniškai 35 –iomis. Tačiau ir toliau planuojama kasmet parengti dailės mokytojų – net apie 7-8 kartus daugiau nei ateina į mokyklą dirbti. Visą šią situaciją lyg optimistiškai nuteiktų faktas, kad kasmet parengiami dailės specialistai įgyja dailės bakalauro laipsnį ir gali dirbti pagal įgytą specialybę ne tik švietimo srityje, juolab, kad darbo rinkoje šiuo metu yra reklamos ir dizaino specialistų stygius. Bet prisiminus egzistuojantį aukštą šių specialistų nedarbo lygį, sekančiuose skyriuose vertėtų giliau paanalizuoti, kokias kompetencijas studijų metu įgyja dailės specialistai ir kokių reikalauja darbo rinka. Koks atitikimo laipsnis tarp jų yra, ir kiek jis įtakoja dailės mokytojų įsidarbinimą ne tik švietimo sistemoje?

1.3. Dailės mokytojas - darbo rinkos dalyvis

Dailės mokytojo sąvoka šioje dalyje bus pakeista menininko, remiantis tuo, kad bus kalbama apie dailės mokytoją ne tik kaip apie švietimo rinkos, bet apie visos darbo rinkos dalyvį. Čia svarbus dailės mokytojo kaip menininko vaidmuo.

Iš pirmo žvilgsnio sąvokos menininkas ar dailininkas – visiškai aiškios ir nereikalauja ypatingų komentarų. Štai „Dailės žodyne“ (1999) nei viena jų neaiškinama. Daugelyje demokratinių šalių viskas sprendžiama labai paprastai: žmogus pasivadino menininku, taigi jis yra menininkas. Pati žodžio sandara nurodo, kad menininkas – tai žmogus, užsiimantis menu. Kadangi menas yra „visuomeninės sąmonės forma, žmonijos dvasinės kultūros dalis, specifinė

pasaulio praktinio ir dvasinio įvaldymo rūšis“ (Leonavičius, 1993, p.128), tai menininkas yra žmogus, specifiškai praktiškai ir dvasiškai įvaldantis pasaulį.

E. Krukauskienė, L. Kublickienė, A. Matulionis ir kt. (2003) knygoje „Menininkas ir valstybė“ išryškina dvi menininkų nuomones: menininku gali būti bet kas, maksimaliai pasinėręs į kūrybą, kita nuomonė – ne bet kas. Pirmajai nuomonei dažniau pritaria dailininkai, antrajai – muzikai. Taigi kurio nors atskiro kriterijaus absoliutinimas klaidina. Autoriai siūlo profesionalumo rodikliu laikyti užmokestį už kūrybinį darbą: jei žmogus už kūrybą gauna pinigų – jis profesionalas.

Daugelis menininkų Lietuvoje pripažįsta, kad menininko karjera yra rizikinga. Tiek menininkai, tiek meno tyrėjai pastebi, kad meno pasiūla daugeliu atveju viršija paklausą. Kaip ir kitose valstybėse, menininkai profesionalai santykinai mažiau apmokami lyginant su kitais to paties išsimokslinimo specialistais, dažniau dirba pagal trumpalaikes sutartis ir daug didesnė jų dalis turi antrą darbą lyginant su kitais. Negalima užmiršti, kad ne visi menininkai gali pragyventi iš savo kūrybos. Didelė dalis dailininkų, dailės mokytojų dar dirba piešimo mokytojais neformalaus švietimo institucijose (dailės mokyklos, būreliai, studijos, klubai) (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003).

Pasikeitė ir meno kūrybos laukas, pakito institucijos (atsirado „trečiasis“ bei privatus sektorius), plečiasi ir įvairėja meno rinka, kuri tampa globali, atsiranda naujos technologijos ir kt. Esant tokioms sąlygoms menininkai pagal prestižą yra 7-oje vietoje (iš 13 profesijų) po tokių profesijų kaip gydytojas, mokytojas, žemdirbys ir kt. (Kinčinitis, 2001). Dailės mokytojas sujungia sąvokas menininkas (dailininkas) ir mokytojas, bet pagal prestižą aukštos vietos vis tiek neužima. Ne gana to, tirti dailininkai teigia, kad „Į meną ir menininkus žiūrima aplamai kaip į trečiarūšę kategoriją žmonių ir taip yra visais laikais“ (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003, p. 48). Jų atsakymuose išryškėja nereikalingumo jausmas, pvz.: „Nei valstybei, nei visuomenei menininkas nelabai reikalingas. Jeigu jis baigęs mokslus nekuria, niekas nepasigenda. O jeigu kuria, tai tikriausiai kokias nors nesąmones“ (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003, p. 48). Čia akivaizdžiai matoma teiginio autoriaus prielaida, kad valstybė ir visuomenė turėtų būti atsakinga už menininkų gyvenimus, jais rūpintis, padėti adaptuotis darbo rinkoje, atrasti savo nišą joje.

Privatus sektorius pačių dailininkų vėlgi neretai vertinamas neigiamai, kaip žemesnio lygio meno rėmėjas: „daromas menas, kuris reikalingas vidutiniam, bet gana turtingam pirkėjui, arba savo darbus parduodam už grašius“ (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003, p. 53). Besivystant naujai, rinkos principais grįstai visuomenei, kurios vertybės siejamos su

komercinė sėkme, konkurencija ir pan., dabartinė menininkų savijauta ir objektyvi situacija iš esmės pasikeitė: palyginti su sovietiniais laikais, gerokai smuko meno ir menininkų prestižas, tiek valstybinės politikos, tiek visuomenės požiūriu, smuko ir jų finansinis, materialinis statusas. Dalis menininkų, kurie nepritapo ar nenorėjo pritaapti prie šių sąlygų, pasijuto esą nesaugūs, nereikalingi.

Apskritai, nagrinėjant menininko ir visuomenės, valstybės santykį, svarbu turėti galvoje, kad menininkai, pasirinkdami profesiją, pasirenka ne vien tik formalų statusą. Šis pasirinkimas kur kas reikšmingesnis. Neveltui sakoma: „Menas – ne profesija. Menas – gyvenimo būdas. Ir kūryba – gyvenimo būdas“ (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003, p. 77). Tad Lietuvos meno kūrėjų asociacijos, kuri vienija įvairias kūrybines sąjungas, pavadinimas išryškina vieną svarbų aspektą: paprasčiau kalbėti ne apie menininkus, bet apie meno kūrėjus. Dailės mokytojas taipogi yra meno kūrėjas, jis nėra vien švietimo sistemos dalyvis. Jis gali dirbi tiek švietimo institucijose, tiek privačiai verstis kūrybine veikla.

Tad menininko apibūdinimas neturi būti trumpalaikis: jei kūrėjas įvardijamas menininku, tai ateityje jis neturi būti nuvertinamas kaip ne-menininkas. Meno istorijoje keičiasi meno kūrinių vertinimo kriterijai, bet menininko įvardijimas turi būti susietas su jo gyvenamuoju laikotarpiu.

Menininko apibrėžimas reikalingas nagrinėjant visuomenės socialinę struktūrą. Menininko socialinis statusas svarbus visuomenės stratifikavimui. Dailininkas, muzikantas, aktorius, rašytojas ir t.t. – tai užsiėmimai, kurie pasižymi tiek tiesioginiu ar netiesioginiu poveikiu visuomenei, tiek savitu gyvenimo stiliumi. Svarbu, kokį atgarsį sukelia menininko kūrybos rezultatai. Taigi menininko sąvoka turi atspindėti socialinės sąveikos elementą (Krukauskienė, Kublickienė, Matulionis ir kt., 2003).

Menininko sąvoką suformuluoti gali padėti kitas terminas – meno kūrėjas, kuris akcentuoja patį „buvimo mene“ procesą, o ne kūrybos rezultatą, kuris gali būti ir sėkmingas, ir nesėkmingas. Svarbiau tai, kad meno kūrėjais įvardytume visus, kuriančius meno srityje.

Remdamasi šiuo ir anksčiau minėtais argumentais, pateiksiu, mano manymu, gana paprastą, bet informatyvų apibūdinimą: dailės mokytojas – žmogus, ugdantis jaunąją visuomenę bei kuriantis ar kūręs meno srityje ir savo kūrybos bei ugdomosios veiklos rezultatais pasiekęs visuomenės pripažinimo.

1.4. Dailės mokytojo veiklos lauko bruožai

1.4.1. Tradicinės dailės mokytojo veiklos

Šiandienos mokytojai dirba besikeičiančiame pasaulyje, kuris vis dažniau įvairių mokslininkų vadinamas postmoderniuoju amžiumi. Tokioje visuomenėje nei gamtos ištekliai, nei darbas nebetenka pirminės reikšmės. Žinios ir informacija bei sugebėjimai juos taikyti tampa pagrindiniu kapitalu ir veiklos sėkmės prielaida. Pasak P. Drucker „ šioje žinių visuomenėje tokios kokybės kaip kritinis mąstymas, efektyvi komunikacija, grupinis darbas, problemų sprendimo metodų taikymas, individo permanentinis ugdymasis tampa esminėmis“ (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2000, p 24). Savaiame suprantama, kad pastarųjų kokybių ugdymo prasme turėtų kisti ir dailės mokytojų veikla, nes kaip nurodo mokslininkai M. Fullan (1998), A. Hargreaves (1999) ir kt., pedagogai yra ugdymo pokyčių ir visuomenės gerinimo procesų tarpininkai.

Pasak įvairių filosofų, sociologų, pedagogų, psichologų, veikla yra individo, visuomenės, tautos egzistavimo ir klestėjimo pagrindas. Anot V. Tumėnienės, B. Janiūnaitės (2000), tradicinė pedagogo veikla gali būti suprantama, kaip istoriškai susiformavęs ir įsitvirtinęs, visuotinai pripažintas, tikslingas, struktūrizuotas jo veikimas ugdymo (pedagoginėje, didaktinėje) sistemoje.

A. Hargreavas (1999) mano, kad pedagoginė veikla susideda iš skirtingų veiklų, kurias įvykdo mokytojas. Mokytojo veiklos gali būti pavadintos veiklos laukais. R. Laužackas veiklos laukus identifikuoja su funkcijomis. Jis tvirtina, kad svarbiausias veiklos laukas (funkcija) yra tam tikra veikla vykdoma darbuotojo nuosekliai siekiant profesionalaus tikslo (Saulėnienė, Jakavičius, 2003, p. 57). V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2000) teigia, kad tradicinėmis pedagogo veiklos funkcijomis galima laikyti informacijos perteikimą, mokymo organizavimą ir koordinavimą, dalyko mokymą (dėstymą), besimokančiųjų auklėjimą, konsultavimą.

Tokiu būdu, kaip teigia S. Saulėnienė, V. Jakavičius (2003), mokytojo veiklos laukas gali būti suprantamas kaip vienas iš jo veiklos komponentų; iš kitos pusės, tai yra atskira veikla.

Tarpusavyje palyginame dailės ir technologijų mokytojo rengimo standarte (2003) išskirtas veiklas su S. Saulėnienės ir V. Jakavičiaus (2003) nurodytomis, galima rasti skirtumų.

Dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (2003) veiklos sritys	Dailės pedagogo veiklos sritys Saulėnienė, Jakavičius (2003)
1. Ugdymo proceso planavimas ir organizavimas	<ul style="list-style-type: none"> • Ugdymo strategijų kūrimas bei asmenybės vystimosi prognozavimas • Ugdymo turinio planavimas ir sisteminis sutvarkymas, programų kūrimas • Mokymo/si proceso valdymas
2. Plastinės raiškos ugdymo organizavimas.	_____
3. Ugdymo proceso dalyvių bendravimas ir bendradarbiavimas.	Bendradarbiavimas su pedagogais ir mokinių tėvais
4. Technologinis švietimas ir vartotojų kultūros ugdymas nepriklausomai nuo lyties.	_____
5. Kryptingas ugdytinių gebėjimų ugdymas po pamokų.	Papildomojo ugdymo/si proceso valdymas
6. Mokyklos vizualinės aplinkos ir atskirų jos elementų kūrimas ir atlikimas.	Vizualinės aplinkos kūrimas
7. Nuolatinės profesinės kompetencijos tobulinimas.	Nuolatinės profesinės kompetencijos plėtojimas ir vystymas
_____	Edukacinių projektų valdymas
_____	Efektyvių edukacinių technologijų ir mokymo/si priemonių kūrimas bei panaudojimas.

Visų pirma, S. Saulėnienė, V. Jakavičius (2003), praplėtė *ugdymo proceso planavimo ir organizavimo sritį, net trimis*. Tai - *ugdymo strategijų kūrimas bei asmenybės vystimosi prognozavimas; ugdymo turinio planavimas ir sisteminis sutvarkymas, programų kūrimas bei mokymo/si proceso valdymas*. Noriu akcentuoti dar kelis skirtumus. Pirma, tai kad dailės ir technologijų mokytojo rengimo standarte (2003) nurodyti *technologinis švietimas ir vartotojų kultūros ugdymas nepriklausomai nuo lyties*, neminimas S. Saulėnienės ir V. Jakavičiaus (2003) išskirtuose dailės pedagogo veiklos laukų sąrašė. Tą skirtumą galima paaiškinti tuo, kad standarte nurodytos dailės ir technologijų mokytojų veiklos sritys, o S. Saulėnienė ir V. Jakavičius (2003) kalba tik apie dailės pedagogo veiklos laukus. Antra, autoriai pabrėžia *efektyvių edukacinių technologijų ir mokymo/si priemonių kūrimą bei panaudojimą bei edukacinių projektų valdymą*, bet ne išryškino dailės ir technologijų mokytojo rengimo standarte (2003) nurodytą *plastinės raiškos ugdymo organizavimą*.

Šiuo metu vis aktyviau yra kalbama ne apie pedagogo darbą, bet apie pedagogo veiklą. Atsiradus tęstinio mokymosi ir perkvalifikavimo / persikvalifikavimo poreikiui, profesiniam lankstumui, darbo visuomenei transformuojantis į veiklos visuomenę, šie procesai vis labiau įsitvirtina ir edukacinėje terminijoje. Šiandien mokytojui nebeužtenka būti geru tik savo srities specialistu. XXI a. mokytojas turi gerai orientuotis nuolat besikeičiančioje visuomenėje (Nacionalinės švietimo plėtotės raportas, 2001). Tam pritaria ir N. Bankauskienė, I. Mikuličiūtė (2004), kad pedagogas turi gerai suvokti valstybės švietimo politiką, matyti europinį bei pasaulinį jos kontekstą. Pasaulinių ir europinių švietimo dimensijų kontekstas sukuria iš esmės naują pedagogo veiklos erdvę, kurioje pastarasis turi imtis naujų, neįprastų vaidmenų, keičiasi ir jo tradicinių vaidmenų pobūdis bei ribos. Mokytoją – žinių turėtoją ir perteikėją – keičia mokytojas – mokymosi organizatorius, mokymosi galimybių kūrėjas, mokymosi talkininkas, patarėjas, partneris, tarpininkas tarp mokinio ir įvairių šiuolaikinių žinių šaltinių (Bankauskienė, Mikuličiūtė, 2004). S. Saulėnienė (2003) teigia, kad pastebimi nauji dailės pedagogo veiklos ypatumai: naudojimas įvairiapuse intelekto teorija; gebėjimas parengti mokymo/si planą, siekiant ugdyti visuminį suvokimą; gebėjimas būti mentoriumi, plėtojant unikalius individo sugebėjimus; meno kūrinų supratimas ir vertinimas; gebėjimas naudoti interpretacijos, galvosūkių, atradimų, diskusijų, mokymo/si grupėje metodus, susiliejancio ugdymo principų ir darbo metodų taikymas.

Remiantis Bendrųjų programų Dailės skyriumi (1997), galima išskirti tokius dailės pedagogo veiklai mokykloje būdingus kriterijus:

- Organizuoti ugdymo procesą, t. y. turimas žinias perteikti moksleiviams;
- Sudaryti sąlygas moksleivių mokymosi galimybėms ir organizuoti jų mokymąsi;
- Padėti mokiniams jiems mokantis, dirbant ir kuriant dailės kūrinius;
- Patarti, kaip moksleiviui mokytis vaizduoti aplinkinį pasaulį;
- Ugdyti moksleivių dorovės, pilietines, tautines bei patriotines nuostatas.

Apibendrinant, mokytojo veikla įvairioje mokslinėje literatūroje apibūdinama kaip tikslingas, įvairiapusis, tačiau neapibrėžtas veikimas, nes situacijos ugdymo procese nuolat kinta, įgyja vis naujų aspektų, o mokymo tikslai vis labiau orientuojami į aukštus mokinių laimėjimus (Čiužas, Adaškevičienė, 2006). Šiuo metu vis aktyviau yra kalbama ne apie pedagogo darbą, bet apie pedagogo veiklą. Na, o dailės pedagogas iš ties pažymi gausia veiklos įvairove. Dailės ir technologijų mokytojo rengimo standarte (2003) iškiriamos septynios veiklos sritys, bet jas galima būtų papildyti dar keliomis, tai - ugdymo *strategijų kūrimas bei asmenybės vystymosi prognozavimas; efektyvių edukacinių technologijų ir mokymo/si*

priemonių kūrimas ir panaudojimas bei edukacinių projektų valdymas, kurias išskyrė S. Saulėnienė, V. Jakavičius (2003). Šias veiklos sritis galima interpretuoti kaip novacinę veiklą, tad būtina iš arčiau susipažinti su novacine veikla, kuri turės figūruoti ir tarp tradicinių dailės mokytojo veiklos laukų.

1.4.2. Mokytojo novacinės veiklos sampratos erdvė ir struktūra

Šiuolaikinis mokytojas dirba labai sudėtingame kontekste. Pastarasis kontekstas orientuoja jį ne tik aiškiai suvokti savo veiklos nuolatinio atnaujinimo bei tobulinimo reikšmę, bet ir aktyviai šį suvokimą įgyvendinti pedagoginėje praktikoje. Kitaip tariant, visuomenės, švietimo, mokinių poreikių kaitos erdvėje akivaizdžiai išryškėja įvairių autorių analizuojama pedagogo novacinės veiklos svarba.

V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002) apibendrinamos kelių mokslininkų darbus, teigia, kad „novacinė veikla traktuotina kaip kompleksinis procesas, apimantis kryptingą novacijų formavimą (sukūrimą) ir įgyvendinimą, t.y. novacijų paskleidimą ir panaudojimą“ (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 63).

Novacinė veikla apibūdinama, kaip mokslinės, technologinės, projektavimo, marketingo, atskiros (kompiuterinės įrangos, licenzijų ir kt.) ar konkrečios technologijos kūrimas, įsigijimas, jos įsisavinimas, naujų gamybos organizavimo metodų įdiegimas, įgalinantis gaminti naujus ar patobulintus produktus bei tobulinti procesus (Inovacijų versle programa, 1999, p.3). Kaip nurodoma minėtoje programoje, novacinė veikla apima visas stadijas nuo idėjos gimimo iki galutinio rezultato, bei glaudžią įmonės ir jos makroaplinkos sąveiką. Anot V. Tumėnienės, B. Janiūnaitės (2002), šis novacinės veiklos apibrėžimas yra daugiau orientuotas į gamybos sferą, tačiau kai kurie jame akcentuojami aspektai, pvz., tokie kaip naujų idėjų, technologijų, metodų kūrimas, įsigijimas, įsisavinimas, leidžiantis gaminti naujus arba patobulinti esamus produktus bei procesus, yra svarbūs ir kitoms sferoms (pvz., švietimui), nes pabrėžia, kad tai yra kažko apskritai naujo kūrimas, o ne tik esamų produktų, procesų patobulinimas ir diegimas. Galima išskirti 4 pagrindinius aspektus, apibūdinančius novacinės veiklos esmę: novacijų kūrimas, perėmimas, diegimas, platinimas. Būtina pabrėžti, kad tokia minėtų aspektų išdėstymo seka nereiškia novacinės veiklos kontekste atliekamų veiksmų sekos, o tik apibūdina procesus, kurie apskritai gali šiame procese vykti.

Straipsnio autorės pateikia B. Janiūnaitės novacinės veiklos apibrėžimą, reprezentuojantį edukacinį požiūrį į šią veiklą: „novacinė veikla – tikslingas edukacinių

novacijų kūrimo ir/ar perėmimo, diegimo ir naudojimo įvairių subjektų lygmenyje procesas, siekiant vystyti, modernizuoti didaktinę/pedagoginę/ švietimo sistemą“ (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 65).

Originaliai pedagogo novacinę veiklą aiškina A. Valiuškevičiūtė. Mokslininkė nepateikia vieno apibrėžimo, bet išskiria tris švietimo praktikos komponentes, praplečiančias pedagogo veiklos sampratą:

- **pedagoginė veikla** suprantama kaip atnaujinama arba tobulinama švietimo sfera, joje veikėju tampa pedagogas, priimantis naujoves ir taikantis jas pagal jų paskirtį;
- **novacinė veikla** suprantama kaip naujovės paieška, kūrimas ir pasiūla, jos atstovais tampa veikėjai, gebantys projektuoti naujoves taip, kad jos turėtų paklausą;
- **tyriminės veiklos** paskirtis – sukurti galimybę fiksuoti ir vertinti pedagoginės naujovės gyvendinimo eigą, atnaujinamos pedagoginės veiklos rezultatus ir pasekmes (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 65).

Potašnik, Lazarev nurodo, kad novacinės veiklos struktūrą sudaro šie komponentai: motyvai, tikslas, uždaviniai, turinys, formos, metodai, rezultatai. Jie realizuojami tam tikromis sąlygomis, kurios neįeina į pačią veiklos struktūrą, bet jų ignoruoti negalima, nes ši veikla gali būti nepakankamai efektyvi. Mokslininkai taipogi akcentuoja, kad „novacinės veiklos turinio struktūra apima novacijų gimimą, parengimą ir įsisavinimą mokymo veikloje“ (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 67).

Tačiau kaip pastebi V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002), pedagogo novacinei veiklai yra būdingi specifiniai tikslai. Dažniausiai jie būna orientuoti į mokymo patobulinimą, naujų dalykų išbandymą praktikoje, nusistovėjusios padėties pagerinimą, mokinių aktyvumo skatinimą, naujų dalykų išmokimą, siekį neatsilikti nuo kitų pedagogų, įgyvendinti mokyklos vadovybės keliamus reikalavimus.

Įvairių mokslininkų teigimu, pedagogo veiklos tikslai neatsiejami nuo juos skatinančių motyvų. Dažnai originalių, novatoriškų idėjų autoriams, pasak J. Almonaitienės (2006), tenka ilgai ir kantriai dirbti jas brandinant bei įgyvendinant arba atkakliai įtikinėti kitus, kad jų pasiūlymai verti dėmesio, o tam dažnai reikia stiprios motyvacijos. Kaip nurodo autorė, žmogus į kokią nors veiklą įsitraukia ne dėl to, kad siekia gauti kokį nors užmokestį, bet todėl, kad jam yra maloni, įdomi pati veikla, tad novacijų diegimo kontekste gali išryškėti tokie individų vidiniai motyvai kaip galimybė išreikšti save, patirti naujų išvalgų, išpūdžių, malonumą pamačius gerus rezultatus. Kitų mokslininkų teigimu, daugelio mokytojų noras pasikeisti, išbandyti kažką naujo yra pagrindinė priežastis dėl ko jie imasi naujovių. Išorinių motyvų

prasmė veikti skatina laukiamas apdovanojimas, noras gauti didesnę atlyginimą, paaugštinimą pareigose, paskatinimą, siekis susilaukti viešo pripažinimo, netgi bausmės baimė ir pan. (Almonaitienė, 2006). Remiantis pedagogo motyvų įžvalga pastebėtina, kad motyvai, kaip ir tikslai, yra pedagogo asmenybės viduje (t.y. jo psichikoje) vykstantys procesai, todėl tikslingiau juos traktuoti ne kaip pedagogo novacinės veiklos struktūrinį elementą, o kaip šios veiklos išaitinę poziciją.

Kai kurios pedagogų nuostatos, akcentuojančios novacinę veiklą, gali būti pvz., atvirumas savo ir kitų patirčiai, nuostata tobulėti, mokytis visą gyvenimą, pozityvumas, humaniškumas mokinių atžvilgiu ir kt. (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002).

Pedagogo novacinė veikla nėra vien savitiksliis novacijų diegimas, užbaigiantis ją tuomet, kai pvz., pasiekiami tam tikri tikslai ar baigiami mokslo metai. Apmąščius ir įvertinus, atlikta veikla toliau tobulinama, t.y. rezultatų kontekste, anot D. Lepaitės, susidaro naujos veiklos plėtojimo galimybės (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 69).

Veiklos situacijų analizė, kaip nurodo V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002) remdamosis daugeliu mokslininkų, yra būdinga pedagogo veiklai diegiant novacijas. Ji, anot L. Jovaišos (1993), gali būti atliekama tiek tam tikro proceso (pvz., pamokos, semestro ar pan.) pradžioje, tiek pabaigoje, tiek proceso metu, analizuojant ugdymo procese kylančias problemas ir ieškant jų sprendimo kelių. Vadinasi, galima teigti, kad pastarasis novacinės veiklos turinio elementas yra tapatinamas su įvykusio proceso įvertinimo elementu, nes išreiškia pedagogo pastangas suprasti ir įvertinti esamą situaciją, atrasti būdus jai gerinti.

V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002) pagal atliktą mokslinę literatūros analizę leidžia sau teigti, kad analizės, įvertinimo procedūros šiuolaikinėje, novatoriškai dirbančio pedagogo edukacinėje praktikoje turėtų būti įgyvendinamos pasitelkiant refleksijos ir veiklos metodus. Norėdamas siekti tobuliau projektuoti tolesnius veiksmus, žmogus turi kalbėti ir sistemingai aiškinti bei vertinti savo atliktus veiksmus, t.y. reflektuoti. P. Jucevičienės pabrėžiama atvira (vieša) praktinės veiklos refleksija, kuri padeda žmogui mokytis iš savo ir kitų patirties, šitaip tobulinant savo veiklą, mokantis. Refleksijos rezultatai sukuria naujas žinias, kurios tampa „žiniomis veikime“, nes yra įgyvendinamos praktikoje (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 70).

V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002) kalbėdamos apie **edukacinės inovacinės idėjos kūrimą** akcentuoja du būtinus momentus. Pirma, tai, kad į bet kokį kūrybos procesą žiūrima kaip į tam tikrą specifiniais ypatumais pasižymintį problemų sprendimą. Antra, tai, kad minėtas pedagogo novacinės veiklos elementas yra laikytinas kūrybos procesu. Įvertinant abu šiuos momentus, galima teigti, kad novacinės idėjos kūrimo elementui turėtų būti būdingos visos

klasikinėmis laikomos kūrybos proceso fazės, nusakytos G. Wallas: pasirengimas, brendimas (inkubacija), išvalga (insaitas), patikrinimas (verifikacija) (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 71).

Kaip pastebi autorės mokslininkai apibūdindami kūrybinę veiklą, kaip vieną esminių jos požymių akcentuoja naujus, nešabloniškus rezultatus. Na, o tokie rezultatai – novacijos - tai bene pagrindinis inovacinės veiklos požymis. Be to, kaip teigia B. Reitan „, kūrybinė veikla ir kūrybiškumas yra bet kokios novacinės veiklos starto pozicija. Be to, kūrybiniai procesai yra būdingi ir novacinės idėjos praktiniam įgyvendinimui, tiek, pvz., pačiam pedagogui sukūrus novaciją, tiek ir jam novaciją perėmus iš kitų šaltinių“ (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002, p. 71).

Išryškindamos kūrybinės ir novacinės veiklos panašumus ir skirtumus, V. Tumėnienė, B. Janiūnaitė (2002) remdamosis Lau, (Rami) Shani mokslinė medžiaga, nurodo, jog novacinės veiklos samprata iš esmės savyje talpina ir kūrybiškumą (t.y. kūrybiškumas, kūrybinė veikla – sudėtinė novacinės veiklos dalis). Skirtumai tarp novacinės ir kūrybinės veiklos priklauso nuo jomis užsiimančių individų tikslų. Jeigu kūrybinės veiklos kontekste paprastai yra numatoma tam tikra vizija, bet kokios gali būti galimybės jos pasiekti, tai novacinė veikla daugiau orientuojasi į šios vizijos įgyvendinimo procesus. Taipogi pabrėžiama, kad kūrybinė veikla apima problemų sprendimą, dėl kurio gali išsikristalizuoti naujos vertingos idėjos, o novacinė veikla labiau orientuojasi į naujų idėjų, jų įgyvendinimo mechanizmų paiešką priimant sprendimus. Jeigu kūrybinė veikla priklauso nuo daugelio nekontroliuojamų veiksnių, tokių, pvz., kaip žinių prieinamumas, individo, asmenybės ar jų grupių charakteristikos, įgūdžiai, motyvacija, geri šansai ir sėkmė, tai novacinė veikla priklauso ir nuo tokių objektyvių veiksnių kaip organizacinis pasirinkimas, poreikiai. Pagaliau V. Tumėnienės, B. Janiūnaitės nuomone, novacinė veikla nebūtinai gali būti unikali: kartais sėkmingesnė gali būti ta novacinė veikla, kuri remiasi imitavimu arba pritaikymu, perėmimu, o ne kūryba. Kitaip tariant, *kūryba* galima laikyti vienu iš novacinės veiklos elementų (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002).

Kalbant apie edukacinių novacinių idėjų perėmimą, kaip pedagogo novacinės veiklos turinio struktūrinį elementą, svarbu paryškinti ir naujovių patekimo pas pedagogą šaltinius. Kaip teigia B. Janiūnaitė (2000), dažniausi šaltiniai yra mokslinė ir pedagoginė literatūra, periodiniai leidiniai, įvairūs kvalifikaciniai tobulinimo renginiai.

B. Vijeikienė, J. Vijeikis (2000) teigia, jos dažniausiai novacijos sklinda dviem keliais – per žiniasklaidos priemones novacija perduodama kompetentingiems žmonėms, kurie „perneša“ jas masėms bei tarpasmeninio bendravimo keliu keičiantis žodine informacija, t.y. bendradarbiaujant.

Kitas pedagogo novacinės veiklos turinio struktūrinis elementas – **edukacinės novacijos įgyvendinimo žingsnių numatymas**. Everard, Morris (1997) nurodo, kad daugeliui mokytojų veiksmingai planuoti nepavyksta, tačiau visi jie turi vertingos patirties ir įgūdžių šia prasme. Minėti mokslininkai teigia, jog planuojant pokyčius (pvz., diegti tam tikrą novaciją) tiek individualaus pedagogo, tiek ir organizacijos lygmenimis, svarbu detaliai išdėstyti, kas ką ir iki kada turi padaryti, tikslinami uždaviniai ir nužymimos gairės jų siekimo kelyje. Plane nedviprasmiškai ir tiksliai turi būti apibūdintos jo įgyvendinimo priemonės, pažangos, stebėjimo ir kontroliavimo būdai.

Rengdamas novacijų diegimo planą, pedagogas turėtų būti lankstus. Nėra svarbu, kokia plano apimtis, kaip jis atrodo, ar jis parašytas popieriuje, ar tiesiog egzistuoja pedagogo galvoje. Svarbu, kad jis yra. Svarbu, kad pedagogas suprastų, kad šalia novacijų diegimo jis turi dirbti ir savo įprastą darbą, todėl su novacijų diegimu susijusi veikla yra papildoma ir į ją derėtų išmokti žvelgti, kaip į kasdienio darbo praturtinimą (Tumėnienė, Janiūnaitė, 2002).

Apžvelgiant, galima išskirti esminius elementus, aiškiai apibrėžiančius terminą „novacinė veikla“ – tai naujų idėjų generavimas, jų pritaikymas, įsisavinimas, diegimas. O pastarasis gali būti sąlyginai tapatus anksčiau nagrinėto kūrybos proceso patikrinimo fazei, kai dailės pedagogas įvairiai manipuliuoja novacijos galimybėmis, tikrina jas realioje edukacinėje praktikoje ir tuomet svarbų vaidmenį vaidina jo vidinės žinios, konvergentinis mąstymas, nuostatos. Tačiau, kita vertus, labai aktualu ir tai, kaip ir kiek mokytojas ištraukia į novacijos diegimą, kokios nuostatos, interesai, nerimas šiam procesui daro įtaką, kaip mokytojas dėl visų pastarųjų dalykų jaučiasi ir pan. Įsitraukimas dailės mokytojui gali padėti susikurti naują darbo vietą, nes novacinė veikla – tai kažko naujo sukūrimas. Bet tam svarbu žinoti, kokias kompetencijas yra įvaldęs dailės mokytojas.

1.5. Dailės mokytojo kompetencijos šiuolaikinės darbo rinkos kontekste

Dėl besikeičiančių technologijų, darbo metodų kaitos, naujų gamybos procesų iš šiuolaikinio žmogaus reikalaujama gebėti dirbti lanksčiai ir savarankiškai įvairiose profesinėse srityse. Sparti kaita didina veiklos reikalavimus, išryškina pokyčius, kurie didina darbo vietos reikalavimus. Šiuolaikinių pokyčių kontekste keliami nauji reikalavimai visų profesijų žmonėms. Keičiantis visuomenei, kaip teigia P. Pečiuliauskienė (2007), keičiasi ir mokytojų vaidmuo. Mokytojas tampa ne tik informacijos teikėju, organizatoriumi, auklėtoju, bet ir mokymo, ir mokymosi procesų skatintoju, besirūpinančiu savęs vertinimu, savikritiška refleksija, pedagoginių situacijų tyrimu. Pokyčiai sukuria iš esmės naują mokytojo veiklos

erdvę, kurioje jis turi imtis naujų, neįprastų vaidmenų, keičiasi tradicinių vaidmenų pobūdis, pereinama nuo mokymo strategijų, pagrįstų mechaninių žinių kartojimu, prie mokymo strategijų, skatinančių gilų žinių suvokimą ir apmąstymą, prie naujų kompetencijų.

Kompetencija (lot.competentia - priklausomybė (pagal teisę)) - funkcinis gebėjimas adekvačiai atlikti tam tikrą veiklą, turėti jai pakankamai žinių, įgūdžių, energijos (Vaitkevičiūtė, 2007, p. 571). Labai panašiai kompetenciją apibūdina P. Pečiuliauskienė (2007) įvardindama gebėjimus atlikti tam tikrą veiklą, grindžiamus individo žiniomis, mokėjimais, įgūdžiais, požiūriais, patirtimi, polinkiais, asmenybės savybėmis ir vertybėmis.

Konkrečios profesijos asmuo atlieka daug skirtingų funkcijų, vadinasi, jis turi turėti daug skirtingų kompetencijų. Dailės ir technologijų mokytojo rengimo standarte (2003) 22 kompetencijos sąlyginai suskirstomos pagal septynias veiklos sritis: *ugdymo proceso planavimas ir organizavimas; plastinės raiškos ugdymo organizavimas; ugdymo proceso dalyvių bendravimas ir bendradarbiavimas; technologinis švietimas ir vartotojų aplinkos kūrimas nepriklausomai nuo lyties; kryptingas ugdytinių gebėjimų ugdymas po pamokų; mokyklos vizualinės aplinkos ir atskirų jos elementų kūrimas ir atlikimas; nuolatinės profesinės kompetencijos tobulinimas.*

S. Saulėnienė (2003) remdamasi įvairiais autoriais įvardina devynias gebėjimų grupes, atliepančias veiklos ir vaidmenų sritis bei sudarančias dailės pedagogo integralią kompetenciją: *diagnozavimo, įsivertinimo, nuolatinio mokymosi, konstruktyviniai, organizaciniai, socialiniai, kūrybiniai, kultūriniai, estetiniai ir meno kūrimo gebėjimai.* Autorė taipogi leidžia suformuluoti šias svarbiausias dailės pedagogų plėtotinas, lavintinas savybių/bruožų sritis: *bendravimo, bendradarbiavimo įgūdžius; pasirengimą nuolatiniams pokyčiams; savarakiškumą priimant sprendimus; lankstumą planuojant; intelektualumą (kritinį mąstymą); kūrybiškumą; atsakingumą; nuolatinį mokymąsi įsisąmoninti savo jausmus.*

Šiuolaikinės besikeičiančios visuomenės spartėjantys pasikeitimai meta iššūkį mokytojams, jų pedagoginėms kompetencijoms. Turi keistis pedagogo kompetencijos struktūra. Greta sėkmingą dailės mokytojo darbą lemiančių gilių pedagogikos, psichologijos, pedagogo etikos ir ypač vaizduojamojo meno dalykų, įvairių technologijų, jų didaktikų bei kitų žinių, gebėjimų ir didaktikos kompetencijų. Į pirmą vietą turi išėiti socialinė - emocinė inteligencija, asmenybės branda, praktinis ir psichologinis parengtumas prasmingai susitikti su labai įvairiais ugdytiniais, jų tėvais, bendruomene. Dabartinė švietimo sistema reikalauja, kad mokytojas aplenkėtų stereotipinius veiksmus bei naudotų kūrybiškas ir naujoviškas nuostatas. Tik kūrybiškas mokytojas gali atskleisti mąstymo, elgesio bei veiksmo savarakiškumą ir geba

aplenkti stereotipinius modelius. Tai yra vertingi asmenybės bruožai, įgalinantys mokytoją skatinti asmeninį mokinio tobulėjimą. Šie bruožai apima tokias savybes kaip *atvirumas patyrimui, išradingumas, kūrybingumas, pasiruošimas priimti rizika, entuziazmas, spontaniškumas, atkaklumas ir ambicingumas, originalumas, siekimas naujų išpūdžių ir noras tobulėti, organizuotumas, sugebėjimas bendrauti ir bendradarbiauti*, kurie dabartiniu metu sunkiai benusileidžia darbo rinkoje paklausą turinčioms mokytojo esamoms žinioms, įgūdžiams, kvalifikacijai ir su ja susijusioms kompetencijoms (Dailės ir technologijų pedagogika, 2007). Dailės mokytojo atitikimas šiuos profesinius reikalavimus be abejo turi didelės įtakos asmens gerovei.

Kaip teigia O. Tijūnėlienė (2004), dabartinės ugdymo sąlygos, pedagoginės antropologijos pasiekimai reikalauja iš mokytojo ryškesnio kūrybinio individualumo, individualaus veiklos stiliaus. Tad būtinu profesinės veiklos parametru tampa gebėjimas aiškiai, įtikinamai kalbėti, savo mąstymu ir elgesiu siekti darnos, kad mokiniui būtų skiepijamos kultūros vertybės. Mokytojui kaip kūrybinei asmenybei būtinas *loginis mąstymas, pedagoginė intuicija, artistiškumas, polinkis ir gebėjimas improvizuoti*. Dailės mokytojas neturi bijoti rizikuoti, todėl čia svarbu tokios savybės kaip humoro jausmas, atsparumas įvairioms neigiamoms nuotaikoms, sugebėjimas adaptuotis. Be to dailės mokytojas turi būti smalsus ir siekti žinių (Grakauskaitė, 2003). Šiam mokytojui taipogi galima priskirti tokius bruožus kaip teisingumas sau ir kitiems, tiesumas, reiklumas sau, tam tikras emocionalumo laipsnis, objektyvumas ir kt.

Didelės reikšmės turi mokytojo gebėjimas išvelgti abstrakčioje mokslinėje medžiagoje gyvenimo reiškinius, o moksliniuose sprendimuose – visuomeninės reikšmės problemas, jo gebėjimas padėti kurti mokiniams vertybinius santykius su nagrinėjamais objektais ar reiškiniais (Tijūnėlienė, 2004).

Neįmanoma išmokti visam laikui likti mokytoju, tačiau reikia stengtis juo tapti. Tai parodo sugebėjimo suprasti edukacines situacijas svarbą. Be empatijos, gebėjimo suprasti save bei savo darbo sąlygų kritinės analizės, negalima kalbėti apie mokytojo pasirengimą bei autoritetą, siekiantį edukacinių pokyčių standartus. Neabejotinai svarbūs veiksniai ir yra savęs supratimas bei atitinkamo savo paveikslo sukūrimas. O tam, Augustinaitis (2002) siūlo nustatyti *profesionalumo kriterijus*, kurie būtų kaip iššūkis rytdienai. Jo pateikiami profesionalumo kriterijai – vadybiškumas, kompleksiškas, paslaugiškumas, viešybė. Šalia šių kriterijų M. Fullan (1998) siūlo naują *profesionalaus mokytojo* sampratą. Šiuolaikinis mokytojas – turi savo

asmeninę viziją, nuolatos domisi pokyčiais, pasižymi meistriškumu, moka bendradarbiauti. V. Kavaliauskienė (2001) dar labiau praplečia profesionalaus mokytojo gebėjimus:

- Sistemingai kelia savo filosofinę, pedagoginę ir specialiąją kvalifikaciją;
- Vertina savo profesiją, gina jos socialinį ir asmeninį prestižą;
- Ištvėringai ir sistemingai dirba, siekdami gerai mokyti ir auklėti;
- Nesėkmės atveju, konfliktinėse situacijose sumaniai randa būdų išlaikyti emocinę pusiausvyrą, ištaisyti klaidas ir kt.

Apibendrinant išsakytas mintis galima teigti, kad šiuolaikinis *kompetentingas* [lot. *competens* (kilm. *competentis*) – atitinkantis, gebantis] žmogus – tai : 1. *gerai ką išmanantis, nusimanantis*; 2. *turintis teisę ką spręsti ar daryti*, o *kompetencija* gali būti nusakoma *kaip žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės, asmeninės savybės, lemiančios sėkmingus darbo rezultatus*. Tiek mokslinėje literatūroje, tiek kasdienėje kalboje vartojama *kompetencijos* sąvoka apima žinias, patirtį, požiūrius ir reikalingas asmenines savybes. Žinios yra kompetencijos dalis, nors turėti tam tikrų žinių – tai dar nereiškia sugebėti jas taikyti. Asmeninės žmogaus savybės ir sugebėjimai taip pat turi labai daug reikšmės darbo atlikimo kokybei ir rezultatams. Net nuo žmogaus požiūrio į jo asmeninę užduotį labai priklauso galutiniai darbo rezultatai. Šiandien dailės mokytojui nebeužtenka būti geru tik savo srities specialistu, reikia „*daugiadiscipliniškumo*“ požiūrio, plačios pedagogo erudicijos įvairiose srityse, pavyzdžiui, užsienio kalbų mokėjimo, kompiuterinio raštingumo ir pan. XXI a. mokytojas turi gerai orientuotis nuolat besikeičiančioje visuomenėje. V. Būdienė (2004) pabrėžia, kad ateities mokytojams reikia naujų gebėjimų: *bendrujų (perduodamų, pagrindinių); atviro, novatoriško, pažangaus mąstymo; kritiško mąstymo; problemų sprendimo; konfliktų sprendimo; aktyviai dalyvauti; mokėjimo mokytis; vadybos (verslumo)*.

1.6 Mobilumas - sėkmingo įsidarbinimo prielaida

Greiti ekonominiai ir socialiniai pokyčiai bei besiformuojančios taip vadinamos „greitkelio ekonomikos“ sąlygos Lietuvoje ir Šiaulių regione lėmė tai, jog iš esmės pasikeitė ne tik darbo rinkos struktūra, bet ir darbo rinkos reikalavimai žmogiškiesiems ištekliams. Sudėtingi politiniai, socialiniai ir ekonominiai procesai, vykstantys mūsų šalyje, sukelia pokyčius ir visuomenės stratifikacijos struktūroje. Tirdami juos, sociologai neišvengiamai susiduria su socialinio bei profesinio mobilumo sąvokomis. Šiuo metu kinta tradicinis santykių darbo rinkoje suvokimas, žmonių darbinio gyvenimo eiga, profesinės karjeros raiška, laužomi

uždaros visuomenės stereotipai, pagal kuriuos socialinis mobilumas buvo griežtai ribojamas. A. Valackienė akcentuoja, kad “padėtis ir vaidmuo tampa asmeninio sutapimo ir socialinių santykių statybine medžiaga” (Akademinis jaunimas permainų metais, 2005, p. 93).

Socialinis mobilumas kaip sociologijos kategorija reiškia žmonių perėjimą iš vienos socialinės grupės ar sluoksnio į kitą, taip pat jų kilimą karjeros laiptais aukštyn arba kritimą žemyn, atsižvelgiant į santykį su profesija, į gaunamas pajamas, valdžią. Anot A. Mikšio socialinis mobilumas glaudžiai susijęs su *profesiniu mobilumu*, kuris suvokiamas kaip naujos profesijos, specialybės įgijimas, t. y. darbo turinio, charakterio ir darbo sąlygų pokyčiai (Akademinis jaunimas permainų metais, 2005).

Tiek socialinį, tiek profesinį mobilumą sukelia ir skatina įvairios subjektyvios ir objektyvios priežastys bei motyvai. Tarp jų dominuoja pasitenkinimas uždarbiu, darbo sąlygomis, įgyta specialybe, darbo organizavimu ir kitos. Svarbią vietą tarp priežasčių, skatinančių socialinį ir profesinį mobilumą, užima gyvenamosios vietos problema, aktuali ir anksčiau ir dabar (Akademinis jaunimas permainų metais, 2005). Su tuo sutinka ir B. Martinkus, A. Sakalas, A. Savanevičienė (2003) teigdami, kad mobilumą riboja ne tik pasyvumas, bet ir tokie veiksniai, kaip analogiškų darbo vietų trūkumas, perkvalifikavimo sistemos trūkumai, butų, transporto bei kitos problemos.

Autoriai pastebi, kad socialinis mobilumas yra aukštas, jei nedideli darbo užmokesčio ar darbo sąlygų pakitimai atsispindi darbuotojų elgsenoje. Tačiau gyvenamoji praktika rodo, kad visiškai mobilumas nepasiekiamas (Martinkus, Sakalas, Savanevičienė, 2003). Daug žmonių, ypač turintys specializuotas profesines kvalifikacijas, paliko darbo rinką, atsidūrė visuomenės, ekonominio gyvenimo užribuose. Procesai, vykstantys darbo rinkoje, yra dinamiški, todėl ir reikalavimai žmogiškųjų išteklių žinioms ir gebėjimams yra nuolatinės kaitos būklėje. Veikiant nuolatinių ekonominių pokyčių sąlygomis, didelę vertę žmonių adaptacijos darbo rinkoje požiūriu įgyja ne tiek gilios, specializuotos kompetencijos, kiek bendrieji gebėjimai.

Bendruosius gebėjimus galima apibrėžti kaip gebėjimus, tinkančius daugelyje profesinės bei socialinės veiklos sričių ir būtinus žmogui, norinčiam tobulėti, sėkmingai adaptuotis bei būti mobiliam darbo rinkoje (Šiaulių regiono 2007 – 2013 metų plėtros planas, 2007). Europos Sąjunga apibūdindama XXI a. darbuotojui keliamus reikalavimus, nurodo, kad kiekvienas dirbantysis turi būti nusiteikęs nuolatos mokytos, keisti gyvenamąją vietą, gebėti tobulinti ar keisti profesiją, o tam reikia šių gebėjimų: mokėti bent kelias Europos Sąjungos kalbas, mokėti dirbti kompiuteriu, nuolatos mokytis, tobulinti turimas profesines žinias ir įgūdžius bei gebėjimus, lavinti komunikacinius ir verslumo gebėjimus (Beresnevičienė, 2005).

Šiaulių regiono plėtros strategijoje bendrųjų gebėjimų sąvoka išplečiama, ji apima įvairių gebėjimų, būtinų veikiant šiuolaikinėje darbo rinkoje, kompleksą: savikontrolė, bendravimo įgūdžiai, gebėjimai spręsti problemas, dirbti komandoje, naudotis informacinėmis technologijomis, gebėjimas mokytis, kritiškai mąstyti, gebėjimas pristatyti save įsidarbinimo situacijose, iniciatyvumas, užsienio kalbų mokėjimas, verslumas, planavimo, organizavimo gebėjimai ir kt. Išvardintus gebėjimus dar būtų galima vadinti *perkeliamaisiais gebėjimais*, sudarančiais žmogaus profesinio mobilumo pagrindą. Būtent bendrųjų, perkeliamųjų gebėjimų valdymas yra viena esminių sąlygų lemiančių žmonių gebėjimą prisitaikyti prie pokyčių, konkuruoti bei sėkmingai veikti darbo rinkoje. Daug darbo rinkos dalyvių bendruosius gebėjimus įgijo remdamiesi savo asmeninėmis savybėmis, per konkrečią ir ilgalaikę veikimo darbo rinkoje patirtį. Tačiau bendrieji gebėjimai, kaip konkurencingumo pamatas, ne visada įgyjami savaimingai. Dabartinė švietimo sistema netenkina darbo rinkos ir asmenų poreikių. Ankstesnės mokymo programos buvo sutelktos į siauras sritis, atitinkančias buvusią ūkio sistemą, nebuvo ugdomi bendrieji gebėjimai, pavyzdžiui, iniciatyvumas, verslumas, darbo su kompiuteriu įgūdžiai, komunikabilumas ir kiti. Tarybinė mokymo sistema neatitiko laisvos rinkos ekonomikos reikalavimų. Išsilavinimas ir profesija, įgyti rinkos ekonomikos sąlygomis ir ypač modernios informacinės visuomenės švietimo sistemoje, yra būtina, bet joku būdu nepakankama, sąlyga garantuoti 40 metų užimtumą. Šiandieninė žinių ekonomika reikalauja lanksčių gebėjimų ir nuolatinio kvalifikacijos tobulinimo. Dauguma darbuotojų ankstesniais metais yra įgiję per siaurą ir per daug specializuotą kvalifikaciją, tačiau neturi bendrųjų gebėjimų, todėl daugumos darbuotojų kompetencija netenkina dabartinių rinkos poreikių. (Besimokančiųjų poreikiai, 2007). Kaip rodo Europos patirtis, ką tik baigęs profesines studijas specialistas jau 3 mėnesiais būna atsilikęs nuo naujausios technologijos, todėl atėjus į darbo vietą jam tenka mokytis iš naujo (Beresnevičienė, 2005). Tik nuolatinis (tęstinis) kvalifikacijos tobulinimas, o prirėkus ir perkvalifikavimas gali užtikrinti mobilumą darbo rinkoje. Dailės mokytojui šiuo atveju artimos profesijos – *dailininkas, dizaineris pagal pasirinktą specializaciją: baldų, stiklo, odos gaminių, tekstilės (aprangos, kostiumų), grafinio dizaino, pakuočių dizaino, interjero ir reklamos dizaino; dekoratyvinės plastikos meistras, dailės kūrinių restauravimo ir konservavimo meistras* (Profesijos vadovas, 2007).

Kuriantis informacinei visuomenei, vykstant ekonomikos globalizacijai, spartėjant mokslo bei technologijų pažangai, kiekvienam asmeniui ypač svarbu išplėtoti socialinius, komunikacinius, problemų sprendimo, veiklos bei kitus bendruosius gebėjimus ir kartu išsiugdyti svarbiausius įgūdžius, būtinus norint sėkmingai konkuruoti šiuolaikinėje darbo

rinkoje. (Gudynas, 2007). Tačiau dažniausiai jauni specialistai neranda darbo kaip tik dėl to, kad arba neturi darbinių įgūdžių, arba yra įgiję nepaklausią darbo rinkoje profesiją. Deja, ne visiems pavyksta įsidarbinti pagal specialybę, tačiau galima teigti, kad turint profesiją darbą rasti lengviau (Profesijos vadovas, 2007). Mat darbdaviai pageidauja pasirengusių darbo rinkai kvalifikuotų darbuotojų, turinčių darbo patirtį, mokančių užsienio kalbų, sugebančių dirbti kompiuterių programomis. Jie pageidauja, kad jauni specialistai ne tik išmanytų naujas technologijas, teisės aktus, bet ir galėtų juos taikyti praktiniame darbe. Daugumai darbdavių taip pat svarbu, kad parengti specialistai turėtų vadybos, verslo administravimo ir rinkotyras žinių. Jaunuolių galimybę įsidarbinti nulemia ne vien įgytas diplomai, bet ir asmeninės savybės, noras ir pasirengimas dirbti (Profesijos vadovas, 2007). J. Rogers (2000) pateikia svarbiausius darbdavio norus. Darbdaviai ieško žmonių, kurie sugeba: *spręsti problemas, dirbti kartu su kolektyvu kaip kolektyvo lyderiai, rodyti iniciatyvą, laiku atlikti darbus, atlikti, ką pažadėjo, laikytis taisyklių, kur tai būtina, sumaniai daryti kitiems žmonėms įtaką; sureguliuoti konfliktus,, prisitaikyti prie pasikeitimų, išlaikyti teigiamą ir entuziastingą požiūrį ir t.t.*

Remiantis įmonių apklausomis, nustatyta kad, samdant darbuotojus, labiausiai pageidaujami sugebėjimai yra: *komunikabilumas, sugebėjimas bendrauti ir iniciatyva*. Visi šie sugebėjimai yra emocinio išprusimo faktoriai, tiesiogiai susiję su verslo sėkme (Emocinio išprusimo faktoriai, 2007). Be darbo rinkoje keliamų aukštų profesinių ir kvalifikacinių reikalavimų, darbdaviai daug reikšmės teikia ir šioms asmeninėms savybėms - atsakingumui, punctualumui, gebėjimui priimti sprendimus, darbštumui, gebėjimui dirbti komandoje, gebėjimui planuoti, analizuoti (Profesijos vadovas, 2007).

Apibendrinant galima išskirti pagrindinius veiksnius, įtakančius sėkmingą dailės mokytojo įsidarbinimą. Būtent *bendrujų, perkeliamųjų gebėjimų valdymas* yra viena esminių sąlygų lemiančių žmonių gebėjimą prisitaikyti prie pokyčių, konkuruoti bei sėkmingai veikti darbo rinkoje. Kita būtina sąlyga – išsilavinimas ir profesija, nes turint profesiją darbą rasti lengviau. Asmeninės savybės, kaip emocinio išprusimo faktoriai, komunikabilumas, iniciatyva, sugebėjimas bendrauti ir kt., tampa taip pat vienu iš tų veiksnių, padedančių prisitaikyti ir integruotis darbo rinkoje. O žmogaus nuostata – mokytis visą gyvenimą užtikrins dailės mokytojo mobilumą šiame pokyčių ir iššūkių kupiname darbo pasaulyje. Išskirti svarbiausia be galo sunku, bet negalima pamiršti, kad tam tikrą darbą atlieka konkreti asmenybė, o ne žmonių giminė ar visuomenė. Ir šiai asmenybei norint išlikti ir gyvuoti šiuolaikiniame pasaulyje tampa svarbu sugebėti keisti savo gyvenimo sąlygas: profesiją, gyvenamąją vietą, darbo vietą, darbo intensyvumą ir t.t., kitaip tariant būti mobiliam.

2. DAILĖS MOKYTOJŲ PASIRENGIMO DIRBTI IR ĮSIDARBINIMO GALIMYBIŲ TYRIMO REZULTATAI IR JŲ ANALIZĖ

2.1. Universitetinių (bakalauro) pedagoginių studijų programų turinio (content) analizė

Pastaruoju metu yra visuotinai pripažįstama, kad pagrindinis švietimo kaitos, mokyklos, o tuo pačiu ir visuomenės tobulinimo veiksnys yra pedagogai, keliami vis nauji reikalavimai ir priekaištauojama, kad jie atsilieka nuo visuomenės kaitos tendencijų, yra konservatyvūs, uždari, dirba nepakankamai efektyviomis priemonėmis, lėčiau nei kitose srityse dirbantys žmonės diegia naujoves. (Čiužas, Adaškevičienė, Briedis, 2005). Kai tuo tarpu globali informacinė visuomenė įgalina piliečius priimti informaciją, būti bendraujančiais, besimokančiais ir kuriančiais naujas paslaugas ir produktus. Šiai nuolatinei kaitai būsimus ir jau esančius dailės mokytojus svarbu ruošti, būtina keisti jų sąmonę. Tam reikia kelti jų bendrąjį kultūrinį lygį, o ne apsiriboti vien siauru parengimu profesinei veiklai švietimo sistemoje. Tai galėtų sustiprinti mokytojų profesinį mobilumą. Tad svarbiausia čia užduotis – parengti motyvuotą savianalizę ir savęs pažinimą specialistą. Kita vertus, orientuojantis tik į šiandienos rinkos poreikius, yra išsprendžiama tik šiuo metu egzistuojanti problema ir visai nesiorientuojama į netolimoje ateityje išaugančius naujus iššūkius, su kuriais ateityje susidurs mokytojas, o tame tarpe ir dailės mokytojas. Taigi išskyla būtinybė rengti ne tik darbo vietas „vartotoją“, bet ir kūrėją.

Nauji reikalavimai mokytojų kompetencijos srityje salygojami ir švietimo reformų, vykstančių daugelyje pasaulio šalių. Ne išimtis ir Lietuva, sugrįžusi į demokratinių valstybių grupę ir reformuojanti švietimo sistemą. Globalizacija, urbanizacija, informacinės ir žinių visuomenės artėjimas kelia naujus uždavinius ir mokytojams, ir mokykloms (Čiužas, Adaškevičienė, Briedis, 2005).

Mokytojų rengimas susiklosčiusiomis socialinėmis, ekonominėmis ir kultūrinėmis salygomis pasižymi daugialypiškumu, nes kuriamos įvairios universitetinės programos būsimiesiems mokytojams, kad šie spėtų su laikmečio reikalavimais ir būtų tinkamai pasirengę keistis bei keisti, nuolat ieškoma novatoriškų sprendimų, tobulinant studijų programas. Šiandienos aukštasis mokslas tampa viena svarbiausių socialinių institucijų, į jo veiklą yra įtraukiamos ne tik operacinės/veiklinės kompetencijos, susijusios su funkcionavimu profesinėje veikloje, įtraukiama akademinė kompetencija, kurią turintys žmonės pasižymi gebėjimu analizuoti savo pačių mokymąsi bei kitą veiklą, jie siekia supratimo, jiems rūpi tiesos paieška ir jie remiasi tam tikromis prielaidomis, kurių atžvilgiu yra sąmoningi. Be to, įtraukiamos ir tapimo kompetencijos, kuriomis pasižymintieji yra atviri dialogui, siekia susitarimo, savo mokymosi atžvilgiu yra kritiški, siekia įvertinti jo privalumus ir trūkumus, ieško šios veiklos

tobulinimo galimybių (Absolventų, baigusių edukologijos krypties studijas, pasirengimas dirbti švietimo sistemoje ir jų isidarbinimo analizė, 2005)

Taigi mokytojus rengiančioms ugdymo institucijoms keliamas moralinis tikslas – siekti koku nors aspektu pagerinti padėtį, o moralinių reikalavimų esmė – priimti atsakomybę ugdyti žmogų demokratijai, suteikti būtinų žinių, būti jautriam svarbiausioms žmogiškoms savybėms, tikslingai įsitraukti į atsinaujinimo procesus. Tai reiškia, kad labai svarbu pasiekti, jog dinamiškame mokytojų rengimo procese nenukentėtų mokytojų profesinė karjera, kad pertvarkytos šalies mokyklos būtų aprūpintos kompetentingais mokytojais. Minėtų problemų ir socialinių įtampų kontekste svarbu išanalizuoti dailės mokytojų kompetencijų aprašus, aukštųjų mokyklų programas – ar jos suteikia reikiamų kompetencijų.

Šiaulių universitete vykdomos 2 pagrindinės studijų programos: Dailė ir dizainas, Dailė ir technologijos. Studijų trukmė – 4 metai. Studijuojama 8 semestrus: 1-8 sem. skiriami teorinėms profesinėms studijoms – bendrojo aukštojo lavinimo ir profesinių studijų teorinių pagrindų, profesinės kvalifikacijos bei specializacijos dalykams ir pedagoginei praktikai, pasirengimui diplominio darbo rašymui ir gynimui. Visa studijų apimtis – 180 kreditų (7200 val.).

Klaipėdos universitete dailės pedagogikos universitetinių studijų trukmė taip pat 4 metai. Tačiau studijų programos apimtis iš viso 6400 val., t. y. 20 kreditų skiriama mažiau nei Šiaulių universitete.

Tyrimo tikslas. Lyginti dailės mokytojų rengimo studijų programų profesinius gebėjimus ir pedagogo profesijos aprašą išskiriant ryšius su apraše pateiktomis kompetencijomis ir jų turinį sudarančiais specifiniais gebėjimais.

Tyrimo imtis. Analizuotos 3 universitetinių (ŠU, KU) (bakalauro) aukštojo mokslo lygmens institucijų, rengiančių dailės mokytojus studijų programos, koncentruojantis į jose pateiktą studijų tikslų specifiką. Atrenkant studijų programas nebuvo siekta apimti kuo didesni skaičių, tačiau orientuotasi į dailės mokytojų rengimo programų specifiką, todėl tokia imtis traktuotina kaip tikslinė ir teorinė.

Lyginamosios analizės logika. Lyginamoji analizė apėmė šiuos etapus:

1. Sudaryta matrica, kurioje išskirti šie indikatoriai:

- kontekstinės/ situatyvinės ir bendrojo ugdymo kompetencijos bei joms priskirti gebėjimai, atskleidžiantys kompetencijų turinį.
- profesinės kompetencijos pagal dailės ir technologijų mokytojų rengimo standartą.

- profesiniai gebėjimai pagal studijų programų modulius, atspindintys siekiamus studijų tikslus.
2. Lyginti tarpusavyje profesiniai gebėjimai, sudarantys konkrečios kontekstinės/situatyvinės kompetencijos turinį bei dailės ir technologijų pedagogų rengimo standarto turinį ir analizuotose studijų programose įvardinti profesiniai gebėjimai išskiriant jų atitikimus ir skirtumus.
  3. Pateikti faktiniai apibendrinimai bei konceptualios išvados.

Tyrimo metodai. Dokumentų lyginamoji analizė.

Kognityvinės kompetencijos

Komunikacinė ir informacijos valdymo kompetencija

Pedagogo profesijos apraše šiai kompetencijai priskiriami devyni profesiniai gebėjimai, iš kurių tik tris atitinka du dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte įvardintus profesinius gebėjimus (žr.1 priedą).

Dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte nurodytas *gebėjimas įvertinti savo profesinę veiklą ir nukreipti ją asmeninės patirties plėtotei* atitinka pedagogo profesijos apraše du smulkesnius gebėjimus. Bet jei paanalizuoti šių gebėjimų formuluotes, jų reikšmės gerokai skiriasi. Dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte kalbama apie gebėjimą įvertinti profesinę veiklą, kai tuo tarpu pedagogo profesijos apraše akcentuojami būtent *gebėjimai taisyklingai vartoti kalbą realioje ir/ar virtualioje aplinkoje ir bendrauti (raštu ir žodžiu) užsienio kalba (-omis)*. Išstudijavus dailės studijų programų modulius, išskirti profesiniai gebėjimai - *įvertinti savo mokomosios veiklos ypatumus; atlikti žinių, mokėjimų ir įgūdžių savianalizę, saviataskaitą, savikontrolę* atitinka dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte nurodytą gebėjimą, ir visai svetimi pedagogo profesijos apraše esantiems gebėjimams. Galima teigti, kad taip pedagogo profesijos apraše akcentuojami gebėjimai komunikuoti įvairiais būdais išreiškiant sakytinę ir rašytinę kalbą puoselėjant savo ir ugdyti mokinių gimtosios kalbos kultūrą ir pan. gana silpnai ugdomi studijų programose. Nors dabar taip pasaulyje akcentuojama, kad sparčiai besivystant Europos integraciniams procesams, šiandieninėje visuomenėje būtinas užsienio kalbos žinojimas, tačiau taip paruoštas būsimasis dailės mokytojas vargu ar sudaro didelę konkurenciją švietimo rinkoje, kuri akcentuoja taisyklingą gimtosios kalbos ir užsienio kalbų, būtent jau kelių net ne be vienos, vartojimą. Kitas profesinis gebėjimas *naudojant komunikacijos priemones konceptualiai ir vaizdžiai išreikšti savo idėjas bei interpretuoti mintis, faktus ir jausmus skirtinguose profesinės veiklos*

kontekstuose tik iš dalies atitinka dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte esantį gebėjimą *planuoti ir organizuoti taikomąjį tiriamąjį darbą*. Dailės studijų programų moduluose išskirti gebėjimai *rašyti įvairius rašto darbus ir specialiuosius dokumentus; naudotis specialybės teksto redagavimo įgūdžiais, specialybės terminų žodynais bei išsiugdyti savarankiško darbo gebėjimus* atitinka tiek pedagogo profesijos, tiek dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte esamą gebėjimą.

Atlikus pedagogo profesijos aprašo komunikacinės ir informacijos valdymo kompetencijos profesinių gebėjimų lyginimą su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduluose išskirtais gebėjimais galima daryti išvadą, kad gebėjimai, minimi tiek dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, tiek išskirti dailės studijų programų moduluose tik dalinai atitinka esančius pedagogo profesijos apraše ir yra ugdomi per silpnai. Neatitikimas pastebimas tarp gebėjimo *įvertinti savo profesinę veiklą* ir gebėjimų *taisyklingai vartoti kalbą realioje ir/ar virtualioje aplinkoje ir bendrauti (raštu ir žodžiu) užsienio kalba (-omis)*.

Tiriamosios veiklos kompetencija

Šiai kompetencijai priskiriami penki profesiniai gebėjimai, iš kurių tik vienas išryškintas dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 2 priedą).

Pedagogo profesijos apraše pateiktas profesinis gebėjimas *pasirinkti adekvačią tyrimo strategiją, struktūrą ir metodus projektuojant tyrimą* daugiau informatyvesnis nei dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, kur apsiribojama tik *taikomojo tiriamojo darbo planavimu ir organizavimu*. Pagal dailės studijų programų modulius išskirtuose gebėjimuose akcentuojamas *įvairių rašto darbų ir specialiųjų dokumentų rašymas; naudojimasis specialybės teksto redagavimo įgūdžiais, specialybės terminų žodynais bei savarankiško darbo gebėjimų išsiugdymas*. Jie atitinka atitinka tiek pedagogo profesijos, tiek dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte esamą gebėjimą.

Analizės rezultatai leidžia teigti, kad gebėjimai, minimi pedagogo profesijos, dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduluose yra tolygiai lygiaverčiai. Švietimo rinka reikalauja pagrindinių tiramosios veiklos pagrindų, juos ir suteikia dailės studijų programos. Jose akcentuojamas dėmesys šių specialistų tiramosios veiklos realizavimui, nes visa pedagogo profesinė veikla remiasi procesais, kurių pagrindą sudaro sistemiškai atliekamos tyriminės veiklos. Jas studentai atlieka praktikų metu, tai ir pažangos bei pasiekimų (i)vertinimas, savo veiklos reflektavimas, savęs vertinimas profesinės veiklos atžvilgiu ir kt.

Reflektavimo ir mokymosi mokyti kompetencija

Ši kompetencija apima aštuonis gebėjimus. Mokymosi visą gyvenimą strategijos nuostatų ir nuolatinės kaitos kontekste gebėjimas mokyti ir keistis tampa vis aktualesnis (žr. 3 priedą). Pedagogo profesijos apraše išskirtas profesinis *gebėjimas vadovautis mokymosi visą gyvenimą nuostata tikslingai atnaujinti žinias ir lavinant įgūdžius* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte prilygintas *gebėjimui įvertinti savo profesinę veiklą ir nukreipti ją asmeninės patirties plėtotei*. Dailės studijų programų moduluose išryškunami būsimų dailės mokytojų gebėjimai - *įvertinti savo mokomosios veiklos ypatumus; atlikti žinių, mokėjimų ir įgūdžių savianalizę, saviataskaitą, savikontrolę*.

Siekiant realizuoti pagrindinę pedagoginės praktikos paskirtį, kai būsimas mokytojas taiko teorines žinias praktikoje, ypač svarbus tampa *gebėjimas įvertinti profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas*. Šis gebėjimas tik šiek tiek siauresne formuluote pateikiamas ir dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte. Dar kuklesnis šio gebėjimo atitikmuo randamas dailės studijų programų moduluose. Čia tik akcentuojamas *gebėjimas nustatyti klasės išsiauklėjimo lygį*.

Atlikus pedagogo profesijos aprašo reflektavimo ir mokymosi mokyti kompetencijos profesinių gebėjimų lyginimą su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduluose išskirtais gebėjimais galima daryti išvadą, kad vėl kartojasi situacija, kai pastebimas ne visai tikslus gebėjimų *įvertinti profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas* bei *gebėjimo vertinti ugdymo/si procesą* sugretinimas. O dailės studijų programų moduluose ši kompetencija mažai išplėta, kadangi gebėjimai atskleisti tik iš dalies. Kai mokytojas, siekdamas darbo kokybės, turi nuolatos atnaujinti žinias, analizuoti taikomų mokymo/si metodų efektyvumą, tobulinti savo pedagoginės veiklos stilių ir pan.

Funkcinė kompetencija

Informacinių technologijų naudojimo kompetencija

Modernios informacinės visuomenės švietimo sistemoje vis didesnę reikšmę įgauna informacinių technologijų naudojimo kompetencija. Vis labiau į darbinę veiklą yra įtraukiamos informacinės technologijos, negana to jos vis tobulėja ir jų valdymas tampa vis sudėtingesnis. Šiai kompetencijai priskiriami keturi profesiniai gebėjimai, iš kurių du prilyginami dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte esantiems (žr. 4 priedą).

Dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte *gebėjimas integruoti šiuolaikines meno ir technikos technologijas į ugdymo procesą* pedagogo profesijos apraše išskaidytas į du smulkesnius gebėjimus - *naudoti informacines technologijas mokymo/si procese naudojant kompiuterio techninę ir programinę įrangą, ruošiant tekstinę ir vaizdinę informaciją, naudojantis pagrindinėmis interneto paslaugomis bei elektroniniu paštu* bei gebėjimą *naudoti informacines technologijas rengiant mokymo/si priemones*. Juose akcentuojamas ne tik informacinių technologijų naudojimo tikslingumas, bet ir jų taikymas mokymo/si procese bei metodinės medžiagos rengimui. Šiuo atveju dailės studijų programų moduluose labiau išryškintos teorinių bei praktinių piešimo, grafikos ir kt. technikų žinių įgijimas ir pritaikymas, kaip pvz., *teisingų darbo spaustuvėje įgūdžių įgijimas*, ir mažiau akcentuojamas kompiuterinės technologijos naudojimas.

Remiantis atliktos analizės rezultatais galima teigti, kad lyginant tarpusavyje išskirtus gebėjimus pedagogo profesijos apraše, dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduluose, juos visus vienu gebėjimu pakankamai tiksliai įvardija *gebėjimas integruoti šiuolaikines meno ir technikos technologijas į ugdymo procesą*. Tačiau turint omenyje, dailės studijų modeliuose išskirtus gebėjimus, tai informacinių technologijų taikymo įgūdžių lavinimui ir kompiuterinių programų įsisavinimui skiriama nepakankamai dėmesio, taip mažinant būsimų dailės mokytojų galimybes įsidarbinti, ypač darbintis privačiame sektoriuje.

Organizacijos tobulinimo bei pokyčių valdymo kompetencija

Šiuolaikinis pasaulis, kuriame kiekviena diena vyksta pokyčiai įvairiose gyvenimo sferose, gebėti juos priimti tampa ne tiek aktualu, kiek privaloma bet kuriam individui. Tuo labiau, kad šiai kompetencijai priskiriami aštuoni profesiniai gebėjimai, bet iš jų tik du atitinka dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte esantys gebėjimai (žr. 5 priedą).

Profesinio gebėjimo *apibrėžti mokyklos vadovų ir darbuotojų (administracinio personalo, pedagogų, pagalbinių personalo) vaidmenis bei funkcijas organizacijos tobulinimo kontekste* formuluotė dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte susiaurinta iki minimumo, akcentuojant dailės mokytojui tik švietimo vadybos principų pritaikymą. Plačiau, tačiau kartu gana abstrakčiai šie gebėjimai išskirti ir dailės studijų programų moduluose. Svarbus pedagogo dalyvavimo mokyklos veikloje rezultatyvumas dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte tai - *gebėjimas planuoti mokyklos bendruomenės veiklą*, kuris daug konkrečiau apibrėžtas pedagogo profesijos apraše, kaip produktyvus dalyvavimas

susirinkimuose. Dailės studijų programų moduluose išskirtas gebėjimas juos apjungia į *gebėjimą organizuoti, planuoti auklėjamąją veiklą klasėje, vykdyti pedagoginį tėvų švietimą.*

Atlikus pedagogo profesijos aprašo organizacijos tobulinimo bei pokyčių valdymo kompetencijos profesinių gebėjimų lyginimą su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduluose išskirtais gebėjimais galima daryti išvadą, kad šių gebėjimų formuluotės apskritai žvelgiant lyg ir panašios. Galima teigti, kad studijų programose geriau akcentuojamas dailės mokytojo gebėjimas *organizuoti, planuoti auklėjamąją veiklą klasėje, vykdyti pedagoginį tėvų švietimą*, tačiau per mažai skiriama dėmesio gilesniam švietimo suvokimui, organizacijos darbuotojų vaidmenų bei funkcijų pažinimui. To stokojant labai sunku vykdyti kokius nors organizacijos tobulinimus bei pokyčius, tikėtis aktyvaus mokytojų dalyvavimo ar jų indėlio į mokyklos vystymąsi. Kai tuo tarpu mokytojas turėtų išmanyti mokyklos veiklos organizavimo ir valdymo dėsningumus bei gebėti taikyti švietimo vadybos principus, tam dailės studijų programos ruošia tikrai per silpnai.

Ugdymo/si aplinkų kūrimo kompetencija

Šioje kompetencijoje išskiriami šeši profesiniai gebėjimai, iš kurių du atitinka keturis dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 6 priedą).

Profesinis gebėjimas *kurti saugią ugdymo/si aplinką, palaikančią mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystymąsį* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte tampa *interjero ir eksterjero dekoratyvinių elementų ir vizualinės informacijos projekto sukūrimu*. Dar labiau nuo saugios ugdymo/si aplinkos kūrimo nutolsta dailės studijų programų moduluose aprašomi gebėjimai. Čia svarbiausia meninio vaizdo kūrimas, temos interpretavimas pasirinktomis grafinės raiškos priemonėmis ir t.t.

Ypatingas dėmesys skiriamas *gebėjimo užtikrinti saugų bei efektyvų fizinės erdvės, informacijos ir komunikacijos technologijų, įrankių ir priemonių naudojimą*, kuris dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte įvardintas trimis gebėjimais, susijusiais su vartotojo aplinkos vertinimu, aplinkos reikšmingumo ugdymo procese nustatymu, saugaus darbo užtikrinimu, estetiškos darbo aplinkos sukūrimu ir pan., tik gebėjimas *įgyvendinti interjero ir eksterjero dekoratyvinių elementų ir vizualinės informacijos projektą* šiek tiek vėl iškrenta iš saugios ugdymo/si aplinkos kūrimo konteksto. Ir pagal dailės studijų programų modulių pateiktus gebėjimus tik trečdalis jų susiję su žiniomis, kaip tinkamai galima sukurti optimalias darbo sąlygas.

Galima teigti, kad studijų programose labiau akcentuojama meninio vaizdo kūrimas, meninės vartotojo aplinkos, stiliaus ypatumų analizavimas, kai lyginant tiek su pedagogo profesijos aprašu, tiek su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standartu didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas saugios ugdymo/si aplinkos kūrimui bei saugiam įvairių priemonių naudojimui. Ugdymo aplinka neturėtų būti suvokiama gana siaurai, apsiriboti tik santykiu mokytojas – mokinys, reikia skatinti įvairių socialinių partnerių (įmonių, organizacijų, mokinių tėvų) įtraukimą į mokymo/si aplinkų kūrimą, daugiau dėmesio skirti kompetencijoms racionaliai naudoti materialiuosius, žmogiškuosius ir laiko išteklius ugdymui.

Dalyko turinio planavimo ir tobulinimo kompetencija

Pedagogo organizavimo kompetencija yra viena iš svarbiausių mokytojų pedagoginių kompetencijų, lemiančių kokybišką ugdymo proceso rezultatyvumą. Tinkamas ugdymo proceso organizavimas užtikrina sėkmingą ugdymo tikslų realizavimą. Išskiriami devyni profesiniai gebėjimai, iš jų penkis atitinka esami gebėjimai dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 7 priedą). *Gebėjimas planuoti ir organizuoti ugdymo procesą* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte išskaidomas į labai konkrečius gebėjimus, siejamus su mokymo programos adaptavimu pagal mokinių poreikius, mokymosi tikslų ir uždavinių formulavimu bei nuolatinės kaitos sąlygomis aktualių gebėjimų atnaujinti mokymo/si turinį. Dailės studijų programų moduliuose šie gebėjimai išplečiami nuo žinių apie ugdymo tikslus, funkcijas, principus ir t.t. iki pamokos konspektų parengimo bei vedimo ir atitinka tai, ko reikalauja švietimo sistema.

Profesinis gebėjimas *parengti įdomią ir patrauklią mokiniams mokymo/si medžiagą* pedagogo profesijos apraše gana skurdus. Tačiau dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte jis iš dalies ne tikslingai apima ir *plastinės raiškos, vaizdinio komunikavimo įgūdžių formavimą, ir emociškai intelektualios patirties perteikimą*, pamirštant dėstomo dalyko turinį. Be galo plačiai šis gebėjimas išskaidomas dailės studijų programose. Tačiau čia kaip ir nurodytuose dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarto gebėjimuose didesnis dėmesys kreipiamas į plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavimo įgūdžių formavimą, kaip pvz., modeliuoti formą akvarelės technika ar erdvės iliuzijos perteikimo įgūdžiai ir pan. bei intelektualios patirties perteikimą, kaip antai kūrybiškai interpretuoti portretuojamajam būdingus bruožus, perteikti figūros charakterį piešimo ir aliejinės tapybos raiškos priemonėmis ir t.t., pamirštant dėstomo dalyko turinį, nors kiekvienas mokytojas savo darbe privalo siekti, kad jo pamokos būtų įdomios, kad pamokų metu būtų ugdomi bendrieji gebėjimai.

Gebėjimas numatyti išteklius, būtinus mokymo/si tikslams pasiekti menkai siejasi tiek su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, tiek su dailės studijų programose esamais gebėjimais, kurie labiau orientuoti į teorinių ir praktinių žinių pritaikymą.

Galima daryti prielaidą, kad dailės studijų programose akcentuojama ir formalioji mokymo programos ir jos realizavimo pusė, ir mokytojų kūryba, pastaroji išsamiau pateikiama kaip leidžianti adaptuotis prie aplinkoje vykstančių pokyčių ir stipriau orientuotis į mokinių poreikius.

Mokymo/mokymosi proceso valdymo kompetencija

Mokymas/is gali būti skatinamas mokytojo, jeigu jis yra kompetentingas, jautrus besimokančiojo idėjoms ir jausmams. Mokytojas turi gerbti asmens integralumo poreikį ir poreikį pačiam valdyti savo gyvenimą. Šioje kompetencijoje išskiriami dešimt profesinių gebėjimų, keturi jų atitinka apibūdintus dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 8 priedą).

Abstraktus *gebėjimas planuoti ir organizuoti ugdymo procesą* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte siejamas su efektyviu laiko išteklių panaudojimu. Tai svarbus pedagogui gebėjimas, bet savo formuluote per siauras ir per mažai jam skiriama dėmesio lyginant su išskirtais dailės studijų programų moduliuose, kaip pvz., žinios apie ugdymo tikslus, funkcijas, principus ir t.t. iki pamokos konspektų parengimo bei vedimo, kurie daug artimesni plačiam ir abstrakčiam ugdymo proceso planavimui ir organizavimui

Profesinis gebėjimas *gebėjimas planuoti ir organizuoti projektinį darbą* dailės studijų programose apibūdinamas kaip žinių pritaikymas kūryboje, o pedagogo profesijos apraše šis pritaikymas įvardijamas kaip ugdymo strategijų naudojimas, ugdantis mokinių kritinį mąstymą, problemų sprendimą ir kūrybiškumą, bet šio gebėjimo ugdymui dėmesys visai neskiriamas. Mokytojui svarbu ugdyti mokinių kritinį mąstymą, kūrybiškumą, gebėti spręsti problemas. Ir tai svarbu ne tik švietimo sistemoje, tai vertinama visame šiuolaikiniame darbo pasaulyje. *Gebėjimas kontroliuoti mokymosi procesą užtikrinant visų mokinių aktyvų dalyvavimą* silpnai atsispindi tiek dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, tiek ir pagal dailės studijų programų modulius išskirtuose gebėjimuose. Čia dėmesys kreipiamas į ugdymo/si proceso vertinimą, nustatant klasės išsiauklėjimo lygį.

Įvaldyti raizymo įgūdžiai, žinios apie technologinį plokščiaspaudės procesą menkai siejasi su pedagogo profesijos apraše išskirtu individualaus mokymosi organizavimu, mažiau dėmesio skiriant mokinių poreikių nustatymui ir pagrindimui bei mokymo programos tobulinimo ir kaitos formalizavimo klausimais. Reikia akcentuoti, kad mokytojo organizavimo

kompetencijai būdingas dinamiškumas, nes situacijos ugdymo procese nėra pastovios, jos nuolat kinta. Mokymo gebėjimai, apimantys vadybinį meistriškumą, pedagogams yra būtini. Mokytojas turi taip organizuoti ugdymo procesą, kad jis skatintų mokiniams nuolatinį poreikį tobulėti, ugdytų jų mokymosi visą gyvenimą įgūdžius. Tačiau pagal dailės studijų modulius būsimi mokytojai stokoja savarankiško mokinių planavimo, organizavimo ir valdymo gebėjimų. Jiems sunku valdyti mokymo/si procesą, kadangi jie stokoja žinių, susijusių su individualaus mokymo organizavimu, kontroliavimu bei mokinių įvairių poreikių tenkinimu.

Mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kompetencija

Šiai kompetencijai priskiriami šeši profesiniai gebėjimai, iš kurių du dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte integruojami į vieną konkretų - *vertinti ugdymo/si procesą*, į jį įtraukiant ir mokinių pasiekimų bei pažangos vertinimo sistemos parengimą ir įvairių vertinimo strategijų derinimą (žr. 9 priedą). Vienas profesine prasme palyginus siauras gebėjimas išskiriamas ir pagal dailės studijų programų modulius - *nustatyti klasės išsiauklėjimo lygį*. Apibendrinant galima teigti, kad dailės studijų programose mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kompetencija yra mažiausiai plėtojama būsimų dailės mokytojų funkcinė kompetencija.

Asmeninė kompetencija

Mokinių pažinimo kompetencija

Ši kompetencija yra apibrėžta devyniais gebėjimais, tačiau tik vienas *gebėjimas identifikuoti išimtinis atvejus, keliančius grėsmę vaiko sveikatai ir psichosocialinei raidai* turi atitikmenį dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, kuriame dar akcentuojamas ir mitybos analizavimas (žr. 10 priedą). Būsimajam dailės mokytojui būtina pažinti ugdytinius, atsižvelgti į mokinio asmenybę, gebėti nustatyti bei derinti besimokančiųjų poreikius, interesus, gebėjimus, įgūdžius, žinoti jų vystymosi ypatumus. Dėl šių priežasčių dailės mokytojų rengimo studijų programose akcentuojamos psichologijos žinios, susijusios su asmens psichikos raidos ir ugdymo/si proceso dėsniniais, specialiųjų poreikių vaikų integracija ir t.t. Galima teigti, kad šiuo aspektu dailės mokytojas gauna daugiau nei minimalų kiekį psichologijos srities žinių, tačiau pilnaverčiam mokinio asmenybės pažinimui jas dar reikėtų gilinti juolab, kad dabar žinios yra nuolatinės kaitos būsenoje.

Bendravimo ir bendradarbiavimo kompetencija

Bendravimu ir bendradarbiavimu paremti tarpusavio santykiai gali užtikrinti sėkmingą profesinės veiklos vyksmą. Tai suvokiantys asmenys yra pasirengę dirbti naujomis – informacinės visuomenės sąlygomis. Neveltui šiai kompetencijai priskiriami aštuoni gebėjimai, bet deja, kurių tik du panašiai įvardijami dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr.11 priedą).

Gebėjimas kūrybingai bendradarbiauti su mokyklos bendruomene svarbus ne tik kalbant apie ugdytinius, bet ir kaip minima pedagogo profesijos apraše, su kolegomis bei kitu personalu kuriant ugdymo/si prielaidas. Bet dailės studijų programų moduluose išskirti gebėjimai labiau siejasi su bendros kalbos kultūra, profesinės kalbos ypatumais, socialinių situacijų vertinimu ir pan. nei bendravimu ir bendradarbiavimu su mokyklos bendruomene.

Profesinis gebėjimas *skatinti aktyvų mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą klasėje* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte kalba apie plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavo įgūdžių formavimą, o ne apie bendradarbiavimą. Tad ir dailės studijų programų moduluose labiau akcentuojamos piešimo metodikos žinios, žmogaus vaizdavimas ir pan. Nors sėkmingo darbo vyksmui kaip tik ir reikia susikurti tam tikrą socialinį mikroklimatą, kuris skatintų bendravimą ir bendradarbiavimą, taip pat savo pavyzdžiu parodyti, ko tikimasi iš grupės ir jos narių. Tarpusavio sąveika gali būti stiprinama ne tik kartu mokantis, dirbant, bet ir kartu leidžiant laisvalaikį, dalyvaujant šventėse ir kt. Taigi organizuojant ugdymo procesą tiek per pamokas, tiek popamokinėje veikloje vertėtų įtraukti ir pačius moksleivius. Moksleivis tuomet jausis visaverčiu ugdymo proceso dalyviu – taip keliama jo mokymosi motyvacija, skatinamas teigiamas požiūris į mokymąsi, ugdomi bendradarbiavimo įgūdžiai.

Palyginus gebėjimus išryškėja, kad studijų programose išskirtuose gebėjimuose pasigendama orientacijos į bendravimo ir bendradarbiavimo tiek su mokiniais, jų tėvais, tiek su kolegomis inicijavimo gebėjimų ugdymą.

Profesinio tobulėjimo kompetencija

Pasaulyje vykstantys pokyčiai kelia naujus iššūkius šiuolaikinei asmenybei, keičiais ir švietimo sistemos situacija. Akcentuojama asmenybė, plėtojanti savo profesinį vaidmenį, aktyvumą tirianti bei tobulinanti edukacinę veiklą, kurianti naujas žinias ir taip atsakanti į aplinkos ir visuomenės iššūkius bei pokyčius. Šioje kompetencijoje įvardijami penki profesiniai gebėjimai, iš kurių tik du turi savo formuluotes dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 12 priedą). Tačiau *gebėjimas planuoti ir organizuoti testinį mokymą/si*, kuris

pedagogo profesijos apraše išplečiamas kaip kūrybiškas reagavimas į šiuolaikinio pasaulio pokyčius atpažįstant asmeninių poreikių būtinumą, visai neakcentuojamas dailės studijų programose. Tačiau kitas profesinis gebėjimas *objektyviai vertinti savo galias profesinėje veikloje išlaikant savigarbą ir pasitikint savimi*, nukreipiamas asmeninės patirties plėtotei, savianalizės, saviataskaitos ir savikontrolės dėka. Atlikti analizės rezultatai leidžia teigti, kad dailės studijų programose neskiriamas dėmesys tęstinio mokymo/si organizavimui, nors dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte ši kompetencija akcentuojama. Būsiami dailės mokytojai ruošiami savo galias vertinti profesinėje veikloje, bet ne orientuojami į tęstinio mokymo/si organizavimą.

Tarpkultūrinė kompetencija

Šiai kompetencijai priskiriama net dešimt profesinių gebėjimų, iš kurių du apibūdinami dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 13 priedą).

Profesinis gebėjimas *išsaugoti ir plėtoti Lietuvos kultūrą kaip daugialypę, tautinių mažumų patirtimi praturtintą darinį* aiškinamas tautos amatų puoselėjimu ir atlikimo technikų panaudojimu kaip minima dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte. Dailės studijų programose modulių išskirtuose gebėjimuose apsiribojama *gebėjimu dirbti įvairiomis medžiagomis ir technikomis*. Tai rodo, kad mažai dėmesio skiriama Lietuvos kultūros plėtojimui, o norint ją puoselėti reikia kelti ir dailės mokytojų bendrąjį kultūrinį lygį. Taip bus paruošiamas specialistas, turintis ir galintis pritaikyti daug įvairesnes žinias savo profesinėje veikloje, atitinkamai labiau bus vertinamas ir kitų darbo pasaulio atstovų.

Ne mažiau svarbus ir kitas gebėjimas *taikyti pasaulio, Lietuvos kultūrų patirtį ir mokslo pasiekimus ugdymo procese* pedagogo profesijos apraše kartu minint ir istorijos bei geografijos žinias. Dailės studijų programų moduliuose išskirti gebėjimai daugiau orientuojami į meno istorijos, kultūros, filosofijos sritis, jų pažinimą bei kritišką vertinimą. Atlikus pedagogo profesijos aprašo tarpkultūrinės kompetencijos profesinių gebėjimų lyginimą su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte bei dailės studijų programų moduliuose išskirtais gebėjimais galima daryti išvadą, kad gebėjimai, minimi tiek dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte, tiek išskirti dailės studijų programų moduliuose iš esmės atitinka esančius pedagogo profesijos apraše. Studijų moduliuose akcentuojami profesiniai gebėjimai, susiję su įvairių technikų panaudojimu ir Europos šalių kultūrų įvairovės vertinimu. Tačiau mažiau studijų programose skiriama dėmesio tautos amatų puoselėjimui, Lietuvos kultūros išsaugojimui.

Etinė kompetencija

Mokinių motyvavimo ir paramos jiems kompetencija

Šioje kompetencijoje nurodyti septyni gebėjimai, trys jų apibūdinami dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte (žr. 14 priedą).

Profesinis gebėjimas *sudaryti mokiniui aplinką, padedančią išgyventi pažinimo džiaugsmą* dailės ir technologijų mokytojų rengimo standarte ne visai tikslingai įvardinamas kaip plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavimo įgūdžių, t. y. per formas, apšvietimo modeliavimą akvarelės, grafikos technika ir t.t., minimus dailės studijų programų moduliuose formavimas. Nes organizuojant ugdymo procesą daugiau dėmesio reiktų kreipti į palankios atmosferos sudarymą. Tinkama ugdymo aplinka skatina teigiamą mokinio požiūrį į mokymąsi, stimuliuoja mąstymą, kūrybingumą, kelia pasitikėjimą savimi, savigarbą, stiprina mokinio asmenybę, teisingumo jausmą. Tad vien formuojant įgūdžius ugdymo aplinka tarsi lieka pamiršta.

Gana stipriai akcentuojamas gebėjimas *sudominti mokinius mokomuoju dalyku ir palaikyti mokymosi motyvaciją*, kur ypatingas dėmesys skiriamas kryptingam mokinių gebėjimų ugdymui bei užklasinės ir užmokyklinės veiklos vertinimui ir tobulinimui, akcentuojant individualų darbą su silpnesniais ir gabiais vaikais bei efektyvių dailės mokymo ir ugdymo daile metodų taikymą. Tačiau būtina nepamiršti siekiant pedagoginio proceso veiksmingumo, reikia gerinti mikroklimatą. Mokytojas turi taip sukurti klasės atmosferą, kad ji būtų palanki grupės veiklai ir santykiams tobulėti, skatintų mokinius, keltų jų mokymosi motyvaciją. Ugdymo procesas nėra monotoniškas – kaita mokymuisi suteikia dinamiškumo, todėl mokinytampa aktyvus, jis skatinamas, taip keliama jo mokymosi motyvacija.

Pedagogo profesijos apraše minimas gebėjimas *padėti mokiniams spręsti problemas, susijusias su prarasta mokymosi motyvacija* įgyvendinamas kūrybingai bendradarbiaujant, tam dailės studijų moduliuose išskirti gebėjimai, susiję su socialinių situacijų analizavimu, psichosocialinių problemų identifikavimu.

Apibendrinus analizės rezultatus, galima teigti, kad stipriausiai akcentuojami profesiniai gebėjimai susiję su plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavimo įgūdžių formavimu, mokinių sudominimu mokomuoju dalyku. Taigi studijų programose skiriamas gana optimalus dėmesys mokinių motyvavimo ir paramos jiems kompetencijos plėtojimui, bet per mažai skiriama dėmesio teigiamos ugdymo aplinkos formavimui.

Apibendrinant universitetinių (bakalauro) pedagoginių studijų programų turinio (content) analizę galima teigti, kad:

- ❖ gebėjimai komunikuoti įvairiais būdais išreiškiant sakytinę ir rašytinę kalbą puoselėjant savo ir ugdyti mokinių gimtosios kalbos kultūrą ir pan. gana silpnai ugdomi dailės studijų programose.
- ❖ švietimo rinka reikalauja pagrindinių tiriamosios veiklos pagrindų, juos ir suteikia dailės studijų programos.
- ❖ reflektavimo ir mokymosi mokytis kompetencijos gebėjimai dailės studijų programų moduluose mažai išplėtoti, atskleisti tik iš dalies.
- ❖ dailės studijų programų moduluose labiau išryškinamos teorinių bei praktinių piešimo, grafikos ir kt. technikų žinių įgijimas ir pritaikymas, ir mažiau akcentuojamas kompiuterinės technologijos naudojimas.
- ❖ studijų programose geriau akcentuojamas dailės mokytojo gebėjimas *organizuoti, planuoti auklėjamąją veiklą klaseje, vykdyti pedagoginę tėvų švietimą*, tačiau per mažai skiriama dėmesio gilesniam švietimo suvokimui, organizacijos darbuotojų vaidmenų bei funkcijų pažinimui.
- ❖ studijų programose labiau akcentuojama meninio vaizdo kūrimas, meninės vartotojo aplinkos, stiliaus ypatumų analizavimas, kai lyginant tiek su pedagogo profesijos aprašu, tiek su dailės ir technologijų mokytojų rengimo standartu didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas saugios ugdymo/si aplinkos kūrimui bei saugiam įvairių priemonių naudojimui.
- ❖ dailės studijų programose akcentuojama formalioji mokymo programos ir jos realizavimo pusė, ir pedagogų kūryba.
- ❖ būsimi mokytojai stokoja savarankiško mokinių planavimo, organizavimo ir valdymo gebėjimų, jiems sunku valdyti mokymo/si procesą, kadangi stokoja žinių, susijusių su individualaus mokymo organizavimu, kontroliavimu bei mokinių įvairių poreikių tenkinimu.
- ❖ dailės studijų programose mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kompetencija yra mažiausiai plėtojama būsimų dailės mokytojų funkcinė kompetencija.
- ❖ dailės mokytojas gauna daugiau nei minimalų kiekį psichologijos srities žinių, tačiau pilnaverčiam mokinio asmenybės pažinimui jas dar reikėtų gilinti juolab, kad dabar žinios yra nuolatinės kaitos būsenoje.

- ❖ studijų programose išskirtuose gebėjimuose pasigendama orientacijos į bendravimo ir bendradarbiavimo tiek su mokiniais, jų tėvais, tiek su kolegomis inicijavimo gebėjimų ugdymą.
- ❖ būsimi dailės mokytojai ruošiami savo galias vertinti profesinėje veikloje, bet ne orientuojami į tęstinio mokymo/si organizavimą.
- ❖ studijų moduliuose akcentuojami profesiniai gebėjimai, susiję su įvairių technikų panaudojimu ir Europos šalių kultūrų įvairovės vertinimu, tačiau mažiau skiriama dėmesio tautos amatų puoselėjimui, Lietuvos kultūros išsaugojimui.
- ❖ stipriausiai akcentuojami profesiniai gebėjimai susiję su plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavimo įgūdžių formavimu, mokinių sudominimu mokomuoju dalyku, bet per mažai skiriama dėmesio teigiamos ugdymo aplinkos formavimui.

2.2. Dailės mokytojų požiūrio į pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose edukacinio tyrimo rezultatai

2.2.1. Tyrimo metodika ir instrumentarijaus pagrindimas

Tyrimui atlikti parengta anketa, kurios tikslas atskleisti dailės mokytojų požiūrį į dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo veiksnius bei galimybes Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose.

Apklausa buvo vykdoma 2008 metų sausio – vasario mėnesiais. Tyrimas buvo atliekamas Šiaulių ir Klaipėdos miestų pagrindinėse, vidurinėse mokyklose, gimnazijose bei dailės mokyklose ir įvairiose įmonėse. Respondentams pateikta mišraus tipo anketa, kuria norima išsiaiškinti kiekvienos respondentų grupės nuomonę apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes. Išryškinti tyrimo kriterijai ir indikatoriai. Kriterijai tiesiogiai atspindi tyrimo klausimus, indikatoriai – požymius, pagal kuriuos bus sprendžiama apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes ir ieškoma atsakymų į tyrimo klausimus.

Tyrimo instrumentą sudaro 4 blokai:

1. Demografiniai duomenys;
2. Įsidarbinimo praktikos tyrimas;
3. Pasirengimo darbui švietimo sistemoje kokybė;
4. Pasirengimas darbui ne švietimo sistemoje (žr. 15 priedą).

Tyrimo tikslo nustatymas - tyrimu siekta iširti dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo galimybes bei veiksnius Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose šiuolaikinio darbo pasaulyje vykstančių pokyčių kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

1. Ištirti dailės mokytojų ir su dailės menu susijusių specialistų poreikį Vakarų ir Šiaurės Lietuvoje, jų įsidarbinimo situaciją.
2. Ištirti būsimų dailės mokytojų, dailės mokytojų ir darbdavių požiūrius į įgytas kompetencijas ir įsidarbinimo galimybes.
3. Nustatyti dailės mokytojų kompetencijų ir įsidarbinimo galimybių sąryšį.

Tyrimo metodų parinkimas

Kadangi buvo siekiama gauti informacijos apie dailės mokytojų pasirengimą dirbti ir įsidarbinimo veiksnius bei galimybes Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose – anketinė apklausa elektroniniu paštu buvo labiausiai tinkama. Darbe anketų klausimynuose buvo naudojami uždaro tipo klausimai su pasirenkamuoju atsakymu. Anketoje buvo naudojami taip pat ir atviro tipo klausimai, kada respondentas gali atsakyti išreikšdamas savo asmeninę nuomonę, tačiau praktiškesnės yra uždaro tipo klausimų anketos, todėl šiame darbe naudojama didesnė dalis uždaro tipo klausimų.

Kiekvienas anketoje užduodamas klausimas bei žemiau nurodyti atsakymų variantai buvo atidžiai analizuojami ir eilę kartų keičiami, tai buvo daroma, kad užduodami klausimai pilnai atsakytų į autorei rūpimus klausimus, kad iš respondentų atsakymų būtų galima apibendrinti ir apžvelgti tyrimo metu iškeltą hipotezę.

Kiekvienas tyrimo dalyvis užpildė darbo autorės sudarytą anketą. Tam, kad būtų labiau atskleistas respondentų požiūris nagrinėjama tema priklausomai nuo tyrimo dalyvių socialinės - demografinės grupės, respondentai pildė anketas skirtas absolventams, mokyklų vadovams, dailės mokytojams bei įmonės vadovams (žr. 16, 17, 18, 19 priedus). Taip buvo tikimasi gauti visapusišką problemos vertinimą. Dalis klausimų anketose, skirtose studentams, mokyklų vadovams, dailės mokytojams bei įmonės vadovams sutapo, o tai sudarė galimybę lyginti šiaurės ir vakarų regionų respondentų požiūrių skirtumus.

Taip pat buvo gauta demografinė informacija apie tyrimo dalyvius, t.y. amžius, lytis, gyvenamoji vieta, ką studijuoja ar studijavo, išsilavinimas ir pan. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad duomenys bus panaudoti tik apibendrinta forma, nurodytas apklausos tikslas.

Buvo atlikta kiekybinė duomenų analizė, naudojant SPSS (Statistical Package for Social Science) statistinį paketą, versija 16.0. Grafiniam duomenų vaizdavimui pasirinkta MS Excel 2003 programa. Hipotezėms tikrinti buvo naudojama aprašomoji statistika, t-test nepriklausomoms imtims, χ^2 kriterijai. Atlikta dispersinė analizė. Pasirinktas reikšmingumo lygmuo – 0,05.

2.2.2. Respondentų charakteristika

Tyrimė dalyvavo 225 tyrimo dalyviai. Kadangi tyrimė dalyvavo skirtingos socialinės-demografinės grupės, t.y. studentai, kurių amžius nuo 21 iki 25 metų, dailės mokytojai, kurių amžius nuo 25 iki daugiau nei 40 metų, mokyklų vadovai, kurių amžius nuo 30 iki daugiau nei 50 metų bei įmonių vadovai, kurių amžius taip pat nuo 30 iki daugiau nei 50 metų, tai tyrimo dalyvių amžius yra labai įvairus. Tyrimo dalyvių pasiskirtymas pagal lytį šiose grupėse pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių imtis pagal lytį

<i>Lytis</i>		<i>Respondentai</i>				
		<i>Studentai</i>	<i>Dailės mokytojai</i>	<i>Įmonės vadovai</i>	<i>Mokyklos vadovai</i>	<i>Iš viso</i>
<i>Moterys</i>	Skaičius	47	74	10	32	163
	%	28,8%	45,4%	6,1%	19,6%	100,0%
<i>Vyrai</i>	Skaičius	4	19	16	23	62
	%	6,5%	30,6%	25,8%	37,1%	100,0%
<i>Iš viso</i>	Skaičius	51	93	26	55	225
	%	22,7%	41,3%	11,6%	24,4%	100,0%

1 lentelėje matyti, kad didesnę dalį tyrimė sudarė moterys nei vyrai. Taip pat galime pastebėti, kad didžiausią tyrimo dalyvių dalį sudarė dailės mokytojai, o mažiausią įmonės vadovai. Tyrimė dalyvavusių studentų ir mokyklos vadovų skaičius yra panašus. Didžiausią dalį vyrai sudarė tarp mokyklos vadovų ir mažiausią tarp studentų. Kadangi darbe yra nagrinėjama dailės mokytojo pasirengimas dirbti ir įsidarbinimo galimybės bei veiksniai Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose, 2 lentelėje pateikiamas tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal regionus.

2 lentelė. Tyrimo dalyvių imtis pagal Lietuvos regioną

<i>Lietuvos regionas</i>		<i>Respondentai</i>				
		<i>Studentai</i>	<i>Dailės mokytojai</i>	<i>Įmonės vadovai</i>	<i>Mokyklos vadovai</i>	<i>Iš viso</i>
<i>Šiaurės</i>	Skaičius	30	49	12	24	115
	%	26,1%	42,6%	10,4%	20,9%	100,0%
<i>Vakarų</i>	Skaičius	21	44	14	31	110
	%	19,1%	40,0%	12,7%	28,2%	100,0%
<i>Iš viso</i>	Skaičius	51	93	26	55	225
	%	22,7%	41,3%	11,6%	24,4%	100,0%

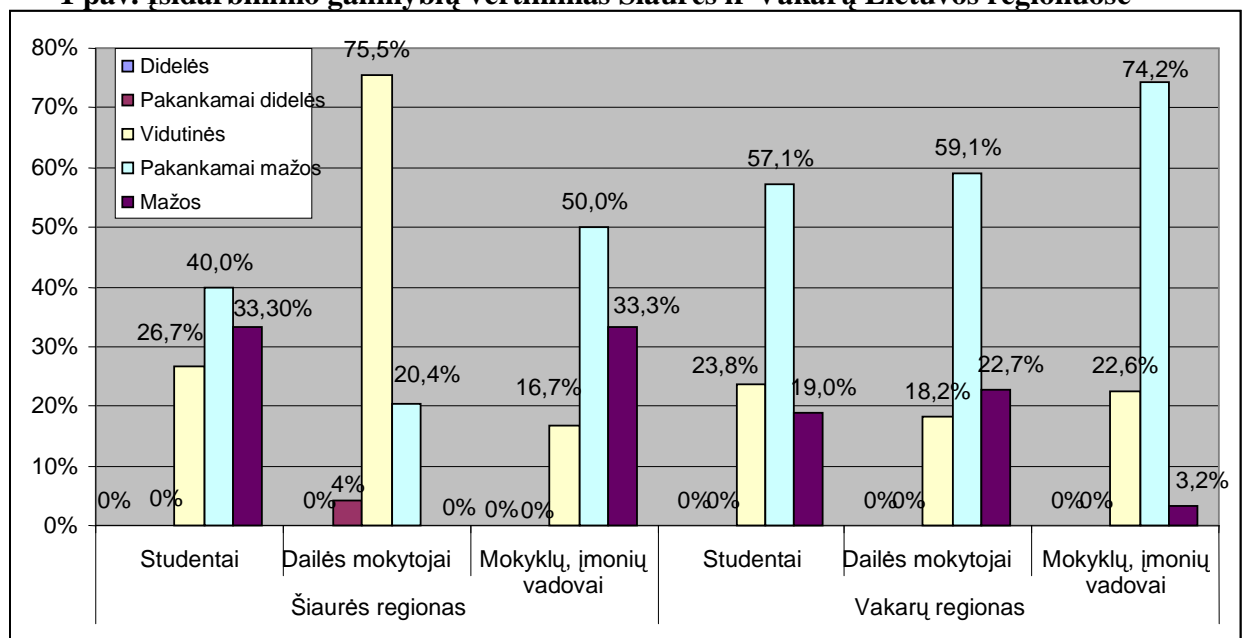
Lentelėje matome, kad tyrimo dalyvių skaičius iš Šiaurės ir Vakarų regionų yra panašus. Šiaurės regiono tyrimo dalyviai buvo iš Šiaulių. O vakarų regiono tyrimo dalyviai iš Klaipėdos. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal Lietuvos regionus yra tolygus ir atskirose jų grupėse: studentų, dailės mokytojų, įmonės vadovų bei mokyklų vadovų.

2.2.3. Įsidarbinimo praktikos tyrimas

Kaip minėta vienas iš pagrindinių tyrimo uždavinių buvo ištirti dailės mokytojų įsidarbinimo situaciją Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose. Todėl viso tyrimo metu buvo svarbu sužinoti kaip ją įvertina ne tik dailės mokytojai, bet ir būsimi šios specialybės atstovai – absolventai bei potencialūs darbdaviai – mokyklų direktoriai ir kitų įmonių vadovai. Kasmet Lietuvos darbo biržoje, daugumoje savivaldybių švietimo padalinių yra renkama ir skelbiama informacija apie norinčius įsidarbinti bei laisvas darbo vietas, profesijų barometras ir t.t. Ir kiek buvo analizuoti ankstesni įsidarbinimo situacijos duomenys, deja dailės mokytojai dažniausiai likdavo paskutinėje vietoje.

Todėl, norėta sužinoti, kokias įsidarbinimo galimybes išvelgia šiuo metu apklausiami respondentai, ar bus pastebimi skirtumai tarp tiriamų respondentų grupių. Atsakymo rezultatai pateikiami 1 paveiksle.

1 pav. Įsidarbinimo galimybių vertinimas Šiaurės ir Vakarų Lietuvos regionuose*

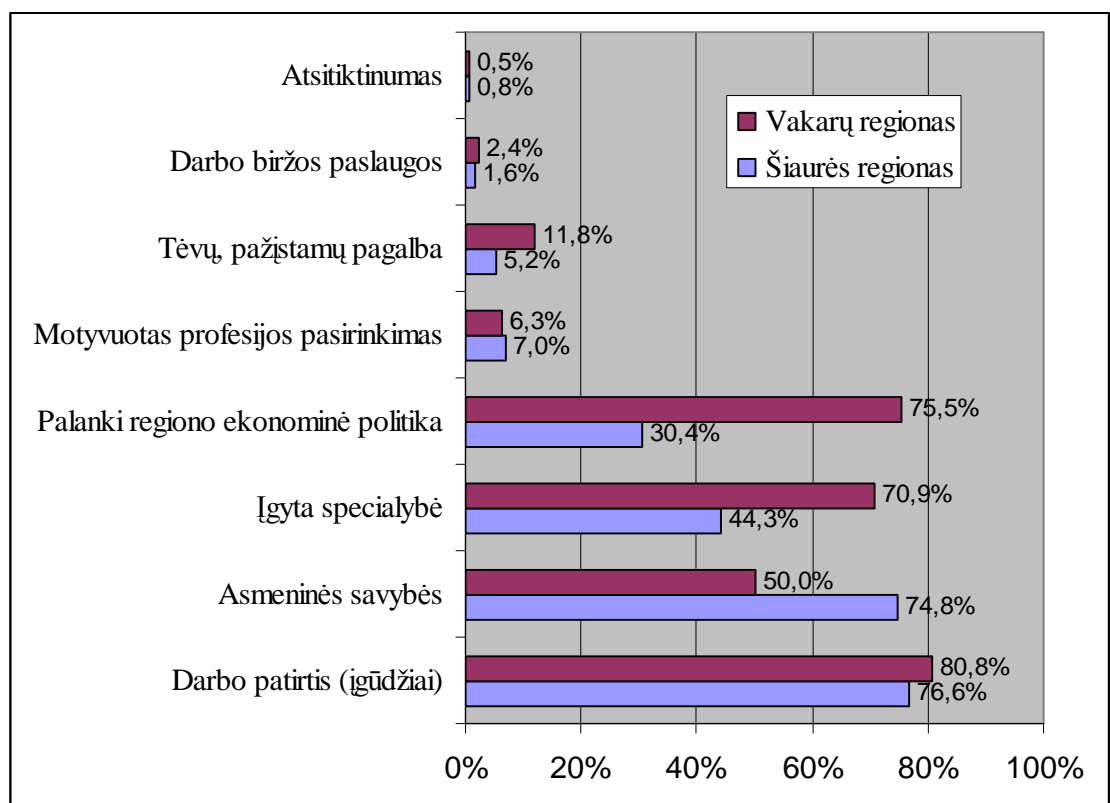

* $\chi^2 = 22,511, p = 0,0001$, laisvės laipsniai – 3, N=225

Nei Šiaurės, nei Vakarų Lietuvos regionų respondentai nemano, kad jų įsidarbinimo galimybės yra didelės. Vos 4 % Šiaurės regiono dailės mokytojų teigė, kad jų įsidarbinimo galimybės yra pakankamai didelės, tarp Vakarų regiono respondentų taip manančių neatsirado. Didesnė dalis Šiaurės regiono respondentų įsidarbinimo galimybes vertino kaip vidutines lyginant su Vakarų regiono respondентаis. Ir didesnė dalis Vakarų regiono respondentų dailės mokytojo įsidarbinimo galimybes vertino kaip pakankamai mažas lyginant su Šiaurės regiono respondентаis. Be to matyti, kad šie skirtumai yra statistiškai reikšmingi ($p < 0,05$). Tai rodo, kad Šiaurės regiono respondentai labiau pasitiki savo jėgomis, ypač dailės mokytojai, atitinkamai palankiau vertino įsidarbinimo galimybes.

Kitas svarbus žingsnis tiriant įsidarbinimo situaciją, tai išsiaiškinti, kurie nagrinėjami veiksniai respondentų nuomone turi didžiausios įtakos jų įsidarbinimui.

2 pav. Respondentų nuomone, veiksniai, turintys didelės įtakos jų įsidarbinimui (N=225)

Paveiksle pateikti rezultatai rodo, kad visų respondentų požiūriu įsidarbinant didžiausią įtaką turi darbo patirtis ir įgūdžiai. Matyti, kad Lietuvos Šiaurės ir Vakarų regionuose įgytos specialybės, palankios regiono ekonominės politikos ir asmeninių savybių kaip veiksnių, įtakojančių įsidarbinimą, vertinimas reikšmingai skiriasi ($p < 0,05$). Matyti, kad Vakarų regiono tyrimo dalyviai įgytą specialybę ir palankią regiono ekonominę politiką vertina kaip svarbesnę

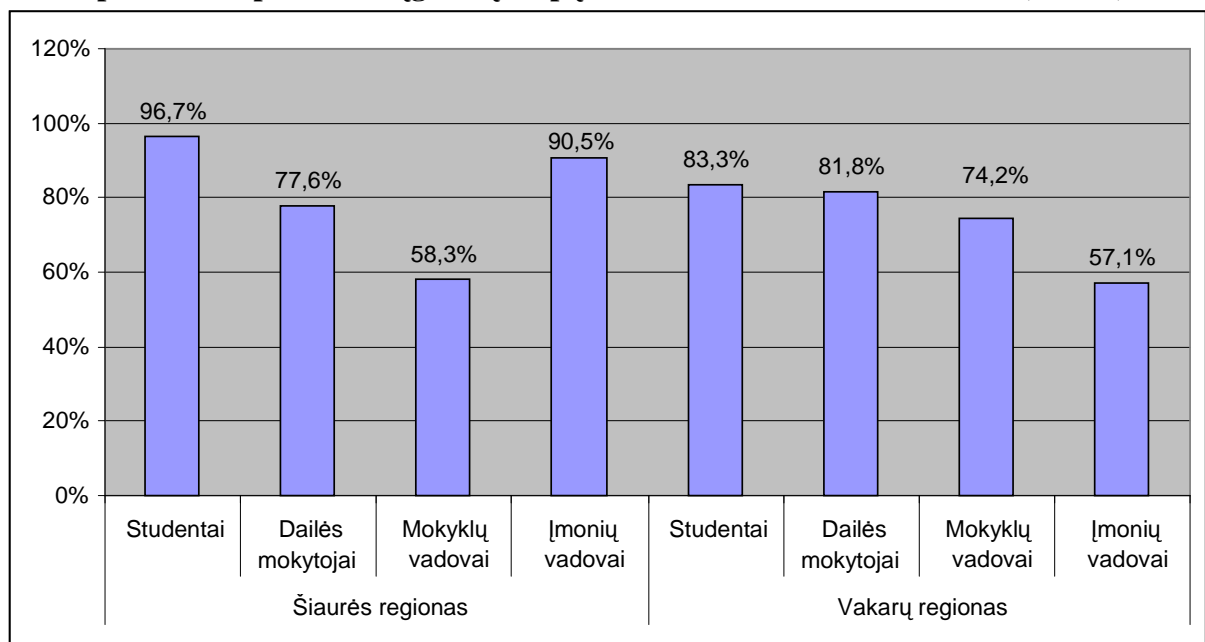
veiksnį įsidarbinant lyginant su Šiaurės regiono respondentais. Tai galėjo įtakoti stereotipiniu tapęs požiūris, kuriuo dažniau vadovavosi Vakarų regiono respondentai, kad svarbiau turėti specialybę, nei tai, kokią esi įgijęs bei respondentų nuomone jiems mažiau palanki Klaipėdos regiono ekonomika, kuri taipogi labai įtakoja darbo rinkos struktūros pokyčius. Tačiau asmeninės savybės kaip veiksnys, įtakojantis įsidarbinimo galimybes, yra labiau vertinamas tarp Šiaurės regiono respondentų lyginant su Vakarų regiono.

Mažiausia dalis respondentų teigė, kad didelę įtaką įsidarbinant turi atsitiktinumas, darbo biržos paslaugos. Taip pat tik nedidelė dalis respondentų manė, kad įsidarbinant yra labai svarbu motyvuotas profesijos pasirinkimas bei tėvų finasinė padėtis, pažįstamų pagalba. Kiekvieno veiksnio detalesnės diagramos pateikiamos prieduose (žr. 20 - 23 priedus).

Labiausiai respondentai išskyrė darbo patirtį/įgūdžius, tad toliau šis veiksnys pateikiamas išsamiau, norint pažvelgti į abiejų regionų skirtingų respondentų grupių atsakymų variantus.

Kaip minėta darbo patirtis/įgūdžiai apskritai buvo ir tebėra svarbus veiksnys, tiek besidarbinančiųjų, tiek darbdavių nuomone. Patirties neturėjimas kaip tik ir yra viena iš priežasčių, kodėl jauni specialistai neranda darbo. Lyginant su kitų dalykų mokytojais dailės mokytojų vidutinis darbo stažas yra mažiausias. Žinoma tai nereiškia, kad darbdaviai - mokyklų vadovai nenori jaunų patirties neturinčių dailės mokytojų, bet jos neturėjimas mokytojų situaciją įsidarbinant šiek tiek apsunkina. Rezultatai 3 paveiksle.

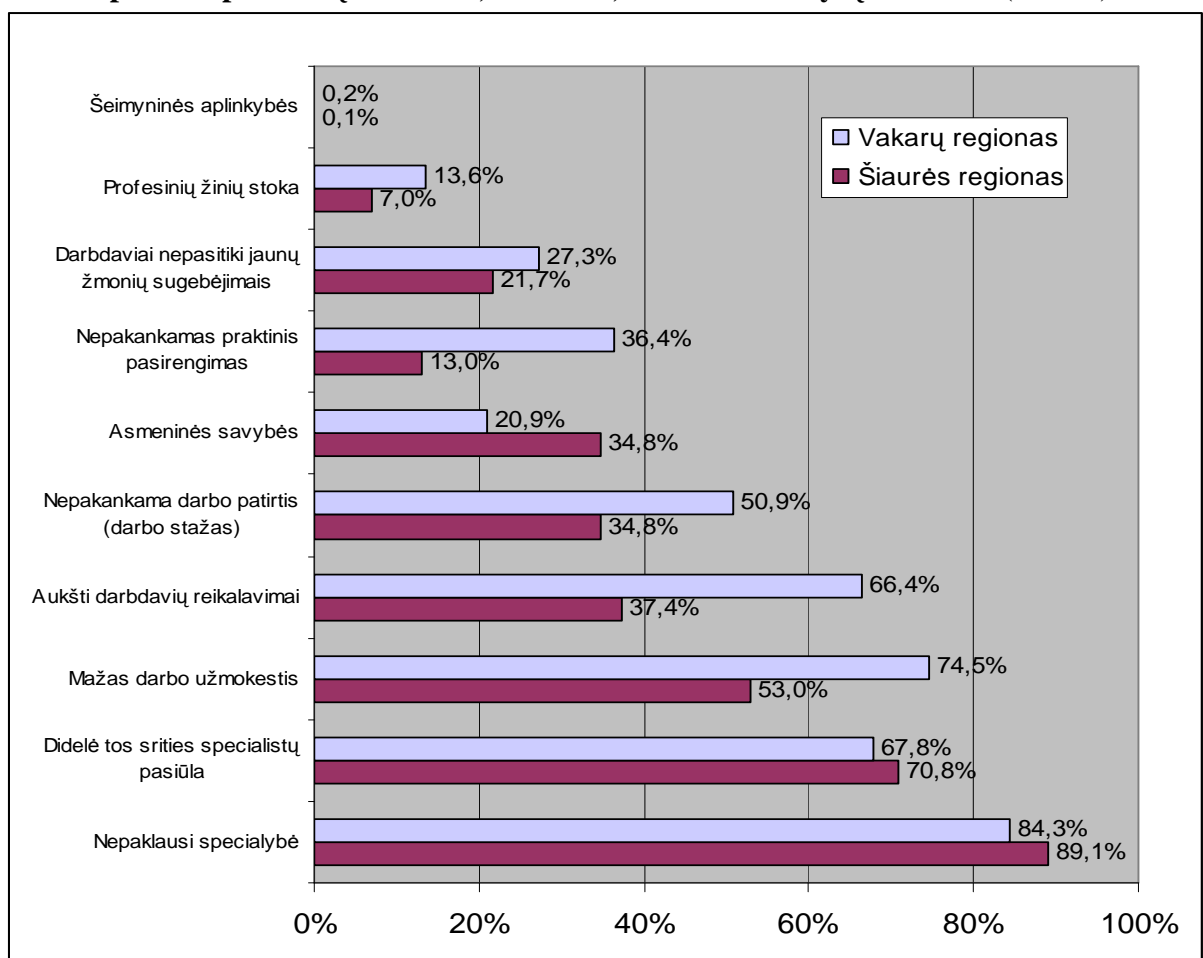
3 pav. Darbo patirties ir įgūdžių kaip įsidarbinimo veiksnio vertinimas (N=225)

Paveiksle matyti, kad Šiaurės regiono studentams iš visų respondentų grupių šis veiksnys buvo svarbiausias. Ryškesnį bei įdomenį skirtumą galima pastebėti tarp vadovų grupių. Šiaurės regiono mokyklų vadovams tai mažiau reikšminga nei Vakarų regiono mokyklų vadovams. Kalbant apie įmonių vadovų grupes, tai Šiaurės regiono vadovams darbo patirtis tikrai gana svarbus privalumas darbinantis nei Vakarų regiono įmonių vadovams.

Toliau nagrinėjama, kokie veiksniai labiausiai trukdo įsidarbinti. 4 paveiksle pateikiama kokia dalis respondentų teigė, kad nagrinėjami veiksniai labai trukdo jiems įsidarbinti.

4 pav. Respondentų nuomone, veiksniai, labai trukdantys įsidarbinti (N=225)

4 paveiksle matyti, jog didžiausia dalis respondentų mano, kad įsidarbinti labai trukdo **nepaklausė specialybė, taip pat didelė tos srities specialistų pasiūla bei mažas darbo užmokestis.**

Šiuo metu didelės tos pačios srities specialistų pasiūlos, šeimyninių aplinkybių (pvz.: maži vaikai) kaip veiksnių, trukdančių įsidarbinti, vertinimas Lietuvos Šiaurės ir Vakarų

regionuose reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Respondentai pripažįsta šių veiksnių įtaką, bet šeimininės aplinkybės jiems neatrodo galinčios sutrukdyti dirbant, priešingai nei didelė tos pačios srities specialistų pasiūla, reikšianti didesnę konkurencingumą.

Lyginant kitus veiksnius Vakarų regiono tyrimo dalyviai labiau linkę manyti, kad **nepakankamas praktinis pasirengimas, nepakankama darbo patirtis, aukšti darbdavių reikalavimai, mažas darbo užmokestis** labai trukdo įsidarbinti lyginant su Šiaurės regiono respondentais ($p < 0,05$). Šiuo atveju galima daryti išvadą, kad didesnė Vakarų regiono respondentų dalis nei Šiaurės regiono respondentai darbdavių reikalavimus laiko labai griežtais, na, o Vakarų regiono darbdaviai labiau pripažįsta savo reikalavimų svarbą kaip ir kitu atveju besidarbinantys asmenys mano neturintys pakankamų darbinių įgūdžių, tos patirties, kokios pageidauja apklausiami darbdaviai, tam teikiantys ne mažą reikšmę. Kaip ir darbo atlyginimas vėlgi pakankamai aktualus klausimas tiek darbdaviams, tiek mokytojams, studentams. Pastarieji nenori dirbti pusvelčiui, na o darbdaviai nenori būti apiplėšinėjami, ypač privačių įmonių vadovai.

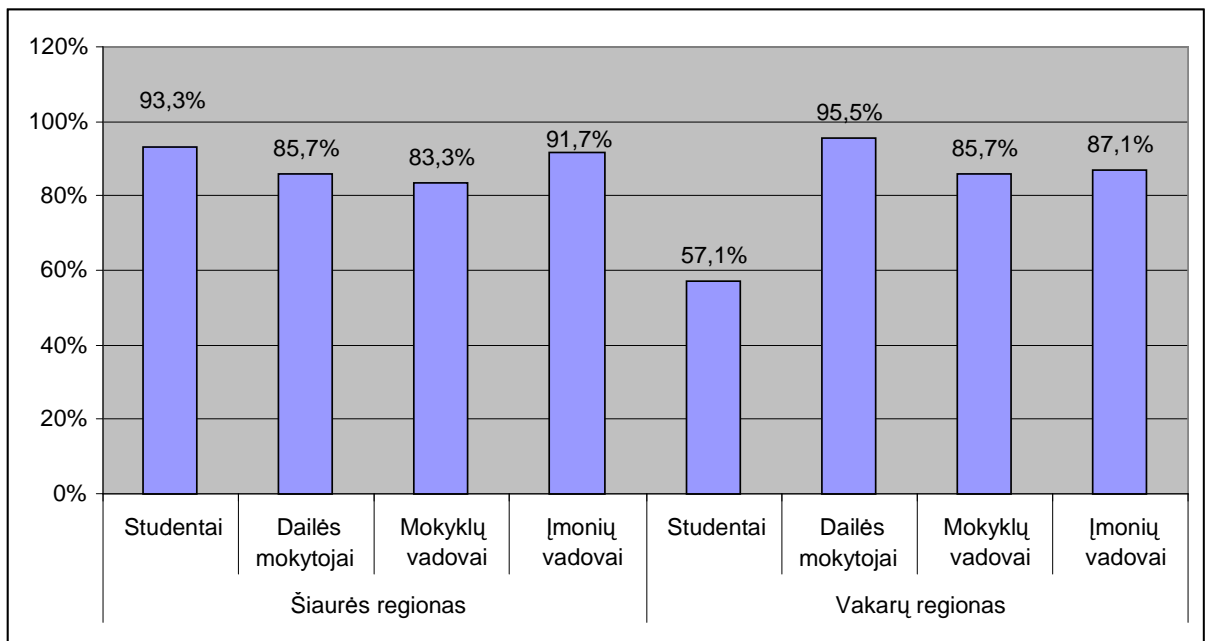
6 vietoje esančias asmenines savybes (pvz.: nepasitikėjimas savimi) kaip labiau trukdantį įsidarbinti veiksni vertina Šiaurės regione gyvenantys asmenys (34,8 %) lyginant su Vakarų regione gyvenančiais asmenimis ($p < 0,05$). Galima spręsti, kad Šiaurės regiono respondentai daug reikšmės teikia asmeninėms savybėms.

Mažiausia dalis respondentų teigė, kad įsidarbinti labai trukdo šeimininės aplinkybės (pvz.: maži vaikai) bei profesinių žinių, kompetencijų stoka. Kiekvieno veiksnio detalesnės diagramos pateikiamos prieduose (žr. 24 – 30 priedus).

Nepaklausė specialybė kaip labiausiai trukdantis įsidarbinti veiksnys toliau pateikiamas išsamiau, norint palyginti abiejų regionų skirtingų respondentų grupių atsakymų variantus.

Aukštąjį universitetinį išsilavinimą įgiję asmenys darbo rinkoje kaip minėta konkuruoja sėkmingiausiai, tačiau tai nerodo, jog aukštųjų mokyklų teikiamos kvalifikacijos visiškai atitinka darbo rinkos poreikius. Naudojant aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbinimo lygio ir įsidarbinimo pagal įgytą kvalifikaciją rodiklius būtų galima stebėti universitetinio išsilavinimo ir jo paklausos atitiktį. Tad nepaklausė specialybė išryškėja kaip dailės specialistų, įgijusių aukštąjį mokslą, ir darbo rinkos poreikių nesuderinamumo problema. Atsakymai pateikiami 5 paveiksle.

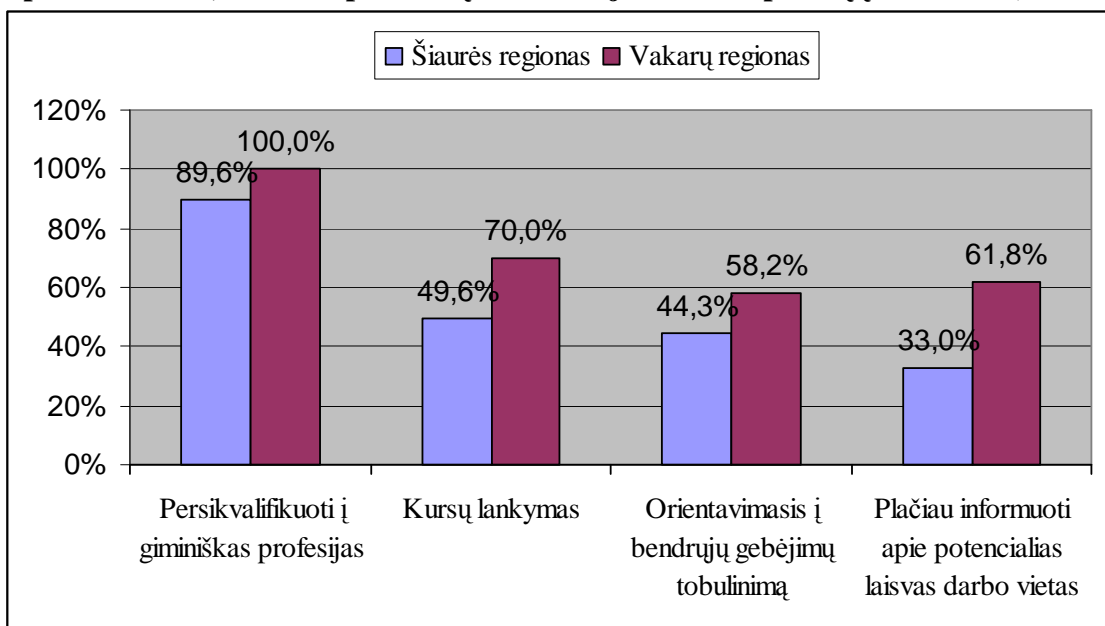
5 pav. Nepaklausios specialybės kaip veiksnio, trukdančio įsidarbinti, vertinimas (N=225)

Iš 5 paveikslo matyti, kad nepaklausios specialybės kaip veiksnio, trukdančių įsidarbinti, vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose reikšmingai nesiskiria ($p > 0,05$). Skirtumas pastebimas tik tarp studentų grupių. Vakarų regiono studentams tai mažiau trukdantis veiksnys nei Šiaurės regiono studentams.

Toliau nagrinėsime, kokie veiksniai tyrimo dalyvių nuomone, labai padėtų jiems įsidarbinti. 6 paveiksle šie veiksniai pateikiami pagal svarbą.

6 pav. Veiksniai, kurie respondentų nuomone jiems labai padėtų įsidarbinti (N=225)

Matome, kad visi veiksniai tarp respondentų vertinimi kaip svarbūs, padedant jiems įsidarbinti. Beveik visi tyrimo dalyviai mano, kad įsidarbinti jiems labiausiai padėtų persikvalifikavimas į giminiškas profesijas (dailininko, reklamos dizainerio ir pan.).

6 paveiksle matyti, kad Lietuvos Šiaurės ir Vakarų regionuose persikvalifikavimo į giminiškas profesijas kaip veiksnio, padedančio įsidarbinti, vertinimas reikšmingai skiriasi ($p < 0,05$). Nors tiek Vakarų, tiek Šiaurės regionų respondentai šį veiksnį vertina kaip labai svarbų, tačiau absoliučiai visi Vakarų regione gyvenantys tyrimo dalyviai buvo linkę manyti, kad šis veiksnys net labai padėtų įsidarbinti.

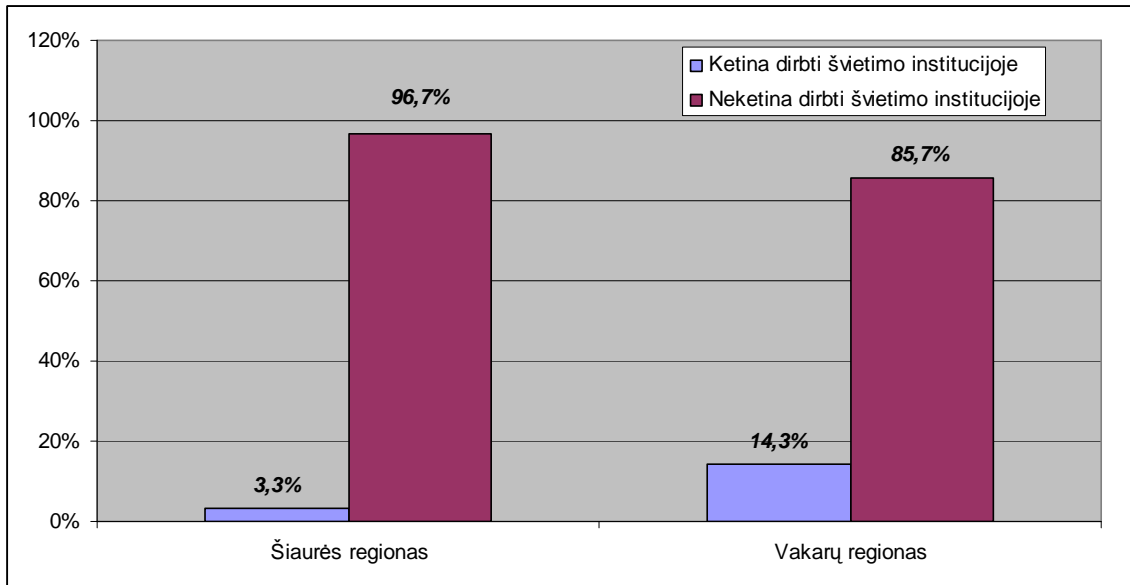
Atitinkamai ir kitus veiksnius - tam tikrų kursų lankymas (pvz.: kompiuterinio raštingumo), orientavimasis į bendrųjų gebėjimų tobulinimą ir platesnis informavimas apie potencialias darbo vietas Vakarų regiono respondentai vertino statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) labiau lyginant su Šiaurės regionu.

Tai leidžia daryti prielaidą, kad Vakarų regiono respondentai gali prasčiau vertinti bei valdyti savo tam tikrus gebėjimus, pvz., kompiuterinio raštingumo, ir pripažįsta, kaip ir darbdaviai, nemažą kursų įtaką. Panaši situacija išryškėja ir su bendrųjų gebėjimų tobulinimu. Tiek Vakarų regiono darbdaviai, tiek mokytojai bei absolventai labiau vertina bendrųjų gebėjimų svarbą darbo rinkoje, nes suvokia, kad veikiant nuolatinių ekonominių pokyčių sąlygoms, didelę vertę žmonių adaptacijai darbo rinkoje įgyja ne tiek gilios, specializuotos kompetencijos, kiek bendrieji gebėjimai bei tai, kad pastarieji respondentai gali silpniau valdyti bendruosius gebėjimus - socialinius, komunikacinius, problemų sprendimo ir kt. būtinus šiandieninėje žinių visuomenėje. Kiekvieno veiksnio detalesnes diagramas pateikiamos prieduose (žr. 31 – 34 priedus).

Apibendrinant galima teigti, kad Vakarų regiono respondentai dažniau rinkdamiesi šiuos veiksnius kaip galinčius labai padėti įsidarbinti atitinkamai dažniau jais ir naudojami ar naudotųsi lyginant su Šiaurės regionu.

Tačiau kitas svarbus klausimas, kaip nusiteikę dirbti būsiami dailės mokytojai, jei vertina savo profesiją kaip ne itin paklausią. Atsakymai 7 paveiksle.

7 pav. Studentų nusiteikimas po studijų baigimo dirbti švietimo institucijoje *

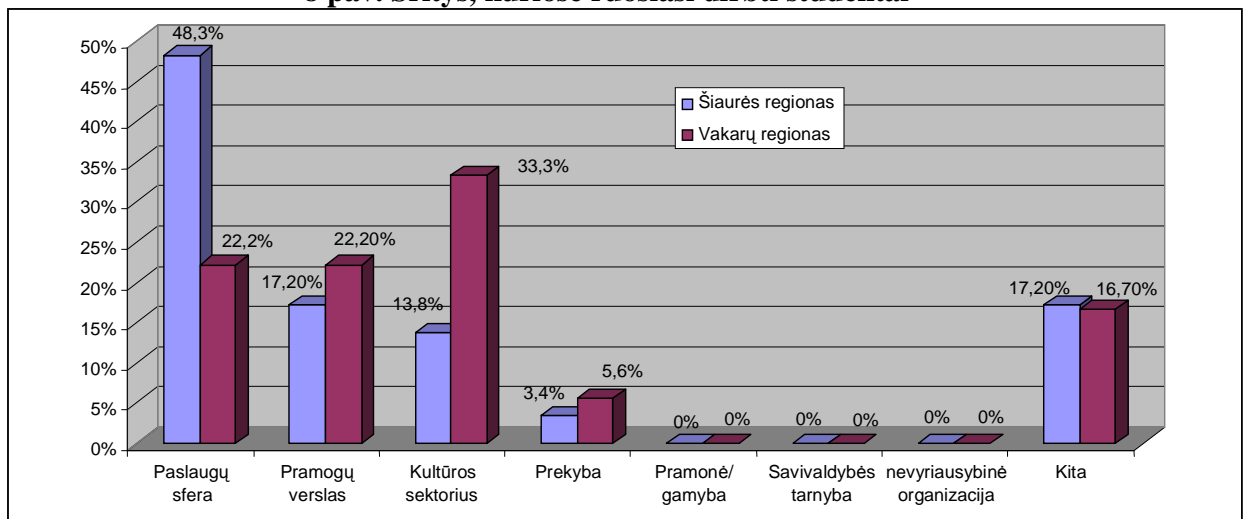

* $\chi^2 = 2,050$, $p = 0,152$, laisvės laipsniai – 1, N=51

Paveiksle matyti, kad tiek Šiaurės, tiek Vakarų regionų studentų nėra nusitekę po studijų baigimo dirbti švietimo srityje. Nors matome, kad daugiau Šiaurės regiono studentų nei Vakarų nurodė, kad po studijų baigimo neketina dirbti švietimo institucijoje, tačiau šis skirtumas nėra reikšmingas. Išryškėja respondentų suvokimas, kad svarbiau turėti specialybę nei jokios.

Kitame 8 paveiksle pateikiama, kur ruošiasi dirbti studentai, manantys, kad po studijų nedirbs švietimo institucijoje.

8 pav. Sritys, kuriose ruošiasi dirbti studentai

* $\chi^2 = 4,224$, $p = 0,377$, laisvės laipsniai – 4, N=51

Studentai, kurie mano, kad po studijų nedirbs švietimo srityje, mano, kad nedirbs ir pramonėje/ prekyboje, savivaldybės tarnyboje bei nevyriausybėse organizacijose. Didžiausia

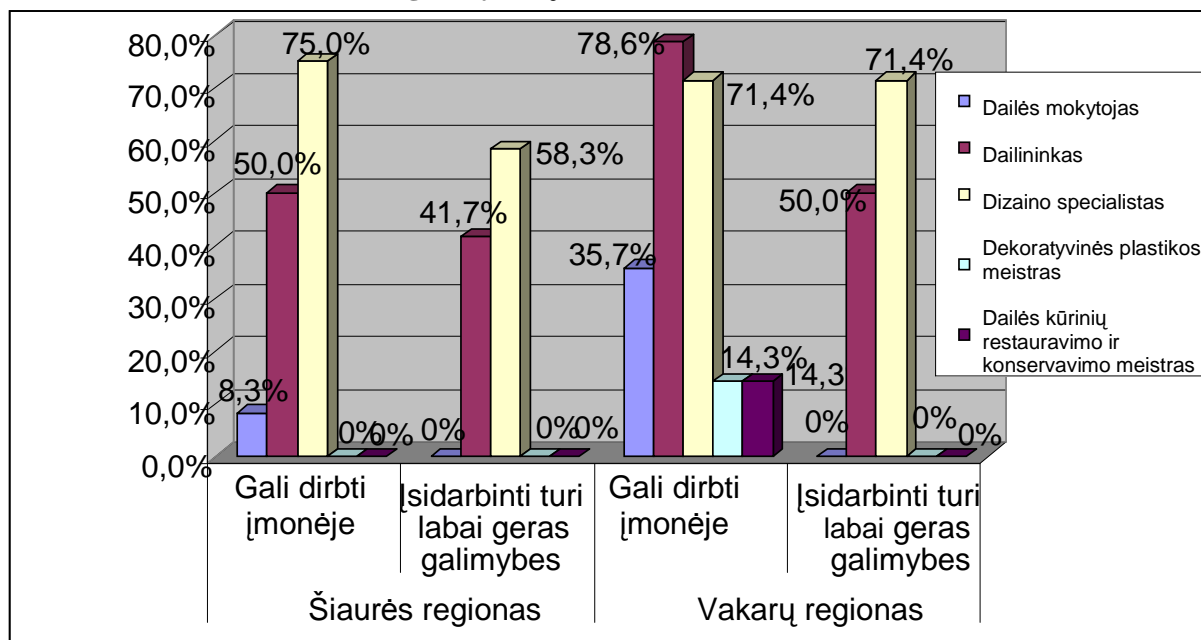
dalį jų mano, kad dirbs paslaugų sferoje, pramogų versle bei kultūros sektoriuje. 17 % respondentų nurodė, kad dirbs įvairius konkrečius darbus: reklamos ar dizaino srityse, užsiimti individualia kūryba, darbas užsienyje. Reikšmingų skirtumų tarp Šiaurės ir Vakarų regionų nespastebima.

Apskritai maždaug pusė (46,9 %) tyrimo dalyvių teigė, kad darbinantis jiems didesnę vertę turės profesinės kompetencijos, o šiek tiek didesnę pusė (53,1 %) teigė, kad asmeninės savybės. Taip dar kartą įrodydami, kad asmeninės savybės, kaip emocinio išprusimo faktoriai, komunikabilumas, iniciatyva, sugebėjimas bendrauti ir kt., tampa taip pat vienu iš tų veiksnių, padedančių prisitaikyti ir integruotis darbo rinkoje.

Buvo apklausti įmonių vadovai, kurių įmonės veiklos buvo: reklamos paslaugos (65,4 %), prekyba statybinėmis medžiagomis (7,7 %), prekyba indais (3,8 %), transporto paslaugos (3,8 %), įdarbinimo paslaugos (3,8 %), dailės salonas (7,7 %), maisto operatorius (3,8 %), nekilnojamo turto agentas (3,8 %).

Buvo pasidomėta dailės mokytojų galimybėmis įsidarbinti ne švietimo sistemoje. 73,1 % įmonių vadovų teigė, kad jų įstaigoje yra reikalingas su daile susijęs specialistas.

9 pav. Įmonių vadovų vertinimas, kokios kvalifikacijos dailės specialistai turi didžiausias galimybes įsidarbinti (N= 26)

9 paveiksle matyti, kad įmonių vadovų požiūriu, didžiausią galimybę įsidarbinti turi dizaino specialistas ir dailininkas, o mažiausias dekoratyvinės plastikos meistras bei dailės kūrinių restauravimo ir konservavimo meistras. Dailės mokytojo galimybės irgi ne per

didžiausios, gali būti kad vadovus gąsdina “mokytojo” sąvoka. Visgi Vakarų regione mokytojai priimami palankiau, nei Šiaurės regione.

42,3 % įmonių vadovai teigė, kad jų įmonėje dirba dailės mokytojo profesinę kvalifikaciją turintis specialistas.

39,8 % jau baigusių dailės pedagogiką asmenų pastebėjo, kad darbą pagal specialybę susirado praėjus trims mėnesiams po studijų baigimo, 11,8 % - praėjus šešiams mėnesiams po studijų baigimo, 29% - per vienerius metus, 9,7 % - daugiau nei per metus po studijų baigimo ir 9,7 % - darbo pagal specialybę dar nerado. Taip pat 21,5 % dailės mokytojų dirbo arba dirba ne pagal studijų metu įgytą kvalifikaciją: reklamos vadybininku (-e), reklamos vadybininko asistentu (-e), asistento referentas (-ė), administratorium (-e), dailės korepetitoriumi (-e), auklėtoja darželyje, vadybininku (-e), spaudos agentu (-e), įdarbinimo paslaugų konsultantas (ė), konsultantu (e)-pardavėju (-a), aukle, kasininku (-e), kurjeris (-ė), laborantu (-e).

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad:

- ❖ Visų respondentų požiūriu įsidarbinant didžiausią įtaką turi darbo patirtis ir įgūdžiai, toliau Šiaurės regiono respondentai nurodė asmenines savybes - 74,8% ir įgytą specialybę – 44,3%, o Vakarų regiono tyrimo dalyviai - įgytą specialybę 70,9 % ir palankią regiono ekonominę politiką 75,5 %.
- ❖ Mažiausia dalis respondentų teigė, kad didelę įtaką įsidarbinant turi atsitiktinumas, darbo biržos paslaugos.
- ❖ Didžiausia dalis respondentų mano, kad įsidarbinti labai trukdo nepaklausė specialybė, taip pat didelė tos srities specialistų pasiūla bei mažas darbo užmokestis.
- ❖ Lyginant kitus veiksnius Vakarų regiono tyrimo dalyviai labiau linkę manyti, kad nepakankamas praktinis pasirengimas, nepakankama darbo patirtis, aukšti darbdavių reikalavimai labai trukdo įsidarbinti lyginant su Šiaurės Lietuvos regiono respondentais ($p < 0,05$).
- ❖ Beveik visi tyrimo dalyviai mano, kad įsidarbinti jiems labiausiai padėtų persikvalifikavimas į giminiškas profesijas (dailininko, reklamos dizainerio ir pan.).
- ❖ Tam tikrų kursų lankymą (pvz.: kompiuterinio raštingumo), orientavimąsi į bendrųjų gebėjimų tobulinimą ir platesnį informavimą apie potencialias darbo vietas Vakarų regiono respondentai vertino statistiškai reikšmingai ($p < 0,05$) labiau lyginant su Šiaurės regionu.

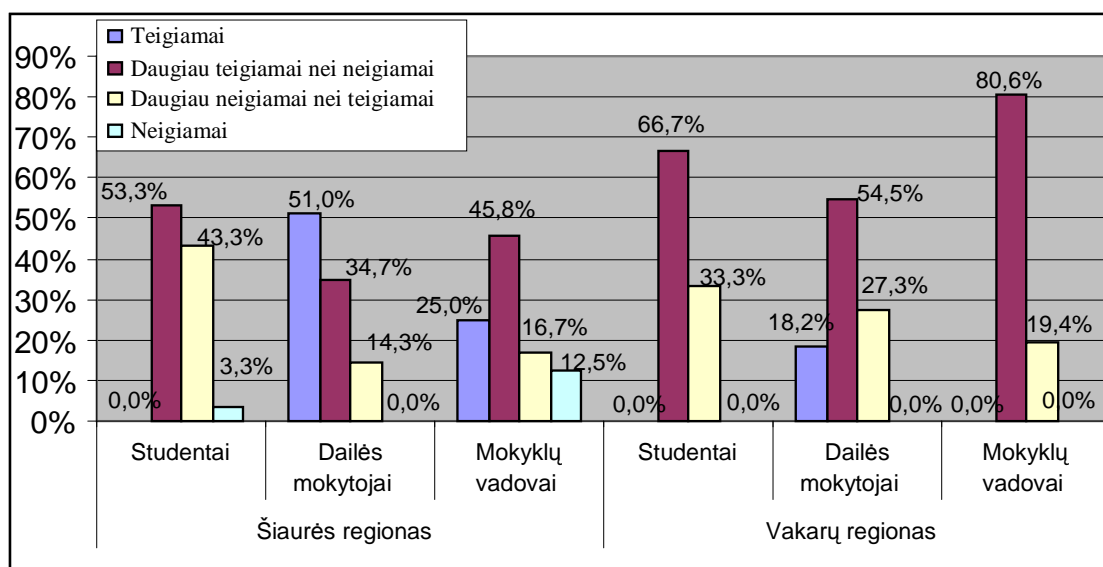
- ❖ Tiek Šiaurės, tiek Vakarų regionų studentų nėra nusitekę po studijų baigimo dirbti švietimo srityje. Didžiausia dalis jų mano, kad dirbs paslaugų sferoje, pramogų versle bei kultūros sektoriuje.
- ❖ 46,9 % tyrimo dalyvių teigė, kad darbinantis jiems didesnę vertę turės profesinės kompetencijos, o šiek tiek didesnę pusė (53,1 %) teigė, kad asmeninės savybės.
- ❖ Įmonės vadovų požiūriu, didžiausią galimybę įsidarbinti turi dizaino specialistas ir dailininkas, visgi Vakarų regione mokytojai priimami palankiau, nei Šiaurės regione.

2.2.4. Pasirengimo darbui švietimo sistemoje kokybė

Šiandieniam darbo pasauliui reikalingi profesionalai, kurie žino savo sugebėjimus, gali greitai prisitaikyti prie dinamiškų socialinių ir ekonominių pokyčių Lietuvoje, besikeičiančių darbo sąlygų, kurie yra iniciatyvūs, aktyvūs, pasitikintys savimi, atsakingi, kūrybiški, plečia savo profesijos žinias bei gebėjimus. Šiuolaikinėje literatūroje beveik visur pripažįstama, kad mokytojo profesija reikalauja tinkamo pasirengimo, kurį sąlygoja ne tik pedagogikos, psichologijos ir specialybės žinios, mokėjimai bei įgūdžiai, bet ir specialios asmenybės savybės ir gebėjimai, įgalinantys efektyviai ir kūrybingai reikštis profesinėje veikloje.

10 paveiksle pateikiama kaip vertina savo pasirengimą darbui švietimo sistemoje studentai ir dailės mokytojai bei mokyklų vadovai.

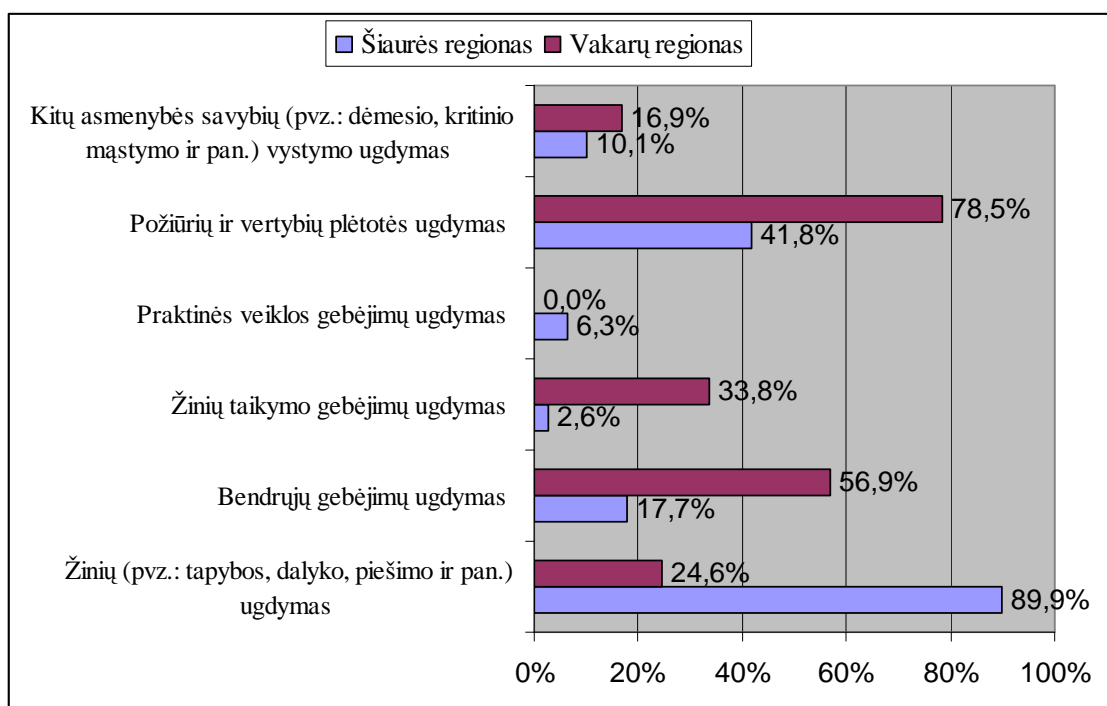
10 pav. Pasirengimo darbui švietimo sistemoje kokybė Vakarų ir Šiaurės regionuose
(N=199)

Matyti, kad tiek Šiaurės, tiek Vakarų regione savo pasirengimą darbui švietimo sistemoje labiausiai teigiamai vertino dailės mokytojai, o prasčiausiai studentai. Reikia pastebėti, kad dailės mokytojų pasirengimą darbui švietimo sistemoje daugiau teigiamai vertino Vakarų regiono mokyklų vadovai nei Šiaurės regiono mokyklų vadovai. Didžiausia dalis respondentų, kurie labiau neigiamai vertino pasiruošimą darbui švietimo sistemoje tiek Vakarų (75 %), tiek Šiaurės regionuose (60,9 %) teigė, kad labiausiai stinga praktinio pasirengimo. Be to 70,6 % studentų teigė, kad praktikos atliktos mokykloje nepakako. Be to visi tyrime dalyvavę studentai teigė, kad praktikos metu neturėjo galimybių susipažinti ne tik su švietimo institucijose artima dailės mokytojui veikla.

Toliau studentai ir dailės mokytojai vertino, kokias kompetencijas ir/ar kvalifikacijos dalis ugdo/yra ugdoma jų pasirinktoje dailės mokymosi programoje.

11 pav. Kompetencijos ir/ar kvalifikacijos dalys iš esmės akcentuojamos dailės mokymosi programose (N=144)

11 paveiksle matyti labai skirtingos respondentų nuomonės. Štai, Šiaurės regiono respondentų nuomone labiausiai iš esmės akcentuojamos yra žinios (pvz.: dalyko, tapybos, piešimo ir pan.), o Vakarų regiono respondentų nuomone jų mokymosi programose iš esmės akcentuojamas požiūrių bei vertybių plėtotės ugdymas. Detalesnės diagramos pateikiamos prieduose (žr. 35 – 40 priedus).

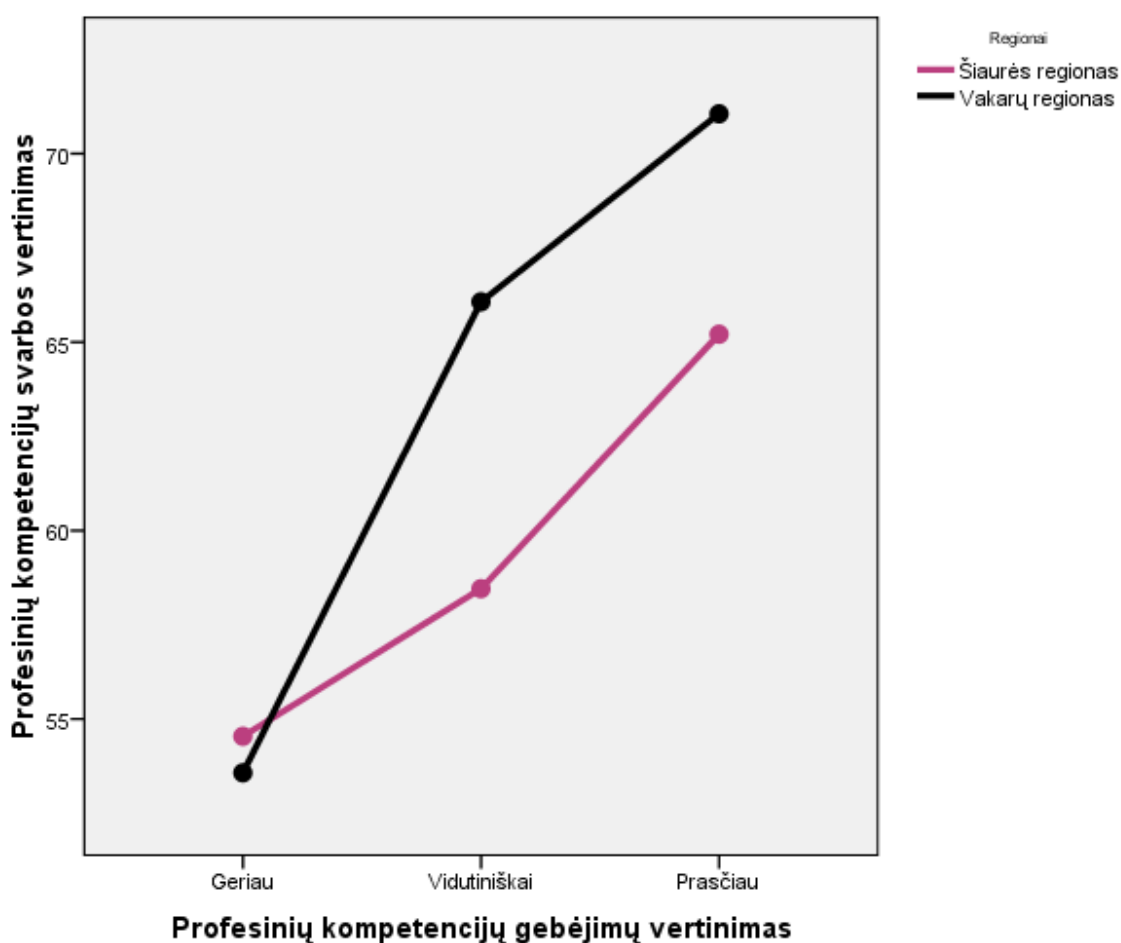
Šiaurės regiono respondentai statistiškai reikšmingai labiau nei Vakarų regiono respondentai linkę manyti, kad žinios ir praktinės veiklos gebėjimai yra geriau ugdomi jų mokymosi programoje nei Vakarų regiono ($p < 0,05$). Tačiau vertinant abiejų regionų rezultatus galima spręsti, kad studentų ir dailės mokytojų požiūriu, žinių taikymo ir praktinės veiklos gebėjimų ugdymas mokymo programuose yra pats prasčiausias. Tik 6,3 % Šiaurės regiono respondentų paminėjo, kad praktinės veiklos gebėjimai akcentuojami iš esmės, o Vakarų regiono taip teigusiu respondentų buvo 0 %. Tad praktinė veikla vis dar aktualus klausimas. Panašu, kad tikroji praktika prasideda įsidarbinus.

Vakarų regiono respondentai statistiškai reikšmingai labiau teigė, kad *bendrieji gebėjimai, žinių taikymo gebėjimai, požiūrių ir vertybių plėtotės bei asmenybės savybės* (pvz.: *dėmesys, kritinis mąstymas ir pan.*) ugdymas iš esmės akcentuojami jų mokymosi programose lyginant su Šiaurės regionu ($p < 0,05$). Taigi iš esamų rezultatų galima daryti išvadą, jog Šiaurės regiono respondentai prasčiau valdo bendruosius gebėjimus panašiai kaip ir žinių taikymo gebėjimus, nes tik 2,6 % Šiaurės regiono tyrimo dalyvių teigė, kad žinių taikymo gebėjimai buvo/yra akcentuojami iš esmės jų mokymo programose. Vakarų regiono respondentų atsakymo rodiklis žymiai geresnis, taip teigusiu 33,8 % kaip ir vertinant požiūrių ir vertybių plėtojimą Vakarų regiono respondentų - 78,5 %. Beje daugumos tyrime dalyvavusių studentų ir dailės mokytojų požiūriu asmenybės savybėms (pvz.: *dėmesys, kritinis mąstymas ir pan.*) vystyti yra skiriama taipogi per mažai dėmesio.

Tiriant dailės mokytojų pasirengimą profesinei veiklai buvo nagrinėjama, kaip tyrimo dalyviai vertina platų profesinių kompetencijų spektrą. Studentai, mokyklų vadovai ir dailės mokytojai vertino, kaip stipriai profesinės kompetencijos yra svarbios jų profesinėje veikloje. Taip pat kokiame lygmenyje šias kompetencijas geba valdyti. Gebėjimas naudotis profesinėmis kompetencijomis nagrinėtas keturiais lygmenimis: gebėjimas iš įvairių šaltinių susirasti naujausią tam tikros srities informaciją, geras suvokimas tam tikros srities ir gebėjimas ją analizuoti, gebėjimas suprantamai perteikti šios srities informaciją ugdytiniams, gebėjimas taikyti tam tikros srities informaciją praktikoje. Taigi gebėjimą naudotis profesinėmis kompetencijomis nustatytas pagal suminį balą, t.y. sudėti keturi skaitmenys respondentui vertinant gebėjimus minėtuose keturiuose lygmenyse. Kadangi koduota buvo taip: 1 – kompetenciją geba valdyti labai gerai, 2 – gerai, 3 – blogai. Taigi suminiam balui didėjant, gebėjimas mažėja. Kompetencijų svarba buvo vertinta pagal vieną skaitmenį, kuris žymėjo: 1 – kompetencija yra labai svarbi, 2 – svarbi, 3 – nesvarbi.

Atlikus dispersinę analizę, buvo stebėtas ryšys tarp respondentų vertintos profesinių kompetencijų svarbos ir gebėjimų. Kompetencijų gebėjimo suminis balas buvo suskirstytas į tris tolygias dalis, taigi gautos trys gebėjimų grupės: Geresni gebėjimai – pateko 33,3 % respondentai, kurių suminiai kompetencijų gebėjimo balai buvo mažiausi (140-276), vidutiniai gebėjimai – 33,3 % respondentai, kurių suminiai kompetencijų gebėjimo balai buvo vidutiniai (278-306) ir prastesni gebėjimai – 33,3 % respondentai, kurių suminiai kompetencijų gebėjimo balai buvo aukščiausi (307-394).

12 pav. Profesinių kompetencijų svarbos ir gebėjimų* ryšys

Pastabos: * ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas; ** Didesnis vidurkis žymi mažesnę kompetencijos svarbą ir prastesnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – l. svarbu (l.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai).

12 paveiksle matyti, kad respondentų profesinių kompetencijų svarbai mažėjant, profesinių kompetencijų gebėjimo vertinimas prastėja. Taigi respondentai, kurie savo profesinius gebėjimus vertino kaip gerus buvo labiau linkę juos vertinti ir kaip svarbius, analogiškai, jei respondentai savo gebėjimus vertino kaip prastus, tai ir tų kompetencijų svarbą nuvertino. Minėtas ryšys yra statistiškai reikšmingas ($p = 0,0001$). Be to matyti reikšmingi

skirtumai priklausomai nuo respondentų gyvenamosios vietos. Šiaurės regione gyvenantys respondentai mažiau siejo kompetencijų svarbą su gebėjimais. Sakykim Šiaurės regione gyvenantys respondentai, kurie geriau ir blogiau vertina profesinių kompetencijų gebėjimus, jų svarbos vertinimas beveik nesiskiria.

Toliau nagrinėsime atskirų kompetencijų vertinimą tarp Šiaurės ir Vakarų regionuose gyvenančių respondentų.

Kaip žinia, šiuolaikinis pasaulis, kuriame kiekvieną dieną pateikiama be galo daug naujos informacijos, reikalauja ne tik tą informaciją perimti, suvokti bei tirti, bet ir gebėti kūrybingai pritaikyti. Kiekvienas individas turi nuolatos permąstyti visą turimą ir gaunamą informaciją ir atrinkti, kas svarbu, o kas – ne. Tik turint informacijos kaupimo, apdorojimo ir apmąstymo patirties bus įmanoma tai padaryti ir sėkmingai veikti kintančiame gyvenime. 3 lentelė ir pateikiama, kaip respondentai vertina gebėjimų svarbą ir jų valdymą.

3 lentelė. **Komunikacinių, informacijos valdymo bei tiriamosios veiklos kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose (N=199)**

Kompetencija	Svarba (Vidurkis ± St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis ± St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas naudojant komunikacijos priemones konceptualiai ir vaizdžiai išreikšti savo idėjas bei interpretuoti mintis, faktus ir jausmus skirtinguose profesinės veiklos kontekstuose	1,18 ± 0,500 1*	1,32 ± 0,470 1*	0,045	6,83 ± 1,729 1*	7,06 ± 1,367 1*	0,287
2. Gebėjimas taisyklingai vartoti kalbą realioje ir/ar virtualioje aplinkoje.	2,04 ± 0,503 2	2,14 ± 0,626 2	0,234	8,47 ± 1,662 2	8,39 ± 1,835 2	0,758
3. Gebėjimas pasirinkti adekvačią tyrimo strategiją, struktūrą ir metodus projektuojant tyrimą	2,21 ± 0,554 3	2,52 ± 0,680 3	0,001	8,89 ± 1,748 3	9,95 ± 1,849 3	0,0001
4. Gebėjimas bendrauti (raštu ir žodžiu) užsienio kalba (-omis)	2,64 ± 0,541 4	2,70 ± 0,651 4	0,476	9,40 ± 1,702 4	10,26 ± 1,860 4	0,001

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

3 lentelėje matyti, kad abiejų regionų respondentai įvertino kompetencijų svarbą ir gebėjimų vertinimą vienodai, tik kai kur skiriasi jų reikšmingumo lygmuo. Vertinant kompetencijų svarbą 1 vietoje atsidadūrė *gebėjimas naudojant komunikacijos priemones konceptualiai ir vaizdžiai išreikšti savo idėjas bei interpretuoti mintis, faktus ir jausmus*

skirtinguose profesinės veiklos kontekstuose, tačiau Vakarų regione gyvenantys respondentai šį gebėjimą kaip ir 3 vietoje esantį *gebėjimą pasirinkti adekvačią tyrimo strategiją, struktūrą ir metodus projektuojant tyrimą* vertino statistiškai reikšmingai kaip mažiau svarbesnį nei Šiaurės regiono respondentai ($p < 0,05$). Pastarąjį gebėjimą Vakarų regiono respondentai teigė statistiškai reikšmingai gebantys prasčiau nei Šiaurės regiono respondentai, tokia pati tendencija matyti ir su komunikacinių, informacijos valdymo kompetencijos *gebėjimu bendrauti (raštu ir žodžiu) užsienio kalba (-omis)* ($p < 0,05$). Kitas lentelėje nurodytas komunikacines, informacijos valdymo bei tiriamosios veiklos kompetencijas Šiaurės ir Vakarų regiono respondentai vertino vienodai, reikšmingų skirtumų nestebima ($p > 0,05$).

Apibendrinant galima teigti, kad Vakarų regiono respondentai kaip ir Šiaurės regiono respondentai vienodai išskiria kompetencijas pagal svarbą bei gebėjimų vertinimą, tačiau joms vis tiek teikia mažesnę reikšmingumą ir prasčiau jas valdo, t.y. absolventai ir dailės mokytojai teigia prasčiau valdantys gebėjimus, o mokyklų direktoriai mano, kad dailės specialistai silpniau jas valdo.

Kita svarbi kompetencija - reflektavimo, mokymosi mokytis bei informacinių technologijų naudojimo. Mokytojas veikia profesiniame gyvenime, remdamasis savimi, naudodamas savo vidines galias, todėl mokytojo asmenybė yra svarbiausias jo darbo variklis. Tam, kad mokytojas galėtų optimaliai išreikšti save, jis turi pažinti bei mokėti išnaudoti savo silpnąsias ir stipriąsias puses ir nuolat tobulinti, ugdyti save, mokymosi visą gyvenimą įgūdžius. Tuo labiau, kad mokymąsias visą gyvenimą – svarbiausias Europos Sąjungos švietimo kokybės principas.

4 lentelė. **Reflektavimo, mokymosi mokytis bei informacinių technologijų naudojimo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose**
(N=199)

Kompetencija	Svarba (Vidurkis ± St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis ± St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas įvertinti profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas	1,58 ± 0,534 1*	1,65 ± 0,481 1*	0,380	9,16 ± 2,615 4*	8,93 ± 1,394 3*	0,448
2. Gebėjimas vadovautis mokymosi visą gyvenimą nuostata tikslingai atnaujinti žinias ir lavinant įgūdžius.	1,77 ± 0,528 2	2,00 ± 0,583 3	0,004	8,19 ± 1,435 1	8,12 ± 1,107 1	0,705
3. Gebėjimas naudoti informacines technologijas rengiant mokymo/si priemones.	2,02 ± 0,767 3	1,89 ± 0,709 2	0,203	8,83 ± 2,268 3	8,88 ± 1,681 2	0,860

4. Gebėjimas naudoti informacines technologijas mokymo/si procese naudojant kompiuterio techninę ir programinę įrangą, ruošiant tekstinę ir vaizdinę informaciją, naudojantis pagrindinėmis interneto paslaugomis bei elektroniniu paštu	2,03 ± 0,785 4	2,11 ± 0,752 4	0,435	8,69 ± 2,509 2	9,04 ± 1,863 4	0,260
--	--------------------------	--------------------------	-------	--------------------------	--------------------------	-------

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnę gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

Reflektavimo, mokymosi mokytis bei informacinių technologijų naudojimo kompetencijos gebėjimus Šiaurės ir Vakarų regionų tyrimo dalyviai vertino vienodai, reikšmingų vertinimo skirtumų beveik nestebima ($p > 0,05$). Tačiau įdomu tai, kad abiejų regionų dalyviai 1 vietoje pagal svarbą išskirtą *gebėjimą įvertinti profesinės praktikos privalumus ir trūkumus numatant profesinio tobulėjimo perspektyvas*, teigė valdantys prasčiau nors tai ir nėra statistiškai reikšminga. Tik *gebėjimą vadovautis mokymosi visą gyvenimą nuostata tikslingai atnaujinti žinias ir lavinant įgūdžius* Vakarų regiono respondentai vertino kaip mažiau svarbią kompetenciją lyginant su Šiaurės regiono respondентаis ($p < 0,05$), bet abiejų regionų dalyviai teigė ją valdantys labai gerai.

Galima teigti, kad abiejų regionų dalyviai reflektavimo, mokymosi mokytis kompetenciją laiko svarbesne nei informacinių technologijų naudojimo, nors vykstant nuolatinei informacinių ir komunikacinių technologijų kaitai, šiuolaikiniam mokytojui būtina mokytis dirbti naujomis bei patraukliomis technologijomis, gebėti panaudoti jas mokymo/si procese.

Organizacijos tobulinimo, pokyčių valdymo bei ugdymo(-si) aplinkų kūrimo kompetencijos svarbos bei gebėjimų vertinimo rezultatai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. **Organizacijos tobulinimo, pokyčių valdymo bei ugdymo(-si) aplinkų kūrimo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose (N=199)**

Kompetencija	Svarba (Vidurkis ± St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis ± St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas kurti saugią ugdymo/si aplinką, palaikančią mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystymąsi.	1,35 ± 0,572 1*	1,34 ± 0,540 1*	0,942	8,33 ± 1,524 2*	8,52 ± 1,847 2*	0,430

2. Gebėjimas užtikrinti saugų bei efektyvų fizinės erdvės, informacijos ir komunikacijos technologijų, įrankių ir priemonių naudojimą	1,61 ± 0,675 2	1,81 ± 0,638 2	0,032	6,63 ± 1,852 1	7,78 ± 1,784 1	0,0001
3. Gebėjimas produktyviai dalyvauti susirinkimuose.	2,29 ± 0,554 3	2,53 ± 0,522 3	0,002	10,17 ± 1,841 4	10,11 ± 1,641 3	0,834
4. Gebėjimas apibrėžti mokyklos vadovų ir darbuotojų (administracinio personalo, pedagogų, pagalbinio personalo) vaidmenis bei funkcijas organizacijos tobulinimo kontekste	2,65 ± 0,589 4	2,62 ± 0,567 4	0,756	9,88 ± 1,997 3	10,72 ± 1,811 4	0,002

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnę gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (l.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

5 lentelėje matyti, kad abiejų regionų dalyviai kompetencijas pagal svarbą vėl suskirstė vienodai. 1 vietoje atsidūrė *gebėjimas kurti saugią ugdymo/si aplinką, palaikančią mokinio emocinį, socialinį, intelektualinį, dvasinį vystymąsi*, dalyviai teigė valdantys šį gebėjimą pakankamai gerai. Kitą *gebėjimą produktyviai dalyvauti susirinkimuose* bei *gebėjimą užtikrinti saugų bei efektyvų fizinės erdvės, informacijos ir komunikacijos technologijų, įrankių ir priemonių naudojimą* Vakarų regiono respondentai statistiškai reikšmingai vertino kaip mažiau svarbias nei Šiaurės regiono ($p < 0,05$). Pastarąjį gebėjimą Vakarų regiono respondentai teigė prasčiau gebantys valdyti nei Šiaurės regiono respondentai ($p > 0,05$). Paskutinėje vietoje pagal svarbą esantį *gebėjimą apibrėžti mokyklos vadovų ir darbuotojų (administracinio personalo, pedagogų, pagalbinio personalo) vaidmenis bei funkcijas organizacijos tobulinimo kontekste* Vakarų regiono respondentai taip pat teigė prasčiau išmanantys lyginant su Šiaurės regionu ($p < 0,05$). Galima spręsti, kad abiejų regionų respondentams svarbesnė yra ugdymo/si aplinkų kūrimo kompetencija nei organizacijos tobulinimo, pokyčių valdymo, kurią teigė ir valdantys daug prasčiau, ypač Vakarų regiono respondentai.

Minėta, kad pedagogo organizavimo kompetencija yra viena iš svarbiausių mokytojų pedagoginių kompetencijų, lemiančių kokybišką ugdymo proceso rezultatyvumą. Tinkamas ugdymo proceso organizavimas užtikrina sėkmingą ugdymo tikslų realizavimą. Tampa aktualus dalyko turinio planavimo, tobulinimo bei mokymo (-si) proceso valdymo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas, kurio rezultatai pateikiami 6 lentelėje.

6 lentelė. **Dalyko turinio planavimo, tobulinimo bei mokymo (-si) proceso valdymo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose**
(N=199)

Kompetencija	Svarba (Vidurkis ± St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis ± St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas naudoti įvairias ugdymo strategijas, plėtojančias mokinių kritinį mąstymą, problemų sprendimą ir kūrybiškumą	1,17 ± 0,422 1*	1,23 ± 0,423 2*	0,286	7,66 ± 1,492 2*	7,68 ± 1,302 2*	0,932
2. Gebėjimas kontroliuoti mokymosi procesą užtikrinant visų mokinių aktyvų dalyvavimą.	1,29 ± 0,517 2	1,27 ± 0,447 3	0,767	8,20 ± 1,822 3	8,44 ± 1,776 4	0,361
3. Gebėjimas parengti įdomią ir patrauklią mokiniams mokymo/si medžiagą.	1,32 ± 0,598 3	1,05 ± 0,266 1	0,0001	6,46 ± 1,776 1	5,82 ± 1,196 1	0,003

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (l.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

Matyti kad, Vakarų regiono respondentai į 1 vietą iškelė ir statistiškai reikšmingai labiau nei Šiaurės regiono respondentai vertino *gebėjimo parengti įdomią ir patrauklią mokiniams mokymo/si medžiagą* svarbą ($p < 0,05$) bei teigė geresnį šio gebėjimo valdymą. Kaip ir 4 vietoje esantį *gebėjimą formuluoti kognityvinius, psichomotorinius ir afektyvinius mokymosi tikslus bei uždavinius* vertino bei teigė gebantys statistiškai reikšmingai labiau nei Šiaurės regiono respondentai. Tačiau kitus dalyko turinio planavimo, tobulinimo bei mokymo (-si) proceso valdymo kompetencijos gebėjimus, t.y. *gebėjimą atnaujinti mokymo/si turinį reaguojant į aplinkos kaitą, gebėjimą numatyti išteklius, būtinus mokymo/si tikslams pasiekti, gebėjimą efektyviai panaudoti laiko išteklius organizuojant mokymąsi bei gebėjimą organizuoti individualų mokymąsi tenkinant mokinių poreikius ir reaguojant į aplinkos veiksnius*, Vakarų regiono respondentai vertina kaip mažiau svarbius gebėjimus nei Šiaurės regiono respondentai ($p < 0,05$). Šiaurės regione gyvenantys asmenys *gebėjimą atnaujinti mokymo/si turinį reaguojant į aplinkos kaitą* buvo linke vertinti kaip mažiau gebantys nei Vakarų regiono asmenys ($p < 0,05$). Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 41 priedą).

Apibendrinant duomenis galima teigti, kad Šiaurės regiono dalyviai statistiškai reikšmingai labiau vertino dalyko turinio planavimo, tobulinimo bei mokymo (-si) proceso valdymo kompetencijų svarbą nei Vakarų regiono dalyviai, kurie teigė geriau gebantys valdyti didesnę paminėtų gebėjimų dalį. Taigi jie labiau tinkamai pasiruošę švietimo rinkai, nes geriau geba valdyti turimus gebėjimus, o ne apsiriboja šių kompetencijų svarbos pripažinimu.

Sekanti kompetencijų grupė akcentuoja, kad būsimajam dailės mokytojui būtina pažinti ugdytinius, atsižvelgti į mokinio asmenybę, gebėti nustatyti bei derinti besimokančiųjų poreikius, interesus, gebėjimus, įgūdžius bei gebėti vykdyti mokinių pasiekimų, pažangos vertinimą. Rezultatai pateikiami 7 lentelėje.

7 lentelė. **Mokinių pasiekimų, pažangos vertinimo bei mokinių pažinimo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose (N=199)**

Kompetencija	Svarba (Vidurkis ± St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis ± St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas derinti kiekybinę ir kokybinę, formalią ir neformalią vertinimo strategijas užtikrinant intelektualinį, socialinį ir fizinį mokinių vystymąsi.	1,44 ± 0,554 1*	1,91 ± 0,483 1*	0,0001	10,03 ± 1,524 3*	9,65 ± 1,806 3*	0,106
2. Gebėjimas parengti mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo sistemą remiantis švietimo institucijoje galiojančiais dokumentais.	1,79 ± 0,457 2	2,03 ± 0,308 2	0,0001	9,03 ± 2,499 1	8,90 ± 1,497 1	0,652
3. Gebėjimas identifikuoti išimtinius atvejus, keliančius grėsmę vaiko sveikatai ir psichosocialinei raidai	1,93 ± 0,510 3	2,09 ± 0,666 3	0,057	9,64 ± 1,737 2	9,65 ± 1,806 2	0,984

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (l.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

7 lentelėje matyti, kad mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kompetencijos gebėjimus abiejų regionų respondentai vertino vienodai, reikšmingų skirtumų nestebima ($p > 0,05$), tačiau šios kompetencijos svarbos vertinimas skyrėsi. Nors abu regionai svarbiausiu laikė *gebėjimą derinti kiekybinę ir kokybinę, formalią ir neformalią vertinimo strategijas užtikrinant intelektualinį, socialinį ir fizinį mokinių vystymąsi*, visgi Vakarų regiono respondentai šį gebėjimą statistiškai reikšmingai vertino kaip mažiau svarbų nei Šiaurės regiono respondentai ($p < 0,05$), tačiau abu regionai pripažino valdantys šį gebėjimą pakankamai prastai. Tą galėjo lemti faktas, kad dailės studijų programose ši kompetencija yra viena iš mažiausiai plėtojamų. Kitą šios kompetencijos *gebėjimą parengti mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo sistemą remiantis švietimo institucijoje galiojančiais dokumentais* Vakarų regiono respondentai vėl statistiškai reikšmingai vertino kaip mažiau svarbų nei Šiaurės regiono respondentai ($p < 0,05$), bet šį gebėjimą abu regionai manė valdantys gerai. Mokinių pažinimo kompetencijos tiek svarbą, tiek išskirtą gebėjimą Vakarų ir Šiaurės regionai vertino vienodai.

Galima teigti, kad Šiaurės regiono dalyviai labiau pripažįsta mokinių pasiekimų, pažangos vertinimo bei mokinių pažinimo kompetencijų svarbą nei Vakarų regiono respondentai, bet abiejų regionų dalyviai prastai geba derinti kiekybinę ir kokybinę, formalią ir neformalią vertinimo strategijas užtikrinant intelektualinį, socialinį ir fizinį mokinių vystymąsi, dėl per mažai skiriamo dėmesio mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo kompetencijos plėtojimui dailės studijų programose.

Pasaulyje vykstantys pokyčiai kelia naujus iššūkius šiuolaikinei asmenybei, keičia ir švietimo sistemos situacija. Akcentuojama asmenybė, plėtojanti savo profesinį vaidmenį, aktyvumą tirianti bei tobulinanti edukacinę veiklą, bendraujanti ir bendradarbiaujanti, kurianti naujas žinias ir taip atsakanti į aplinkos ir visuomenės iššūkius bei pokyčius. Respondentų atsakymai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė. **Bendravimo, bendradarbiavimo bei profesinio tobulėjimo kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose (N=199)**

Kompetencija	Svarba (Vidurkis $\pm$ St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis $\pm$ St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas skatinti aktyvų mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą klasėje	1,25 $\pm$ 0,519 1*	1,33 $\pm$ 0,474 1*	0,253	6,71 $\pm$ 1,736 1*	6,38 $\pm$ 1,394 1*	0,138
2. Gebėjimas objektyviai vertinti savo galias profesinėje veikloje išlaikant savigarbą ir pasitikint savimi.	1,61 $\pm$ 0,581 2	1,77 $\pm$ 0,640 2	0,068	8,58 $\pm$ 1,839 2	8,14 $\pm$ 1,727 2	0,079
3. Gebėjimas kūrybiškai reaguojant į šiuolaikinio pasaulio pokyčius atpažinti asmeninių pokyčių poreikį, tobulėti ir keistis.	2,10 $\pm$ 0,515 3	2,04 $\pm$ 0,579 3	0,476	9,71 $\pm$ 1,872 4	8,39 $\pm$ 1,855 3	0,0001
4. Gebėjimas bendradarbiauti su kolegomis, pagalbiniu personalu, profesinio konsultavimo ir kitais specialistais kuriant ugdymo/si prielaidas ir vertinant mokymosi pasiekimus	2,13 $\pm$ 0,537 4	2,27 $\pm$ 0,672 4	0,094	9,21 $\pm$ 1,607 3	9,08 $\pm$ 2,418 4	0,657

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (l.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

8 lentelėje matyti, kad bendravimo, bendradarbiavimo kompetencijos tiek svarbą, tiek gebėjimus Vakarų ir Šiaurės regionai vertino vienodai. Kaip svarbiausią išskyrė *gebėjimą skatinti aktyvų mokinių bendravimą ir bendradarbiavimą klasėje* bei teigė labai gerai jį

vykdantys. Tačiau kitas šios kompetencijos gebėjimas liko paskutinėje vietoje. Respondentams pasirodė nesvarbus bendradarbiavimas su kolegomis, pagalbiniu personalu ir k.t Profesinio tobulėjimo kompetencijos svarbą abiejų regionų respondentai vertino vienodai, reikšmingų skirtumų nestebima ($p > 0,05$). *Gebėjimą objektyviai vertinti savo galias profesinėje veikloje išlaikant savigarbą ir pasitikint savimi* respondentai vertino kaip vienodai gebantys, tačiau Šiaurės regiono respondentai savo *gebėjimą kūrybiškai reaguojant į šiuolaikinio pasaulio pokyčius atpažinti asmeninių pokyčių poreikį, tobulėti ir keistis* vertino kaip prastesnį nei Vakarų regiono respondentai ($p < 0,05$).

Galima teigti, kad abiejų regionų respondentai svarbiu mokymo/si procese laiko tik mokinių bendravimą bei bendradarbiavimą, pasigendama orientacijos į bendradarbiavimo su kolegomis ir kitu personalu svarbos pripažinimą bei įgyvendinimą, gana silpnai vertinamas bei plėtojamas poreikis tobulėti ir keistis šiuolaikinio pasaulio pokyčių kontekste.

Tarpkultūrinės (inter-, kros-, trans-) bei mokinių motyvavimo, paramos jiems kompetencijos vertinimo rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. **Tarpkultūrinės (inter-, kros-, trans-) bei mokinių motyvavimo, paramos jiems kompetencijų svarbos ir gebėjimų vertinimas Lietuvos Vakarų ir Šiaurės regionuose (N=199)**

Kompetencija	Svarba (Vidurkis $\pm$ St. nuokrypis)*			Gebėjimai (Vidurkis $\pm$ St. nuokrypis)*		
	ŠR**	VR**	P	ŠR**	VR**	P
1. Gebėjimas sudominti mokinius mokomuoju dalyku ir palaikyti mokymosi motyvaciją.	1,18 $\pm$ 0,480 1*	1,07 $\pm$ 0,261 1*	0,042	6,66 $\pm$ 2,012 1*	6,56 $\pm$ 1,647 1*	0,709
2. Gebėjimas sudaryti mokiniui aplinką, padedančią išgyventi pažinimo džiaugsmą	1,43 $\pm$ 0,553 2	1,75 $\pm$ 0,459 2	0,0001	6,85 $\pm$ 1,865 2	7,92 $\pm$ 1,211 2	0,0001
3. Gebėjimas integruoti pasaulio istorijos, geografijos, kultūros, jos kaitos žinias vertinant Europos Sąjungos šalių kultūrų įvairovės poveikį Lietuvos kultūrai	2,00 $\pm$ 0,396 3	2,00 $\pm$ 0,523 3	1,000	8,27 $\pm$ 1,450 3	8,21 $\pm$ 1,615 3	0,770

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą ir geresnį gebėjimą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); ** ŠR – Šiaurės regionas, VR – Vakarų regionas.

Tarpkultūrinės (inter-, kros-, trans-) kompetencijos, t.y. multikultūriniai, politiniai, ekonominiai ir socialiniai aspektai, svarbos ir gebėjimų vertinimas reikšmingai nesiskyrė tarp Vakarų ir Šiaurės regionų ($p > 0,05$). Šią kompetenciją respondentai nebuvo linkę laikyti labai svarbia, ypač šios kompetencijos *gebėjimą išsaugoti ir plėtoti Lietuvos kultūrą kaip daugialypį, tautinių mažumų patirtimi praturtintą darinį*, atsidurusį 5 vietoje. Mokinių motyvavimo, jų

paramos kompetencijos - *gebėjimą sudaryti mokiniui aplinką, padedančią išgyventi pažinimo džiaugsmą* Vakarų regiono respondentai buvo labiau nei Šiaurės regiono respondentai linkę vertinti kaip mažiau svarbią ir tuo pačiu buvo labiau linkę manyti, jog jų gebėjimai šioje profesinėje kompetencijoje yra prastesni lyginant su Šiaurės regionu ($p < 0,05$). Be to, *gebėjimą padėti mokiniams spręsti problemas, susijusias su prarasta mokymosi motyvacija* abiejų regionų Vakarų regiono dalyviai jį laikė mažiau svarbų profesinėje veikloje lyginant su Šiaurės regiono tyrimo dalyviais ($p < 0,05$). Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 42 priedą).

Apžvelgus duomenis galima teigti, kad Šiaurės regiono dalyviai statistiškai reikšmingiau vertino mokinių motyvavimo, paramos jiems kompetenciją nei Vakarų regiono dalyviai, tačiau abiem regionams nepasirodė svarbi tarpkultūrinė kompetencija, akcentuojanti kitų dalykų žinių integravimą į dailės pamokas bei Lietuvos kultūros saugojimą ir plėtojimą. Toks požiūris išryškino respondentų abejingumą ne tik Lietuvos, bet ir jų pačių asmenybių kultūros puoselėjimui.

Paprašyti įvardinti 3 kompetencijas, kurios būtinos švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų mokyklų vadovai dažniausiai minėjo kūrybiškumą, toliau jų nuomonės šiek tiek išsiskyrė. Vakarų regiono dalyviams taip pat svarbu atrodė ir organizaciniai gebėjimai, o Šiaurės regiono dalyviams – intelektualiniai gebėjimai.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad:

- ❖ Tiek Šiaurės, tiek Vakarų regione savo pasirengimą darbui švietimo sistemoje labiausiai teigiamai vertino dailės mokytojai, o prasčiausiai studentai, o mokytojų pasirengimą darbui švietimo sistemoje daugiau teigiamai vertino Vakarų regiono mokyklų vadovai nei Šiaurės regiono mokyklų vadovai.
- ❖ Šiaurės regiono respondentų (89,9 %) nuomone labiausiai iš esmės akcentuojamos yra žinios (pvz.: dalyko, tapybos, piešimo ir pan.), o Vakarų regiono respondentų (78,5 %) nuomone jų mokymosi programose iš esmės akcentuojamas požiūrių bei vertybių plėtotės ugdymas.
- ❖ Tik 6,3 % Šiaurės regiono respondentų paminėjo, kad praktinės veiklos gebėjimai akcentuojami iš esmės, o Vakarų regiono taip teigusių respondentų buvo 0 %.
- ❖ Šiaurės regiono respondentai bendrųjų gebėjimų ugdymą, žinių taikymo gebėjimų ugdymą bei asmenybės savybių vystymą vertino prasčiau nei Vakarų regiono ($p < 0,05$), jų valdymas prastesnis nei Vakarų regiono respondentų.

- ❖ Vakarų regiono respondentai kaip ir Šiaurės regiono respondentai vienodai išskiria komunikacinių, informacijos valdymo bei tiriamosios veiklos kompetencijas pagal svarbą bei gebėjimų vertinimą, tačiau joms vis tiek teikia mažesnę reikšmingumą ir prasčiau jas valdo.
- ❖ Abiejų regionų dalyviai reflektavimo, mokymosi mokytis kompetenciją laiko svarbesne nei informacinių technologijų naudojimo, bet gana prastokai geba įvertinti savo profesinę veiklą.
- ❖ Abiejų regionų respondentams svarbesnė yra ugdymo/si aplinkų kūrimo kompetencija nei organizacijos tobulinimo, pokyčių valdymo, kurią teigė ir valdantys daug prasčiau, ypač Vakarų regiono respondentai.
- ❖ Šiaurės regiono dalyviai statistiškai reikšmingai labiau vertino dalyko turinio planavimo, tobulinimo bei mokymo (-si) proceso valdymo kompetencijų svarbą nei Vakarų regiono dalyviai, kurie teigė geriau gebantys valdyti didesnę paminėtų gebėjimų dalį.
- ❖ Šiaurės regiono dalyviai labiau pripažįsta mokinių pasiekimų, pažangos vertinimo bei mokinių pažinimo kompetencijų svarbą nei Vakarų regiono respondentai, bet abiejų regionų dalyviai prastai geba derinti kiekybinę ir kokybinę, formalią ir neformalią vertinimo strategijas.
- ❖ Abiejų regionų respondentai svarbiu mokymo/si procese laiko tik mokinių bendravimą bei bendradarbiavimą, pasigendama orientacijos į bendradarbiavimo su kolegomis ir kitu personalu svarbos pripažinimą bei įgyvendinimą, gana silpnai vertinamas bei plėtojamas poreikis tobulėti ir keistis šiuolaikinio pasaulio pokyčių kontekste.
- ❖ Šiaurės regiono dalyviai statistiškai reikšmingiau vertino mokinių motyvavimo, paramos jiems kompetenciją nei Vakarų regiono dalyviai, tačiau abiem regionams nepasirodė svarbi tarpkultūrinė kompetencija, akcentuojanti kitų dalykų žinių integravimą į dailės pamokas bei Lietuvos kultūros saugojimą ir plėtojimą.
- ❖ Kompetencijos, kurios būtinos švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų mokyklų vadovai dažniausiai minėjo kūrybiškumą, Vakarų regiono dalyviams taip pat svarbu atrodė ir organizaciniai gebėjimai, o Šiaurės regiono dalyviams – intelektualiniai gebėjimai.

2.2.5. Pasirengimas darbui ne švietimo sistemoje

Užpildyta švietimo darbo rinka dailės mokytojus verčia ieškoti naujų įsidarbinimo galimybių jau ir privačiame sektoriuje už švietimo sistemos ribų, kurias jie dar galėtų išnaudoti su įgyta dailės mokytojo kvalifikacija. Šiuo atveju jie galėtų realizuoti galimybę persikvalifikuoti į artimas gautai kvalifikacijai specialybes (pvz. reklamos dizaineris, dirbti reklamos agentūroje ir t.t.) kitaip tariant turi būti pakankamai mobilus, nes visuomenei reikalingi profesionalai, kurie gali greitai prisitaikyti prie dinamiškų socialinių ir ekonominių pokyčių Lietuvoje, besikeičiančių darbo sąlygų, o tam reikia tam tikrų kompetencijų. Tad dailės mokytojai bei absolventai ir mokyklų bei įvairių įmonių vadovai vertino kokie gebėjimai ir asmeninės savybės yra svarbūs privačiame sektoriuje.

Veikiant nuolatinių ekonominių pokyčių sąlygomis, didelę vertę žmonių adaptacijos darbo rinkoje požiūriu įgyja ne tiek gilios, specializuotos kompetencijos, kiek bendrieji gebėjimai. Respondentų vertinimai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė. **Bendrųjų gebėjimų svarbos vertinimas tarp mokytojų, studentų ir darbdavių**

Bendrieji gebėjimai	1. Studentai	2. Dailės mokytojai	3. Mokyklų, įmonių vadovai	p^{1*2}	p^{1*3}	p^{2*3}
Intelektualiniai gebėjimai (gebėjimai išvelgti problemas, numatyti jų sprendimo strategiją ir t.t.)	1,71 ± 0,540 8*	1,17 ± 0,481 1*	1,13 ± 0,33 1*	0,0001	0,0001	0,544
Informacinių technologijų valdymo, kompiuterinio raštingumo gebėjimai	1,16 ± 0,464 2	1,20 ± 0,479 2	1,85 ± 0,55 9	0,566	0,0001	0,0001
Komunikaciniai gebėjimai	1,10 ± 0,413 1	1,26 ± 0,550 3	1,44 ± 0,54 7	0,051	0,0001	0,056
Kuriantis mąstymo stilius (gebėjimas kurti savo taisykles, pateikti naujas idėjas, o ne aklaui naudotis kitų sukurtomis)	1,76 ± 0,586 9	1,61 ± 0,643 8	1,20 ± 0,40 2	0,0001	0,0001	0,0001
Organizaciniai gebėjimai	1,37 ± 1,574 5	1,27 ± 0,534 4	1,20 ± 0,48 3	0,020	0,441	0,435
Darbo grupėje (komandoje) gebėjimai	1,27 ± 0,451 3	1,48 ± 0,564 7	1,25 ± 0,48 5	0,016	0,826	0,013

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę kompetencijos svarbą, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); N=225

10 lentelėje matyti, kad daugumos bendrųjų gebėjimų svarbą dailės pedagogai įsidarbinant studentai, dailės pedagogai ir darbdaviai vertina skirtingai. Darbdaviams ir dailės mokytojams labai svarbius intelektualinius gebėjimus statistiškai reikšmingai mažiau vertino

studentai. Jiems svarbiausi atrodė komunikaciniai gebėjimai. Mokyklų ir įmonių vadovams taip pat svarbus atrodė ir kuriantis mąstymo stilius bei kūrybinės mokytojo veiksenos, kurias būsimi ir esami darbuotojai – dailės mokytojai ir studentai vertino kaip mažiau svarbias. Įdomu tai, kad mokyklų ir įmonių vadovai kompiuterinio raštingumo, vadybos gebėjimus bei užsienio kalbų mokėjimą vertino kaip vienus iš mažiausiai svarbių gebėjimų priešingai nei studentai ir dailės mokytojai. Šie gebėjimai, remiantis analizuotais literatūros šaltiniais, darbo rinkoje labai vertinami, tačiau tokį vadovų atsakymą galėjo lemti tai, kad didesnė dalis vertinančių buvo mokyklos vadovai, kuriems galėjo atrodyti, kad tai dailės mokytojui tai nėra svarbiausia. Dailės mokytojai darbą grupėje laiko mažiau svarbiu nei studentai, o studentai organizacinius gebėjimus laiko mažiau svarbiais nei dailės mokytojai ir vadovai. Gerą socialinę adaptaciją labiau vertino mokytojai nei darbdaviai ir studentai, bet tai vis tiek buvo vienas iš mažiau vertinamų respondentų gebėjimų. Kitas planavimo ir analizavimo gebėjimas labiau buvo vertinamas mokyklų ir įmonių vadovų, čia vėl lemiamą vaidmenį galėjo vaidinti mokyklų vadovai. Gebėjimą nuolatos mokytis labiausiai vertino dailės mokytojai lyginant su studentais ir mokyklų bei įmonių vadovais. Dailės mokytojui įsidarbinant studentų bei mokytojų vertinimu mažiausiai svarbūs sugestyvumo (įtaigumo) ir ekspresyvumo (išraiškos) gebėjimai, kuriuos vadovai vertino kaip gana svarbius. Tik gebėjimo pristatyti save įvairiose situacijose svarbą studentai, dailės mokytojai ir mokyklos bei įmonių vadovai vertino vienodai. Nei vieniems nei kitiems jis nepasirodė pakankamai svarbus, o studentams ir dailės mokytojams ir vienas iš mažiausių svarbą turinčių. Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 43 priedą).

Apibendrinant galima teigti, kad darbdavių ir besidarbinančiųjų nuomonės vis dar skiriasi. Absolventai ir dailės mokytojai dar per silpnai suvokia, kokie gebėjimai svarbūs jų būsimiems darbdaviams, o šie kas svarbu būsimiems darbuotojams – dailės mokytojams. Mokyklų bei įmonių vadovams svarbiausia - intelektualiniai, organizaciniai gebėjimai, kuriantis mąstymo stilius bei kūrybinės mokytojų veiksenos. Iš šių gebėjimų tik intelektualinius ir organizacinius gebėjimus išskyrė mokytojai, o studentai komunikacinius gebėjimus. Tokiais svarbiais studentams ir mokytojams atrodžiusius kompiuterinio raštingumo, vadybos gebėjimus bei užsienio kalbų mokėjimą vadovai vertino kaip vienus iš mažiausiai svarbių gebėjimų.

Toliau studentai bei dailės mokytojai turėjo įvertinti ar jiems stinga išvardintų bendrųjų gebėjimų, o vadovai - ar jų stinga dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams. Rezultatai 11 lentelėje.

11 lentelė. Bendrųjų gebėjimų stygiaus vertinimas tarp mokytojų, studentų ir darbdavių

Bendrieji gebėjimai	1. Studentai	2. Dailės mokytojai	3. Mokyklų, įmonių vadovai	p ^{1*2}	p ^{1*3}	p ^{2*3}
Vadybos (verslumo) gebėjimai	1,22 ± 0,41 1*	1,44 ± 0,58 1*	1,35 ± 0,48 1*	0,008	0,141	0,305
Intelektualiniai gebėjimai (gebėjimai išvelgti problemas, numatyti jų sprendimo strategiją ir t.t.)	1,51 ± 0,50 2	2,53 ± 0,65 8	1,38 ± 0,52 2	0,0001	0,205	0,0001
Planavimo, analizavimo gebėjimai	1,57 ± 0,53 3	2,27 ± 0,67 4	1,58 ± 0,53 3	0,0001	0,900	0,0001
Informacinių technologijų valdymo, kompiuterinio raštingumo gebėjimai	2,16 ± 0,67 8	2,20 ± 0,61 2	1,76 ± 0,50 4	0,670	0,001	0,0001
Gebėjimo pristatyti save įvairiose situacijose (įdarbinimo ir t.t.)	1,82 ± 0,71 4	2,26 ± 0,72 3	2,00 ± 0,50 6	0,001	0,149	0,012

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę stygių, kadangi koduota buvo taip:
1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); N=225

Visos respondentų grupės sutarė, kad labiausiai dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams stinga vadybos gebėjimų, tai statistiškai reikšmingiau vertino studentai. Vadovai bei studentai sutarė ir dėl intelektualinių, planavimo ir analizavimo gebėjimų stygiaus, kuris dailės mokytojų statistiškai reikšmingai buvo mažesnis. Mokyklų ir įmonių vadovai labiau linkę manyti, kad kompiuterinio raštingumo žinių kaip ir užsienio kalbų mokėjimo bei kūrybinės mokytojo veiksenos stinga lyginant su studentais ir mokytojais, kurie teigė, kad iš šių gebėjimų nejaučia kūrybinės mokytojo veiksenos stygiaus. Panašiai studentai nejaučia komunikacinių gebėjimų stygiaus lyginant su mokytojais. Studentai labiau nei dailės mokytojais linkę manyti, kad jiems stinga gebėjimo pristatyti save įvairiose situacijose, darbo grupėje, organizacinių gebėjimų, kuriančio mąstymo stiliaus, sugestyvumo ir ekspresyvumo nei dailės mokytojais. Tačiau šie bendrieji gebėjimai visų respondentų visgi nebuvo įvardinti kaip labiausiai trūkstami. Vadovai labiau linkę manyti, kad dailės mokytojams trūksta gebėjimo pristatyti save įvairiose situacijose, darbo grupėje, organizacinių gebėjimų, kuriančio mąstymo stiliaus nei patys dailės mokytojais, nors pastarieji teigė nejaučiantys didelio šių gebėjimų stygiaus išskyrus kompiuterinį raštingumą ir gebėjimą pristatyti save įvairiose situacijose. Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 44 priedą).

Matyti, kad respondentai vieningai sutarė jog labiausiai dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams stinga vadybos gebėjimų. Mokyklos ir įmonių vadovų nuomone taipogi gana daug stinga ir intelektualinių, planavimo ir analizavimo gebėjimų, tam pritarė ir studentai. Mokytojais be vadybos dar akcentavo kompiuterinį raštingumą ir gebėjimą pristatyti save įvairiose situacijose.

Tačiau darbo pasaulyje svarbūs ne tik bendrieji gebėjimai, bet ir asmeninės savybės. Respondentai turėjo įvertinti pateiktas savybes pagal svarbą. Rezultatai 12 lentelėje.

12 lentelė. Asmeninių savybių svarbos vertinimas tarp mokytojų, studentų ir darbdavių

Asmeninės savybės	1. Studentai	2. Dailės mokytojai	3. Mokyklų, įmonių vadovai	p ^{1*2}	p ^{1*3}	p ^{2*3}
Imlumas naujovėms	1,02 ± 0,36 1*	1,23 ± 0,51 2*	1,09 ± 0,34 1*	0,004	0,165	0,054
Bendrasis mokytojo kūrybiškumas (jo vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, išradingumas ir t.t.)	1,08 ± 0,39 3	1,22 ± 0,50 1	1,13 ± 0,38 2	0,075	0,521	0,271
Iniciatyvumas	1,04 ± 0,49 2	1,33 ± 0,58 4	1,56 ± 0,50 3	0,001	0,0001	0,015
Savarankiškumas	1,41 ± 0,49 4	1,30 ± 0,58 3	1,85 ± 0,54 6	0,255	0,0001	0,0001

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę svarbą, kadangi koduota buvo taip:
1 – 1. svarbu (gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); N=225

Respondentai į svarbiausių asmeninių savybių trejetuką išskyrė imlumą naujovėms, iniciatyvumą ir bendrąjį mokytojo kūrybiškumą. Pačių savybių išsidėstymas trejetuke šiekt tiek skiriasi, pvz., studentams ir vadovams svarbiausias atrodė imlumas naujovėms, mokytojams gi bendrasis mokytojo kūrybiškumas. Dailės mokytojai atkaklumą ir pasitikėjimą savimi laiko svarbesnėmis savybėmis nei mokyklų ir įmonių vadovai. Humoro jausmo svarbą labiau vertino darbdaviai nei studentai. Empatiškumą vėlgi labiau vertino mokyklų ir įmonių vadovai nei dailės mokytojai ir studentai. Beje, mokytojams tai atrodė visai nesvarbu. Savarankiškumą labiau vertino studentai ir mokytojai nei vadovai. Dėmesingumą ir atidumą bei noro tobulėti siekius labiausiai vertino mokytojai lyginant su studentais ir mokyklų bei įmonių vadovais, jiems tai atrodė mažiausiai svarbu, nors vadovai dėmesingumą ir atidumą bei noro tobulėti siekius labiau vertino nei studentai. Darbštumą labiau vertino mokytojai ir mokyklų ir įmonių vadovai nei studentai. Punktualumą labiau vertino mokytojai nei studentai ir vadovai. Ambicingumą mažiausiai svarbiu laikė vadovai ir dailės mokytojai, nors pastarieji statistiškai reikšmingiau įvertino ambicingumą lyginant su studentais ir darbdaviais. Tiesa, studentai ambicingumą labiau vertino nei mokyklų ir įmonių vadovai. Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 45 priedą).

Matyti, kad nors ir pačių svarbiausių savybių išsidėstymas trejetuke šiekt tiek skiriasi, respondentai labiausiai vertina imlumą naujovėms, iniciatyvumą ir bendrąjį mokytojo kūrybiškumą. Šios asmeninės savybės, kaip emocinio išprusimo faktoriai, tampa taip pat vienu

iš tų veiksmų, padedančių prisitaikyti ir integruotis darbo rinkoje, ir tai, kad respondentai panašiai įvardina svarbiausias savybes rodo esant suderinamumui tarp to, ką gali duoti darbo jėga, ir to, ko reikia darbo rinkai.

Toliau studentai bei dailės mokytojai turėjo įvertinti ar jiems stinga išvardintų asmeninių savybių, o vadovai - ar jų stinga dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams. Rezultatai 13 lentelėje.

13 lentelė. Asmeninių savybių stygiaus vertinimas tarp mokytojų, studentų ir darbdavių

Asmeninės savybės	1. Studentai	2. Dailės mokytojai	3. Mokyklų, įmonių vadovai	p ^{1*2}	p ^{1*3}	p ^{2*3}
Pasiruošimas priimti riziką	1,12 ± 0,32 1*	1,77 ± 0,67 1*	1,31 ± 0,69 1*	0,0001	0,074	0,0001
Ambicingumas	1,61 ± 0,56 2	1,80 ± 0,63 2	1,80 ± 0,77 3	0,060	0,148	0,972
Iniciatyvumas	1,76 ± 0,65 3	2,14 ± 0,85 3	1,55 ± 0,50 2	0,004	0,054	0,0001

Pastabos: * Mažesnis vidurkis žymi didesnę stygių, kadangi koduota buvo taip:
1 – 1. svarbu (1.gerai), 2 – svarbu (gerai), 3 – nesvarbu (blogai); N=225

Visos respondentų grupės pakankami vieningai sutarė, kad labiausiai dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams stinga pasiruošimo priimti riziką, ambicingumo ir iniciatyvumo, tai statistiškai reikšmingiau vertino absolventai ir darbdaviai. Mokyklų ir įmonių vadovai labiau linkę manyti, kad dailės mokytojams trūksta atkaklumo ir pasitikėjimo savimi nei studentai ir patys mokytojai. Taipogi vadovai ir dailės mokytojai labiau nei studentai linkę manyti, kad stinga humoro jausmo ir optimizmo. Mokyklų ir įmonių vadovai labiau nei patys mokytojai linkę manyti, kad jiems trūksta empatiškumo, kaip ir pritarė tam, kad mokytojams ir studentams stinga imlumo naujovėms bei noro tobulėti nei jie patys mano, nors studentai labiau nei mokytojai linkę manyti, kad trūksta šių savybių. Darbdaviai labiau nei mokytojai ir studentai linkę manyti, kad jiems stinga mokytojo kūrybiškumo, savarankiškumo ir punctualumo, nors studentai ir mokytojai teigė, kad šių savybių beveik netrūksta. Šios savybes pagal stygių daugiau figūruoja sąrašo gale, kaip reiškiančios labai nedidelį stygių. Detalesnė lentelė pateikiama prieduose (žr. 46 priedą).

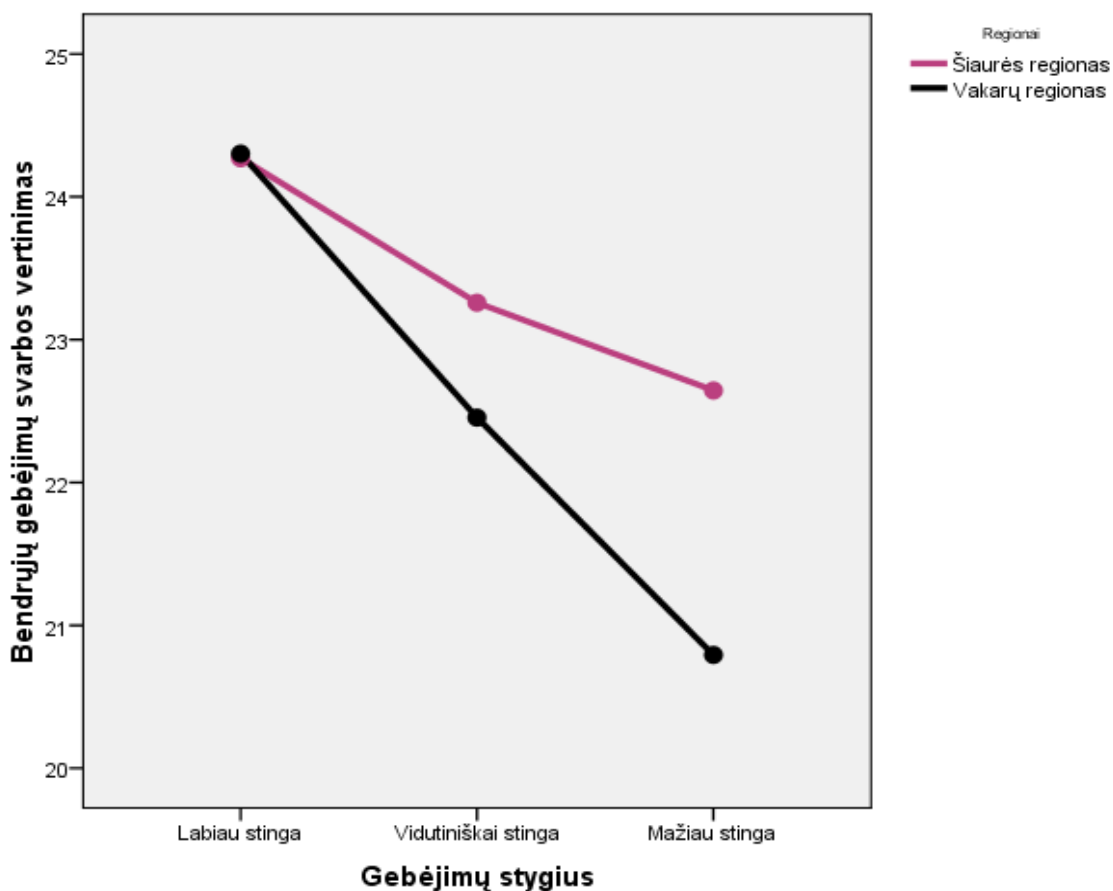
Galima aiškiai išskirti respondentų labiausiai trūkstamų asmeninių savybių trejetą - pasiruošimas priimti riziką, ambicingumas ir iniciatyvumas, kurias dalyviai pagal stygių įvertino beveik vienodai. Tai, kad darbdaviai ir absolventai bei dailės mokytojai panašiai įvertina asmeninių savybių stygių geras ženklas. Vadinasi, jie pakankami gerai jaučia vieni kitus, o tai, kaip minėta leidžia daug geriau prisitaikyti ir integruotis darbo rinkoje.

Paprašyti įvardinti 3 kompetencijas, kurios būtinos ne švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų įmonių vadovai dažniausiai minėjo kūrybiškumą ir kompiuterinį raštingumą. Tačiau tik keli įmonių vadovai teikėsi parašyti pasiūlymų dailės mokytojų rengimo modeliui tobulinti, kad jie galėtų dirbti ir ne tik švietimo institucijose. Pasiūlymai susiję su praktika ne švietimo įstaigose, bet savaite pavyzdžiui reklamos agentūroje, su darbu tam tikromis kompiuterinėmis programomis kaip Photo shop, siūloma daugiau dėmesio skirti bendrųjų gebėjimų lavinimui ir pan. Matyti, kad įmonių vadovai nelabai linkę kištis į dailės mokytojų rengimą, nes panašu, kad jiems mokytojas yra tik švietimo sistemos dalyvis, neturintis ypatingesnių gebėjimų veikti ir kituose veiklos sektoriuose.

Savo pasiūlymus pateikė ir nedidelė dalis mokyklų direktorių. Jie siūlė daugiau organizuoti įvairių susitikimų su švietimo institucijų atstovais, kad būsimi mokytojai pajustų, kad jie yra laukiami ir pageidaujami, didinti jų praktinį pasirengimą, įtraukti daugiau dizaino žinių, lavinti bendruosius gebėjimus ir pan. tačiau buvo ir dalis, teigusią, kad svarbiau, jog dailės mokytojas liktų dirbti švietimo sistemoje. Apie tai galima spręsti iš jų pageidavimo didinti praktikų skaičių, ir prisipažinimo, kad jiems aktualu, jog dailės mokytojai eitų dirbti į mokyklas. Taigi mokyklų vadovai, nors ir nori matyti mokytojus savo švietimo įstaigose, nėra abejingi dailės mokytojų rengimo modelio tobulinimui ir pateikė savų pasiūlymų.

Buvo atlika dispersinė analizė, kuri 13 ir 14 paveiksluose pateikia, kaip keičiasi bendrųjų gebėjimų ir asmeninių savybių svarbos vertinimas skirtingose savo gebėjimų bei asmeninių savybių stygiaus vertinimo grupėse.

13 pav. Bendrųjų gebėjimų svarbos įsidarbinant vertinimo kitimas skirtingose savo gebėjimų stygiaus vertinimo grupėse*

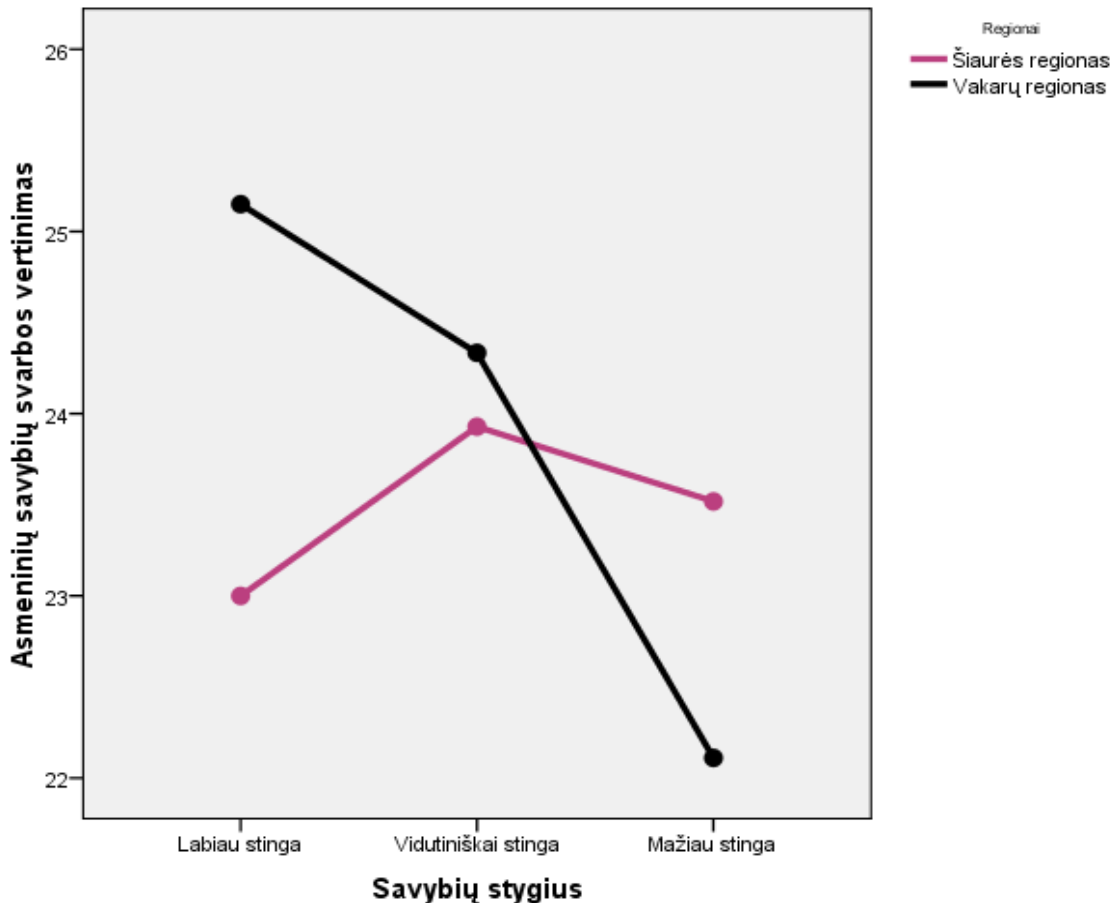

* Didesnis vidurkis žymi mažesnę kompetencijos svarbą ir didesnę stygių, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (1.stinga), 2 – svarbu (iš dalies), 3 – nesvarbu (nestinga).

Gebėjimų stygiaus vertinimo suminis balas buvo suskirstytas į tris maždaug tolygias dalis, taigi gautos trys bendrųjų gebėjimų stygiaus grupės: Labiau stinga – pateko 36 % respondentai, kurių suminiai gebėjimų stygiaus vertinimo balai buvo mažiausi (16-29), vidutiniškai stinga – 29,3 % respondentai, kurių suminiai gebėjimų stygiaus vertinimo balai buvo vidutiniai (30-33) ir mažiau stinga – 32,9 % respondentai, kurių suminiai gebėjimų stygiaus vertinimo balai buvo aukščiausi (34-41).

13 paveiksle matyti, kad bendrųjų gebėjimų svarbos vertinimui mažėjant, didėja ir šių bendrųjų gebėjimų stygius. Šios tendencijos matyti, tiek Šiaurės, tiek Vakarų regionuose.

14 pav. Asmeninių savybių svarbos įsidarbinant vertinimo kitimas skirtingose savo savybių stygiaus vertinimo grupėse*

* Didesnis vidurkis žymi mažesnę kompetencijos svarbą ir didesnę stygių, kadangi koduota buvo taip: 1 – 1. svarbu (l.stinga), 2 – svarbu (iš dalies), 3 – nesvarbu (nestinga).

Asmeninių savybių stygiaus vertinimo suminis balas buvo suskirstytas į tris maždaug tolygias dalis, taigi gautos trys asmeninių savybių stygiaus grupės: Labiau stinga – pateko 32,9 % respondentai, kurių suminiai asmeninių savybių stygiaus vertinimo balai buvo mažiausi (13-28), vidutiniškai stinga – 32,9 % respondentai, kurių suminiai asmeninių savybių stygiaus vertinimo balai buvo vidutiniai (29-32) ir mažiau stinga – 32,0 % respondentai, kurių suminiai asmeninių savybių stygiaus vertinimo balai buvo aukščiausi (33-39).

14 paveiksle matyti, kad tarp Vakarų regiono respondentų asmeninių savybių svarbos įsidarbinant vertinimui mažėjant, didėja ir šių asmeninių savybių stygius. Ir kuo didesnė nurodoma svarba, tuo mažesnis šių savo asmeninių savybių stygius nurodomas. Tačiau tarp Šiaurės regiono respondentų ši tendencija nėra stebima. Asmeninių savybių svarbos įsidarbinant vertinimui mažėjant, asmeninių savybių stygius nebūtinai didėja.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, kad:

- ❖ Mokyklų bei įmonių vadovams svarbiausia - intelektualiniai, organizaciniai gebėjimai, kuriantis mąstymo stilius bei kūrybinės mokytojų veiksenos. Iš šių gebėjimų tik intelektualinius ir organizacinius gebėjimus išskyrė mokytojai, o studentai komunikacinius gebėjimus.
- ❖ Respondentai vieningai sutarė jog labiausiai dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams stinga vadybos gebėjimų. Vadovų nuomone taipogi gana daug stinga ir intelektualinių, planavimo ir analizavimo gebėjimų, tam pritarė ir studentai.
- ❖ Respondentai labiausiai vertina imlumą naujovėms, iniciatyvumą ir bendrąjį mokytojo kūrybiškumą.
- ❖ Pasiruošimą priimti riziką, ambicingumą ir iniciatyvumą dalyviai pagal stygių įvertino beveik vienodai.
- ❖ 3 kompetencijos, kurios būtinos ne švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų įmonių vadovai dažniausiai minėjo kūrybiškumą ir kompiuterinį raštingumą.

IŠVADOS

Apibendrinant universitetinių (bakalauro) pedagoginių studijų programų turinio (content) analizę ir apklausos tyrimo duomenis galima teigti, kad:

1. Dailės studijų programose silpniausiai ugdomi mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo reflektavimo ir mokymosi mokytis kompetencijos, gebėjimai komunikuoti įvairiais būdais išreiškiant sakytinę ir rašytinę kalbą, mokymo/si proceso valdymo gebėjimai .
2. Stipriausiai akcentuojami profesiniai gebėjimai susiję su plastinės raiškos ir vaizdinio komunikavimo įgūdžių formavimu, meninio vaizdo kūrimu, mokinių sudominimu mokomuoju dalyku, labiau išryškinamos teorinių bei praktinių piešimo, grafikos ir kt. technikų žinių įgijimas ir pritaikymas, ir mažiau akcentuojamas kompiuterinės technologijos naudojimas, per mažai skiriama dėmesio teigiamos ugdymo aplinkos formavimui, saugios ugdymo/si aplinkos kūrimui bei neorientuojama į tęstinio mokymo/si organizavimą ir į bendravimo ir bendradarbiavimo su mokyklos bendruomene gebėjimų ugdymą.
3. Visų respondentų požiūriu įsidarbinant didžiausią įtaką turi darbo patirtis ir įgūdžiai, toliau Šiaurės regiono respondentai nurodė asmenines savybes - 74,8% ir įgytą specialybę – 44,3%, o Vakarų regiono tyrimo dalyviai - įgytą specialybę 70,9 % ir palankią regiono ekonominę politiką 75,5 %.
4. Didžiausia dalis respondentų mano, kad įsidarbinti labai trukdo nepaklausė specialybė, taip pat didelė tos srities specialistų pasiūla bei mažas darbo užmokestis.
5. Beveik visi tyrimo dalyviai mano, kad įsidarbinti jiems labiausiai padėtų persikvalifikavimas į giminiškas profesijas (dailininko, reklamos dizainerio ir pan.).
6. Įmonės vadovų požiūriu, didžiausią galimybę įsidarbinti turi dizaino specialistas ir dailininkas, visgi Vakarų regione mokytojai priimami palankiau, nei Šiaurės regione.
7. Tiek Šiaurės, tiek Vakarų regione savo pasirengimą darbui švietimo sistemoje labiausiai teigiamai vertino dailės mokytojai, o prasčiausiai studentai, o mokytojų pasirengimą darbui švietimo sistemoje daugiau teigiamai vertino Vakarų regiono mokyklų vadovai nei Šiaurės regiono mokyklų vadovai.
8. Vakarų regiono respondentai kaip ir Šiaurės regiono respondentai panašiai pagal svarbą išskiria komunikacinių, informacijos valdymo; tiriamosios veiklos; reflektavimo, mokymosi mokytis; ugdymo/si aplinkų kūrimo; organizacijos

tobulinimo, pokyčių valdymo kompetencijas bei gebėjimų vertinimą, tačiau vis tiek prasčiau jas valdo.

9. Šiaurės regiono dalyviai statistiškai reikšmingai labiau vertino dalyko turinio planavimo ir tobulinimo; mokymo (-si) proceso valdymo; mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo; mokinių pažinimo; mokinių motyvavimo ir paramos jiems kompetencijų svarbą nei Vakarų regiono dalyviai, bet abiejų regionų dalyviai prastai geba derinti įvairias vertinimo strategijas, įvertinti savo profesinę veiklą, nepasirodė svarbi ir tarpkultūrinė kompetencija.
10. Kompetencijos, kurios būtinos švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų mokyklų vadovai dažniausiai minėjo kūrybiškumą, Vakarų regiono dalyviams taip pat svarbu atrodė ir organizaciniai gebėjimai, o Šiaurės regiono dalyviams – intelektualiniai gebėjimai.
11. Mokyklų bei įmonių vadovams svarbiausia - intelektualiniai, organizaciniai gebėjimai, kuriantis mąstymo stilius bei kūrybinės mokytojų veiksenos. Iš šių gebėjimų tik intelektualinius ir organizacinius gebėjimus išskyrė mokytojai, o studentai -komunikacinius gebėjimus.
12. Respondentai vieningai sutarė jog labiausiai dailės mokytojo kvalifikaciją turintiems specialistams stinga vadybos gebėjimų. Vadovų nuomone taipogi gana daug stinga ir intelektualinių, planavimo ir analizavimo gebėjimų, tam pritarė ir studentai.
13. Respondentai ne švietimo sistemoje labiausiai vertina imlumą naujovėms, iniciatyvumą ir bendrąjį mokytojo kūrybiškumą, o labiausiai stinga pasiruošimo priimti riziką, ambicingumo ir iniciatyvumo.
14. Kompetencijos, kurios būtinos ne švietimo įstaigoje norinčiam įsidarbinti dailės mokytojui, abiejų regionų įmonių vadovų nuomone tai kūrybiškumas ir kompiuterinis raštingumas.

REKOMENDACIJOS

1. Šiuolaikinės besikeičiančios visuomenės spartėjančių pasikeitimų įtakoje dailės mokytojams norint sėkmingai veikti kintančiame gyvenime reikia ugdyti tam tikras asmenybės savybes (kritinis mąstymas, kūrybiškumas ir t.t.), plėtoti bendruosius gebėjimus (komunikacinius, socialinius, veiklos ir t.t.), nuolatos permąstyti visą turimą ir gaunamą informaciją ir atrinkti, kas svarbu, o kas ne.
2. Norint išlikti ir gyvuoti šiuolaikiniame pasaulyje sugebėti keisti savo gyvenimo sąlygas: profesiją, gyvenamąją vietą, darbo vietą ir t.t., kitaip tariant būti mobiliam.
3. Dailės mokytojui būti ne vien darbo vietos vartotoju, tačiau kartu ir sugebėti tapti savo darbo vietos kūrėju, orientuojantis į galimybę pradėti individualią kūrybinę veiklą, edukacinių paslaugų teikimą.
4. Dailės studijų programose reikėtų daugiau akcentuoti ne tik profesinius gebėjimus susijusius su plastinės raiškos, meninio vaizdo kūrimu ir pan., bet ir mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo, reflektavimo ir mokymosi mokytis kompetencijas, mokymo/si proceso valdymo, informacinių technologijų naudojimo, komunikavimo, bendradarbiavimo gebėjimus, labiau orientuotis į tęstinio mokymo/si organizavimą, teigiamos ir saugios ugdymo/si aplinkos kūrimą.
5. Dailės mokytojų rengimo modeliui tobulinti, kad mokytojai galėtų dirbti ir ne tik švietimo institucijose, reikėtų dar labiau didinti jų praktinį pasirengimą, praktikų skaičių, įtraukti trumpą praktiką ir ne švietimo įstaigose, suteikti daugiau dizaino žinių, lavinti bendruosius gebėjimus ir pan.

LITERATŪRA:

1. Absolventų, baigusių edukologijos krypties studijas, pasirengimas dirbti švietimo sistemoje ir jų įsidarbinimo analizė. (2005). Tyrimo ataskaita. Kaunas: Factus Dominus.
2. Akademinis jaunimas permainų metais (2005). Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
3. Almonaitienė J. (2006). Kūrybingumo ir inovacijų psichologija. Kaunas: Technologija.
4. Andreikėnienė J., Ablašinskienė A. (2007). Didžiausią paklausą turinčios darbo vietos Lietuvoje. [Žiūrėta 2007-05-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.ssinstitut.lt/index.php/lt/dss/duomenubaze/>
5. Augustinaitis A. (2002). Informacinė žinojimo sandara. Informacijos mokslai (23), p.43-57.
6. Balčiūtė G. (2003). Daugiau bedarbių. [Žiūrėta 2007-11-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.klaipeda.daily.lt/temp.php?data=2003-09-05&id=1062708728>
7. Bankauskienė N., Mikuličiūtė I. (2004). Dailės mokytojas apie savo veiklos vaidmenį formaliame ir neformaliame švietime. Mokytojų ugdymas (3), p. 107-117.
8. Barnow B. S. (1986). Labor market changes in the next ten years. [Žiūrėta 2007-04-15]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/detail?vid=10&hid=14&sid=172960b9-4c3d-4550-8168-86d95ffd507f%40sessionmgr3>
9. Beresnevičienė D. (2005). Akademinio mokymosi visą gyvenimą psichologinis modelis. Mokytojų ugdymas (4), p. 8 – 15.
10. Besimokančiųjų poreikiai. [Žiūrėta 2007-12-03]. Prieiga per internetą: <<http://distance.ktu.lt/livun/91232.html>
11. Čiužas R., Adaškevičienė V. (2006). Iššūkiai Lietuvos mokytojams ir mokykloms modernios liberalios švietimo koncepcijos požiūriu. Pedagogika (82), p. 51-55.
12. Čiužas R., Adaškevičienė V., Briedis M. (2005). Europinės švietimo dimensijos kaip veiksnio pedagogų kvalifikacijos tobulinimui ypatybės Lisabonos strategijos kontekste. Mokytojų ugdymas (4), p. 16 – 23.
13. Dailės žodynas. (1999). Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
14. Dailės ir technologijų mokytojo rengimo standartas. (2003). [Žiūrėta 2007- 11-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.pmmc.lt/Standartai/Failai/DailesTechMokStand.doc>
15. Dailės ir technologijų pedagogika. [Žiūrėta 2007-11-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.aikos.smm.lt/aikos/webdriver.exe?kalba=lt&kodas=65307S105&MIval=/Programa>
16. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. (1998). Vilnius: Agora.
17. Fullan M. (1998). Pokyčių jėgos. Vilnius: Tyto Alba.

18. Emocinio išprusimo faktoriai. [Žiūrėta 2007-03-21]. Prieiga per internetą: <<http://www.manager.lt/karjera/index.php?st=7>
19. Everard B., Morris G. (1997). Efektyvus mokyklos valdymas. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
20. Gaučaitė R. (2004). Būsimojo mokytojo profesinio mobilumo skatinimas per choreografinės veiklos praktiką. Mokytojų ugdymas (3), p. 152 – 157.
21. Grakauskaitė – Karkockienė D. (2003). Kūrybos psichologija. Vilnius.
22. Gudynas P. Dvikalbis mokymas kaip atsakas į tautinių mažumų moksleivių ugdymosi poreikių kaitą. [Žiūrėta 2007-01-21]. Prieiga per internetą: <http://www.pedagogika.lt/puslapis/bps/pgdvik1.doc>
23. Hargreaves A. (1999). Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai : mokytojų darbas ir kultūra postmoderniajame amžiuje. Vilnius: Tyto alba.
24. Inovacijų versle programa. (1999). Vilnius: Lietuvos inovacijų centras.
25. Įsidarbinimo galimybių barometras. (2007). [Žiūrėta 2007 – 11-15]. Prieiga per internetą: http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Puslapiai/isidarbinimo_galimybiu_barometras.aspx
26. Janiūnaitė B. (2000). Edukacinių novacijų diegimo ypatumai Lietuvos švietimo sistemos modernizavimo kontekste: metodologiniai aspektai. Socialiniai mokslai, 3 (24), p. 25-34.
27. Kavaliauskienė V. (2004). Pokyčiai šiuolaikiniame darbo pasaulyje ir mokytojo profesija: pašaukimas, vaidmenys. Mokytojų ugdymas (3), p. 8-17.
28. Kavaliauskienė V. (2001). Pedagoginis pašaukimas ir jo ugdymas. Kaunas.
29. Kinčinitis V. (2001). Postmodernizmas, vizualinė kultūra, dailė. Šiauliai: Saulės delta.
30. Krukauskienė E., Kublickienė L., Matulionis A. ir kt. (2003). Menininkas ir valstybė: socialinis psichologinis aspektas. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Eugrimas.
31. Kurnitzky H. (2004). Necivilizuota civilizacija: kaip visuomenė pralaimi savo ateitį. Vilnius: Dialogo kultūros institutas.
32. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos Bendrosios programos. (1997). I- X klasės. Vilnius: Leidybos centras.
33. Lydeka Z. (1996). Verslininkas, verslumas ir verslininkystė. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai (2), p. 137-147.
34. Leonavičius J. (1993). Sociologijos žodynas. Vilnius: Academia.
35. Martinkus B., Sakalas A., Savanevičienė A. (2003). Darbo išteklių ekonomika ir valdymas. Kaunas: Technologija.

36. Matulionis A. V. (2003). Sociologija. Vilnius: Homo liber.
37. Mokytojų poreikio prognozė. (2006). Kaunas. [Žiūrėta 2008 -01-08]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/ppp_2015_ataskaita.pdf
38. Nacionalinės švietimo plėtotos raportas. (2001). Parengė: R. Bruzgelevičienė.
39. Paulavičius K. B. (2002). Darbo rinka. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
40. Pečiuliauskienė P. (2007). Darbo rinkos profesijos mokytojų bendrosios kompetencijos: situacija ir poreikis. Acta paedagogica Vilnensia (18), 132-143.
41. Profesijos vadovas. (2007). Vilnius.
42. Rogers J. (2000). Efektyvus pokalbis su būsimu darbdaviu. Vilnius: Knygų spektras.
43. Saulėnienė S., Jakavičius V. (2003). The Substantiation of the Structure of Art Teacher's Activity. Socialiniai mokslai, 1(38), p. 55- 63.
44. Saulėnienė S. (2003). Dailės pedagogo šiuolaikinės kompetencijos struktūra: modelio pagrindimas Lietuvos švietimo aspektu : daktaro disertacijos santrauka : socialiniai mokslai, edukologija. Kaunas: Technologija.
45. Stankūnienė V. (Red.) (1995). Lietuvos demografiniai pokyčiai ir gyventojų politika. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
46. Strazdienė G., Garalis A. (2006). Verslumo ugdymo filosofinės kryptys: klasifikacija ir raiška. Jaunųjų mokslininkų darbai, 1(8), p. 123-133.
47. Šiaulių apskritis. [Žiūrėta 2007-11-30]. Prieiga per internetą: <http://www.ldb.lt/eures/index.aspx/lt/darbo_rinkos_informacija/?menu_id=225
48. Šiaulių regiono 2007 – 2013 metų plėtros planas. [Žiūrėta 2007-10-05]. Prieiga per internetą:<<http://www.siauliai.aps.lt/ava/selectPage.do?docLocator=CC2AA10237BE11D9BE07746164617373&inlanguage=lt>
49. Tijūnėlienė O. (2004). Artistiškumas – mokytojo kūrybinės individualybės komponentas. Mokytojų ugdymas (3), p. 58-68.
50. Būdienė V. (2004). Mokytojų rengimas. Pedagogų rengimas Lietuvoje: pertvarkos pastangos. Vilnius: Danieliaus leidykla.
51. Tumėnienė V., Janiūnaitė B. (2000). Pedagogo veiklos pokyčiai pasaulinių ir europinių švietimo dimensijų kontekste. Socialiniai mokslai, 2 (23), p. 24-33.
52. Tumėnienė V., Janiūnaitė B. (2002). Pedagogo novacinės veiklos sampratos erdvė ir struktūra: teoriniai aspektai. Socialiniai mokslai, 1(33), p. 62-75.
53. Vaitkevičiūtė V. (2007). Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Žodynas.
54. Vijeikienė B., Vijeikis J. (2000). Inovacijų vadyba. Vilnius: Rosma.